

**ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ!
ВОЛЯ НАРОДАМ!
ВОЛЯ ЛЮДИНІ!**

З М І С Т

Віктор Андрієвський

ВЕЛИКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ЧИН

С. Глід

ПРОТИ ЗЛОВЖИВАННЯ КРАЙОВИМИ ПОЗИЦІЯМИ

Петро Кізко

СОВЕТСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АПАРАТ — АПАРАТ ВИЗІСКУ І ГНІТУ

П. Оленченко

БУТИ НЕВІГНУТИМИ!

Яків Щупляк

ПОЛІТИЧНА РОЛЯ РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

А. Б.

ПОТЕНЦІЯЛ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Майор Юхим Глайда

ВОЄННОПОЛОНЕНІ, ЯК ОДНА З ПРОБЛЕМ ТРЕТЬОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Проф. Г. Ващенко

СОЦІАЛІЗМ І ІНДИВІДУАЛІЗМ У СВІТЛІ ХРИСТИАНСТВА

Доц. д-р Володимир Янів

ПРОТИСТАВЛЕННЯ СХОДУ Й ЗАХОДУ З ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОГЛЯДУ

М.

З НАГОДИ ЮВІЛЕЮ КНИГИ ДЕ КЮСТІНА

І. В-й

ВЕЛИКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ДЕНЬ БРИТАНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ НАРОДІВ

П. О-ко

ЧОТИРИ РОКИ ПІД СЛІДСТВОМ

Петро Марунчак

У МОСКОВСЬКО - КОМУНІСТИЧНОМУ »РАЮ«

Р. Борковський

»ЧЕРВОНА КАЛИНА«

П. Слобожанський

ГЕРОЇЧНА ПОЕЗІЯ МАРКА БОЄСЛАВА

(ож)

СОВЕТСЬКІ ЖУРНАЛИ

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

ПОЖЕРТВИ

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ LIBERATION PATH

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

Ч. 6 (69)

ЧЕРВЕНЬ 1953

РІК VI

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний місячник

Видає:

УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА

LIBERATION PATH

Published by the

UKRAINIAN PUBLISHERS LTD.

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

АДРЕСА АДМІНІСТРАЦІЇ: 237 LIVERPOOL ROAD, LONDON, N.1., Tel. NORTH 1828

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: 28 MINSTER ROAD, LONDON, N.W.2., Tel. HAMpstead 1771

НАШІ ПРЕДСТАВНИКИ

АВСТРАЛІЯ:

Fockhan Library & Book Supply
17 Acacia Str. Glenroy, W. 9., Vic.

АРГЕНТИНА:

Olexa Buni
Colle Gutenberg 3813. Buenos-Aires

БЕЛЬГІЯ:

Omelan Koval
Bd. Charlemagne, 72. Bruxelles, 4

КАНАДА:

Wasyk Kuc
P. Box 391, Hutingdon, P. Quebec

НІМЕЧЧИНА:

Wolodymyr Jaworskyj
Erlingen, Hertleinstrasse 39.

ПАРАГВАЙ:

A. Kutchynskyj
Casilla de Correo, 1.,
Carmen del Parana.

США:

Olexander Kobasa
936, W. 7-th St. Chester. Pa.

ТУНІС:

Dr. Wolodymyr Sawtshak
Berrage de Ben-Metir
Boite Postale 15. Ain Draham

ФРАНЦІЯ:

Osyk Kozak
64, rue Rabelais, Lyon, 3, (Rhône)

ШВЕЦІЯ:

Ovs. J. Kostiv
c/o Johansson
Tors. gt. 49. III., Stockholm.

Всіх наших Кольпортерів, Передплатників і Читачів поза Великобританією просимо розраховуватися з нашими Представниками. Про кожну зміну адреси просимо повідомляти головну Адміністрацію в Лондоні.

ПОЖЕРТВИ

На «Визвольний Фонд»

Під час академії в честь сл. п. ген. Т. Чупринки в осередку Гул, з ініціативи п. В. Бурбелі, присутні гості жертвували на «В. Ф.»: по 5 ш. — В. Бурбела; по 2 ш. 6 п. — С. Дяк; по 2 ш. — Т. Комуницький, П. Бурлак, Г. Федорчук, В. Гальма, М. Климович, І. Савущак, П. Богайчук, В. Гренда, Б. Рокицький, Б. Дяк; по 1 ш. 6 п. — Д. Кривда; по 1 ш. — Я. Римчук, І. Петруняк, В. Хаблюк, Д. Римарут, О. Куць, Г. Мандрика. Разом 1 ф. 15 ш.

На спільнім Свяченні в гостелі Дідкот, присутні гості, в числі 20 осіб, склали на «В. Ф.» — 2 ф. 16 ш.

Знагоди хрищення дочки Анни у П-ва Шмігельських, присутні гості жертвували на «В. Ф.» — 2 ф. 9 ш. 6 п.

З нагоди хрищення донечки П-ва Грабовецьких, 11. 4. 53 р., в м. Лій, з ініціативи п. М. Довгана, гості склали на «В. Ф.» — 3 ф. 12 ш. 6 п.

З нагоди вінчання П-ва Ліди і Михайла Ходоби, 18. 4. 53 р., в м. Тодморден, з ініціативи п. Шачко, гості жертвували на «В. Ф.» — 1 ф. 17 ш.

З нагоди вінчання П-ва Матвіїв, в м. Гаддерсфілд, з ініціативи п. В. Чайківського, гості склали на «В. Ф.» — 3 ф. 6 ш.

З нагоди вінчання П-ва Фльори і Миколи Мална, гості склали на «В. Ф.» — 2 ф. 10 ш.

Індивідуальні пожертви на «В. Ф.»: пп. Еляшевський — 1 ф., І. Джердж — 2 ш., М. Кужіль — 10 ш., М. Гонта — 1 ф., Ф. Федорак (Канада) — 1 ф. 15 ш. (5 дол.), Ю. Костів — 3 ш. 10 п., В. Федорчук — 1 ф. 4 ш. 7 п., С. Стефанів — 6 ш. 11 п.

Всім Шановним Жертводавцям складаємо щире подяку.

Справлення помилок:

У списку жертводавців на весіллі П-ва Козій, («В.Ш.» ч. 3) пропущено жертводавців пп. М. Василькова, М. Рев'юка, які зложили на «В.Ф.» по 5 ш.

У «В.Ш.» ч. 2 подано помилково, що пп. Ю. Дорожинський і І. Калинюк склали по 5 дол. на пресфонд «В.Ш.». Пожертви ці призначені на «Виз. Фонд».

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Річна передплата	1 ф. 1 ш.
Піврічна передплата	10 ш. 6 п.
Тримісячна передплата	5 ш. 3 п.
Ціна одного примірника	1 ш. 9 п.

В інших країнах - у переліченні на валюту даної держави.

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

LIBERATION PATH

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

Рік вид. VI. Ч. 6 (69)

ЛОНДОН, ЧЕРВЕНЬ (JUNE), 1953

Ціна — 1 ш. 9 п.

ВЕЛИКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ЧИН

«Благаю Вас іменем Господа нашого Ісуса Христа, щоб те саме говорили всі Ви і щоб не було між вами розділення, але щоб з'єднані Ви були в одному розумінні і в одній думці».

(1. Кориф. 1. 10).

Ці слова, якими звертається Преосвященний Полікарп, Єпископ Луцький, у своєму архиєпископському посланні з дня 10 липня 1941 р. до своїх вірних, мали б стояти в пам'яті не тільки всіх Його й наших сучасників, але глибоко врзатися в душу й серце наступних поколінь нашого народу. Вони характеризують відношення тодішнього українського громадянства до великого Акту, що відбувся у Львові 30-го червня того ж року, і який був однаково прийнятий майже всіма українцями. Тодішні українські настрої пайліпше можна схарактеризувати словами того ж послання:

«По нашій звільненій українській землі несеться радісний гомін. В цю радісну велику хвилину український народ із наболілої душі шле щирі молитви — подяку Всевишньому за своє визволення від большевицької ладі і за своє спасіння... Словнилась наша вічна мрія. У городі князя Льва з радіовисильні несеться над нашими городами, нивами, ланами, над нашою, так густо зрошеною кров'ю, землею радісна вістка: проголошено самостійну Українську Державу...»

І далі Преосвященний, згаданими вгорі словами Апостола, закликає всіх до єдності в розумінні тої великої історичної події.

Другий український святитель — голова греко-католицької української церкви Митрополит Андрей Шептицький говорить про ту ж подію ще ясніше, ще виразніше:

«З волі Всемогучого, Всемилистивого Бога, в Трійці Єдиного, Зачається Нова Епоха в житті Державної Соборної Самостійної України».

«Народні Збори, що відбулися вчорашнього дня, ствердили і проголосили Історичну Подію».

Повідомляючи Тебе, Український Народе, про таке вислухання наших благальних молитов, визнаю Тебе до вияву вдячності для Всевишнього, вірності для Його церкви і послуху для Влади.

Український Нарід мусить в тій Історичній Хвилині показати, що має досить почуття, авторитету, солідарності і життєвої сили, щоб заслужити на таке положення серед народів Європи, в якім би міг розвинути всі Богом собі дані сили.

Карністю, солідарністю, совісним сповненням обов'язків докажіть, що ви дозріли до Державного Життя.

Установленій владі віддамо належний послух; узнаємо Головою Краєвого Правління Західніх Областей України пана Ярослава Стецька.

Від Уряду, ним покликаного до життя, очікуємо мудрого, справедливого проводу та заряджень...»

Не помилилось, коли скажемо, що словами цих двох відозв, виданих представниками не тільки духовної влади, але й взагалі найвищими заступниками нашого народу, висловлено тодішні його настрої і відношення до подій і до творців тих подій. Кожному ясно було, що наказом хвилі є повна одностайність у думках щодо політичного нашого положення, порядок і послух своїй владі, щоб власними силами будувати наше державне життя. Тоді, в ці дні радості, нікому і в голову не могло прийти, щоб нові наші «визволителі» прийшли до нас лише на те, щоб продовжувати супроти нас ту саму практику, як і їхні тодішні вороги, а перед тим союзники й приятелі — російські большевики.

Тому нарід наш з великим ентузіазмом вітав свою владу і сподівався, що з нею разом, у повній згоді візьметься до свого державного будівництва. І ця одностайність у думках і настроях нашого громадянства виявлялася в однаковій мірі на батьківщині і на еміграції, центром якої тоді був Краків. Бо ж, власне, початок цілої української акції мав місце в Кракові серед української еміграції, і Акт проголошення відновлення Української Держави 30-го червня 1941-го р. у Львові був першим у ряді інших, які мали за ним слідувати з рамени об'єднаної тоді в один український національний комітет української еміграції.

Історія цього об'єднання така:

Вже весною 1940-го року відбулося кілька нарад у справі консолідації, але ця справа тягнулася аж до вересня 1941-го року, коли розпад серед ОУН ясно зазначився. В той час ОУН під проводом Степана Бандери взяла на себе ініціативу в справі консолідації, до якої приступили такі політичні угруповання: УНДО, Гетьманці, УНР, частина т. зв. паліївців, або організації галицького фронту Національної Єдності під проводом Дмитра Палієва. Не пристали до об'єднання галицькі радикали (їхня кількість була незначна) і група ОУН полковника Мельника. Остання відразу ж розпочала скеровану проти консолідації акцію.

21-го червня 1941-го року в Кракові відбулося засідання представників згаданих політичних угруповань, що прилучились до консолідаційної акції. На цьому засіданні було прийнято загальну платформу і ухвалено редакцію спільної відозви, яку всі присутні підписали.

На другий день, тобто в неділю, 22-го червня, о год. 11-й, було призначено загальні Установчі Збори Об'єднання в приміщенні краківської «Просвіти». На тих Зборах мало бути ухвалено загальну конституцію організації і мав бути вибраний провідний орган об'єднання.

Але, коли в призначений час делегати стали збиратися до «Просвіти», деякі вперше почули, що вночі почалися воєнні дії Німеччини проти Советського Союзу. Збори пройшли з надзвичайним піднесенням. Було остаточно стверджено програму, яка стояла твердо і безкомпромісово на становищі Української Соборної Самостійної і ні від кого незалежної Держави, на проголошування боротьбу проти всяких замахів на неї, з якого боку вони не походили б. Тоді ж було обрано і Президію Об'єднання в такому складі: Горбовий — тимчасовий голова (на постійного голову постановлено запросити генерала Пстрова, на зборах неprisутнього), В. Андриєвський — заступник Голови, С. Шухевич і В. Мудрий — секретарі. Було обрано й перший виконавчий орган, який зібрався в той же день по обіді. На тих зборах, де були присутні представники всіх угруповань, було рішено приступити до прямої акції: організованим збройним відділам негайно просуватися на терен. Ті члени об'єднання, що лишалися в Кракові, приступили до організації краю адміністрації. За цим пляном негайно після вступу нашого війська до краю всі чільні місця в краєвій адміністрації мали бути обсажені власними людьми, щоб не дати можливості зайняти їх полякам.

З частинами нашого війська, що рушило на схід, Президія Об'єднання мала доривочний, не добре налагоджений, зв'язок. Про Акт проголошення відновлення української державності у Львові, 30-го червня, деякі члени Об'єднання, як і його Президія, довідалися безпосередньо через радіо. Серед деяких членів Об'єднання виникло тоді незадоволення, що той Акт проголошено не від імені Об'єднання, як того треба було сподіватися. Президія, яка вела тоді цілу акцію, бо члени виконавчого органу роз'їхалися, одностійно заявила, що то є внутрішньою справою Об'єднання, яку вдасться розібрати й залагодити згодом, тепер же належить, призначений у Львові Уряд, підтримати як всеукраїнський тим більше, що в числі міністрів новоповсталого кабінету Я. Стецька були люди різних угруповань. Тому на найближчому засіданні Президії було прийнято рішення випустити бюлетень Об'єднання ч. 1, в якому повідомити громадянство про Акт у Львові. Цей бюлетень був підписаний усіма чотирма членами Президії. Ця інформація, як і цілий Акт проголошення, були прийняті з загальним захопленням цілою українською еміграцією, за винятком групи ОУН А. Мельника, яка ще перед тим випустила декларацію, в якій гостро критикувала і засуджувала Об'єднання в цілому і зокрема кожну його партію.

Для перевірки подій виїхав з Кракова до Львова голова Українського Центрального Комітету проф. В. Кубійович. Повернувшись зі Львова, він зробив доповідь перед урядовцями Українського Центрального Комітету, в якій підтвердив правдивість інформації про події у Львові, як і те, що Митрополит Андрей благословив Акт проголошення.

«Тепер маємо свій уряд, — сказав він, — яких би то поглядів і партійної приналежності не тримався, всі ми мусимо скоритися вищим національним інтересам: признати наш уряд як державний і виконувати його накази». Так закінчив свою доповідь проф. Кубійович. Вона була прийнята з ентузіазмом. Всі, як один піднеслися і з уст зібраних залунали: «Ще не вмерла!» У багатьох на очах були сльози.

Але незабаром ситуація змінилася, а з нею і настрої серед деякої (правда, незначної) частини краківської еміграції,

Кілька днів пізніше через Краків проїхали німецькі автомашини з гестапівцями. Зі Львова надійшли відомості про арешти членів уряду і про те, що німці почали терористичну акцію проти українських націоналістів.

У всьому головний тон давали німці. За кілька днів була заарештована і вивезена з Кракова група українців: Голова Об'єднання Горбовий, член виконавчого органу полк. В. Євтимович і інші. Їхній арешт попередила така подія:

Через два дні по тому, як був випущений, згаданий бюлетень ч. 1, німецька адміністрація закликала Президію Об'єднання. Зібраних прийняв заступник генерал-губернатора Булер в присутності перекладача полк. Бізанца. До кімнати вступив, привезений поліцестами, Степан Бандера. Булер звернувся до нього з запитом, хто і з чийого наказу проголосив Акт у Львові. Бандера відповів:

«Мої люди і з могого розпорядження».

Булер в різких словах став домагатися, щоб той акт був відкликаний. С. Бандера в таких же різких словах заявив, що той Акт не буде відкликаний. Розмова набирала все більш гострого характеру і присутнім здавалося, що їх негайно заарештують. Але тоді й там того не сталося. Булер чампо попрощався з усіма, всі вийшли разом з С. Бандерою і вже на вулиці між собою попрощались і розійшлися. Арешти відбулися через кілька днів. Після тих арештів заступник Голови Об'єднання був викликаний до Гестапо, де йому показали довгу телеграму з Берліну, котрою заборонялося далі ще друкування і поширювання «Бюлетеня».

Так німецький терор ліквідував Українське Національне Об'єднання в Кракові. Незабаром краківська еміграція стала вертатися на батьківщину і закордонна акція Об'єднання тим самим припинилася.

В краю настрої відповідали настроєм еміграції, лише з тою різницею, що головною темою для обговорення з'являвся сам поділ еміграції на два головні табори, чим і пояснювалося різне відношення до Акту 30-го червня.

В зв'язку з тим, що на схід посувалися наші озброєні сили, а разом з ними наші люди для зв'язку, і незабаром у краю почався опір німецькому терору, організацію того опору і з ним зв'язані жертви, противна сторона стала приписувати тій самій партії, яка проголосила Акт 30 червня. Противники цієї партії поставили рубя ще одно питання: чи окупитися проголошення Акту відновлення державності і дальша акція в його обороні тими великими жертвами, які за них складає і далі мусить складати наш народ? Вони висунули іншу концепцію: тепер не час для такого роду декларацій; треба зберегти нашу фізичну силу, виконувати точно німецькі норми постачання й чекати закінчення війни та ласки переможців. Цю другу концепцію, зрозуміло, підтримували й поширювали німці, тому вона стала офіційною, як і ті «українські» прапори (жовтим догори), що їх офіційно вживали в краю. Цей порядок барв був наказаний згори Українським Центральним Комітетом у Кракові в особі головного секретаря п. Глібовицького. Прапори з іншим порядком барв (блакитна догори) вживалися антинімецькими «бандерівськими» організаціями. (Організація Українських Націоналістів під проводом С. Бандери ще в Кракові по остаточному розламі в ОУН прийняла для себе загальнонаціональний державний герб і прапор, а «мельниківці» лишилися при старих, партійних). Від того часу і почалась боротьба за прапор і за те чи інше розуміння акту 30-го червня 1941 р., яка продовжується й досі.

Розглянемо тепер, яке значення мав Акт проголошення відновлення Української Держави у Львові і закиди його противників.

Насамперед підкреслюємо, що це був власне Акт відновлення Української Держави, як про те говорить п. 1-ий цього Акту:

«Волею Українського Народу Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголосила відновлення Української Держави, за яку поклали свої голови покоління найкращих синів України. . . »

Закиди проти цього Акту зводяться до слідуючого: Акт 30-го червня 1941-го р. є актом недійсним, бо він проголошений не волею українського народу, який уже раз виявив свою волю актом 22-го січня 1918-го р., але необдуманістю однієї політичної партії, тобто революційної ОУН.

На це можна відповісти, що підтвердження «волі українського народу» коли б то не було і в яких би то не було обставинах якраз доводить дійсність того, що підтверджується і тим самим підводить під нього солідні підстави. Адже ж Актом 30-го червня не проголошується нічого нового, лише підтверджується попередній вияв «волі українського народу».

Загально відомо, що ні Українська Центральна Рада, ні Трудовий Конгрес, еманациєю якого була Директорія і її далішні уряди Української Народньої Республіки, не були створені «свобідним волевиявленням української нації» в її цілому, тільки головню і переважно волевиявленням українських соціалістичних партій. До першої, як відомо, не допущено представників українських заможніших хліборобів, а натомість допущено ворожих українській державності соціалістичних представників т. зв. «національних меншин». А до другого (т. зв. «Трудового Конгресу») не допущено української інтелігенції вище адвокатських і лікарських помічників. Отже, якщо обидві перші, вгорі згадані інституції, оголошували свої акти волею кількох політичних угруповань (в тому числі і не українських), а не вільним волевиявленням цілої української нації, а в другому випадку, третя інституція волею лише одного, зате чисто українського і державницького угруповання (яке попередні акти підтверджувало), то в обох випадках можна й належить спостерігати лише різницю кількісну, але не принципову, тимчасом як різниця якісна може вказати на перевагу хіба Акту 30-го червня 1941-го року.

Крім того, стоячи на засадах непорушності волі цілої нації в актах 22-го січня 1918 і 1919 рр., належало б з такою ж послідовністю відкинути й акт проголошення державної незалежності Карпатської України 15-го березня 1939-го року, бо він був проголошений волею частини українського народу, яка приймала формальну участь в проголошенні акту соборності 22-го січня 1919-го р.

Однак акту 15-го березня в Хусті, ані в його формально-правовому, ані в загальнонаціональному значенні не наважується покищо заперечувати ніяка українська державницька концепція чи угруповання.

Але звернемося до історичних користей, які з Акту 30-го червня 1941 року для нашого народу випливають.

Ця подія (як і акт 15-го березня 1939-го р. в Хусті) засвідчила що нарід український ніколи не погоджувався й не хоче погоджуватися на ніяку опіку старших чи молодших слов'янських «братів» та інших, що він хоче жити в своїй хаті і своєю правдою і що кожний раз і при кожній нагоді він про те всім нагадає!

Тому не тільки Акт 30-го червня 1941-го року, але й всі можливі акти того роду в майбутньому, ми мали б вітати й реклямувати на цілий світ (а не засуджувати, як то роблять деякі наші «патріоти»).

Особливого значення набирає той Акт і через те, що він відбувся саме у Львові, на воротах якого написано: «Семпер Фіделіс» і повішено знак польського ордену «Вірітуті Мілітарі». Отже, 30-го червня 1941-го р. Львів голосно і на цілий світ засвідчив через свою українську радіовисильню, що він

був, є й лишатися має «Семпер Фіделіс» не «Ойчизне Польській», тільки Українській Батьківщині.

Тому для нашої національної чести великою втіхою й похвалою є те, що 30-го червня 1941-го р., так само як і 1-го листопада 1918-го р. на львівській вежі замаяв синьо-жовтий стяг, що той стяг розвісили сини галицької землі, і що поруч того стягу не дозволено було польським обивателям українського Львова вивісити свій державний прапор, як вони того домагались.

Лишається ще один закид:

Акт 30-го червня 1941-го р. і далішні з ним пов'язані дії коштують Україні багато жертв і крові її найкращих дітей.

Про те годі сперечатися. Тут є річева правда, але її інтерпретація залежить від психічного наставлення людини, яка про неї говорить. Бо є дві категорії людей: одні живуть для України, а другі з України. Тому й підхід до тої справи є різний в обох групах. Для цих других досить «культурного», чи якогось там ще розвитку нашого народу. Для них вистачить мати університети і академії в мові українській, без огляду на те, хто і про що в них навчає. Це, так би мовити, патріотизм клясово-матеріялістичний.

Інші ж, люди першої категорії твердять, що важливіше є не самий факт існування українських шкіл, кооператив і доброї картоплі на нашій землі, а щось інше, а власне: хто є господарем тої землі, про що він навчає на тій землі її мешканців, яку він їм душу творить. Тій групі людей в першій і найбільшій мірі «імпонує» власна держава, в якій господарем має бути весь український нарід. Це, так би мовити, патріотизм ідеалістично-безкласовий.

Людям обох світоглядів тяжко зрозуміти один одного, тому, й відношення їх до Акту 30-го червня цілком різне і часто — протилежне.

Але, як далі історія після 30-го червня 1941-го р. виявила, світогляд ідеалістично-безкласовий є більш реальним і практичним. Бо ліпше і практичніше, виховавши дитину, послати її у бій з ворогом, аніж допустити, щоб її згноїли в концентраційних таборах Сибіру.

Тому й під тим оглядом Акт 30-го червня 1941-го р. належить уважати славним і корисним, бо він цілому світові показав, що український нарід є нарід лицарський.

Ніхто з нас не скаже, що йому не жаль крові дітей наших на землі нашій і в її оборону пролитої. Україна, немов та старозавітна Рахіль, плаче по дітях своїх і втішатися не може, бо їх уже нема.

Але ми віримо й надіємося, що:

«взичеться перед Богом кров народу нашого в обороні землі нашої пролита», що гряде час і вже близький він є, коли та кров зійде пишним цвітом на тій землі.

Зрештою, ту кров однаково проливали і під Берестечком, і під Полтавою, під Крутами і під Базаром, і то все в обороні того ж самого ідеалу: своєї правди в своїй хаті. Акт 30-го червня 1941-го р. є тільки одним, із наступних у ряді інших, йому подібних.

То ж, коли святкуємо урочисто попередні державні акти, без огляду, або може й через те власне, що за них пролито багато нашої козацької крові, то з однаковим правом і обов'язком маємо шанувати й Акт 30-го червня: він має увійти в ряд інших державних і національних свят.

В цей день гукнімо так, щоб луна на цілий світ поплила:

»Не вмирає і не вмере душа наша!
Не вмирає воля!«

Віктор Андрієвський

(З реферату ЦК СУМ »30-те червня 1941 р.«)

ПРОТИ ЗЛОВЖИВАННЯ КРАЙОВИМИ ПОЗИЦІЯМИ

Останнім часом відоме середовище т. зв. ЗП УГВР (пишемо т. зв. тому, що група безвідповідальних людей, перетворила ЗП УГВР на новий політичний твір партійного типу, який послуговується назвою і прерогативами ЗП УГВР для своїх групових цілей) в своєму органі «Сучасна Україна» від 17. 5. 1953 р. виступило з новою голосною й наочною провокацією під кличем: «Розрив Степана Бандери з підпіллям». Цю свою акцію люди середовища ЗП УГВР пов'язують з Листом Степана Бандери до членів ОУН, у якому він вказує, що ЗП УГВР своєю теперішньою політикою намагається нав'язати визвольно-революційному рухові мінімалістичний, опортуністичний напрямок у зовнішній політиці, а сам визвольно-революційний рух хоче переставити з націоналістичних на націонал-комуністичні позиції. На ці та іншого характеру закиди Степана Бандери «політики» і «ідеологи» «Сучасної України» не дають відповіді, а навпаки — з питомою їм тактикою маскування рішили і цей раз, ще більше, як досі, прикритися «крайовими позиціями», приховуючи свої власні «позиції», які суттю і формою дуже далекі від справжніх позицій українського визвольного руху на Рідних Землях.

Хоч у листі Степана Бандери ясно сказано, що «той націонал-комунізм, якого відкритим речником на еміграції виступає І. Майстренко — це властивий зміст і вивернення соціалістичних тенденцій цілої групи «опозиції» — ЗП УГВР» — «Сучасна Україна» називає це не ударом по націонал-комунізм її власного еміграційного середовища, а «ударом по позиціях визвольного руху». Замість відповідати за себе, за зміст і напрямок своєї політичної роботи та свої соціалістичні, а то й прямо націонал-комуністичні позиції — середовище «Сучасної України» відповідає цинічним зловживанням маєстату смерті сл. п. П. Полтави у формі вибраних догідних уривків цитат з його праць п. з. «П. Полтава спростовує С. Бандеру». Так маємо ще один доказ безвідповідальності роботи середовища «Сучасної України», який може вийти не на користь, а тільки на шкоду українському революційно-визвольному рухові на Рідних Землях. Бо ж утотожнювання крайових позицій з позиціями Майстренка і Ко — є грубою провокативною спробою захитати довір'я українського народу, а також і української еміграції до українського революційно-визвольного руху, який стоїть на націоналістичних позиціях. Це стверджує також і П. Полтава в листі до «громадянина Бабенка», в якому, між іншим, пише: «ОУН, УПА, все сьогоднішнє визвольне підпілля в Україні за своїм ідейним змістом є організаціями націоналістичними, вони стоять на націоналістичних позиціях» (підкр. наше).

Чи «Сучасна Україна» вважає позиції Майстренка-Бабенка, які сама визнає, також «націоналістичними»?

Справжнє обурення в кожного чесного українця викликає і цей жалюгідний факт, що середовище «Сучасної України», поміщуючи повідомлення про смерть сл. п. П. Полтави, зараз побіч зловживає ім'ям цього чесного й великого борця-патріота і проти його волі і без згоди запротестувати, з окремих уривків з листів і його праць творить фальсифікат безпосередньої полеміки із С. Бандерою. Виміна поглядів на різні політичні й ідеологічні питання між провідними членами ОУН в краю і на еміграції, — це не матеріяли для провокативних витівок, скерованих на шкоду українському революційно-визвольному рухові. Такі методи, як явно шкідливі й провокативні — повинні бути відкинені й осуджені.

Щоб прикрити свою «роботу» й викликати захоплення й підтримку заінтересованих у розваленні революційно-визвольного руху, «Сучасна Україна», між іншим, пише: «С. Бандера свідомо, з холодним розрахунком і, як незабаром точніше пояснимо, з

повним узглядненням того, кого він атакує — вдає тут на еміграції по позиціях українського протибольшевицького визвольного руху в Україні».

Не можна тут здержатись від іронії, бо ж кожному відомо, що «визвольний рух» Майстренка і Ко не є «антикомуністичний» («С. У.» уникає цього слова і пише антибольшевицький) і діє він не в Україні, а па «території» «Сучасної України» в Мюнхені. Кожна протикомуністична акція за кордоном, кожне посилення націоналістичних позицій через прощання їх від марксистських впливів, ідуть тільки па користь української визвольної боротьби, а зокрема українського націоналістичного підпілля на Рідних Землях, як єдиного під сучасну пору речника визвольної боротьби українського народу в Україні.

До запозичених і безвідповідальних методів «Сучасної України», що відповідають марксистському правилу «ціль освячує засоби», належить також намагання заперечувати С. Бандеру, як провідника цілої ОУН. В цьому дусі «Сучасна Україна» пише так: «Новий напад на ідейно-програмові основи українського підпілля С. Бандера провадить під плащиком роз'яснювання, (в своєму листі — Ред.), чому він «уступив» минулого року з посту «голову проводу ОУН».

Як бачимо, «уступив» і «голову проводу ОУН» береться в лапки, тобто середовище «Сучасної України» хоче когось переконати, що Степан Бандера не мав із чого уступати, бо він, мовляв, головою Проводу ОУН і не був. Але саме ж це середовище дуже добре знає, що навіть у цих листах з краю, з яких воно безсоромно вириває цитати, догідні для майстренківських позицій, усюди і все С. Бандеру вважається і називається Провідником ОУН. Це відношення Проводу ОУН на Рідних Землях до С. Бандери, як Провідника ОУН не змінилося аж до його уступлення з посту Голови Проводу ОУН. Ще весною 1952 р. Провід ОУН на Рідних Землях у своєму Листі до С. Бандери, між іншим, пише: «Друже Провідник! Ми віримо, що у вирішальний момент — під Вашим проводом — поведемо український нарід до перемоги». Крім цього відомо також, що майже в усіх крайових підпільних публікаціях, революційну ОУН називається — ОУН керована С. Бандерою.

Сам же П. Полтава у своїй статті «Елементи революційності українського націоналізму» («Ідея і Чин», ч. 10, 1946 р.) починає характеристику українського визвольного руху так: «Наш націоналістичний рух, репрезентований ОУН під керівництвом Степана Бандери, ми називаємо революційним рухом і т. д. . . .» (підкр. наші.) У відомій крайовій брошурі «Хто такі бандерівці та за що вони боряться» з власноручною допискою Голови Проводу ОУН на Українських Землях «Другові Провідникові С. Бандері від друзів з Воюючої України», назву бандерівці пояснюється так: «Ця назва утворилася від прізвища славного сина українського народу, довгочасного революційного борця за волю і державну незалежність України, керівника революційної Організації Українських Націоналістів (ОУН) — Степана Бандери».

Оце і є ще один із тих наочних доказів, що робота середовища «Сучасної України» спрямована не на скріплення ідейної і духової єдності з краєм, а навпаки — на розбиття й замішання при допомозі проокацій такого роду, якими можна було б викликати враження, що між кадрами ОУН в краю і на еміграції цієї єдності не має.

Тепер коротко зупинимось над питанням, чи справді українське підпілля, тобто ОУН і УПА на Рідних Землях, відійшло від націоналістичних позицій і прийняло націонал-комуністичні позиції середовища «Сучасної України», якої ідеологом став І. Майстренко? Це питання особливо важливе ще й тому, що дехто на еміграції не досить в курсі

справи фальшивої й шкідливої майстренківщини і готовий повірити, що Майстренко і Ко справді стоять на «крайових позиціях», а що ці позиції, які вони заступають, формою і змістом є націонал-марксистськими, тим самим, на справжні націоналістичні позиції українського визвольного руху може падати тінь націонал-комунізму. Таких висновків може бажати тільки ворог, а не ті, хто уважає себе Закордонним Представництвом УГВР. Тому одним із основних завдань нашої статті є виказати, що крайові позиції є справді націоналістичні і вони не мають нічого спільного з націонал-комунізмом, типу еміграційної майстренківщини, що звилася собі нгіздо в ЗП УГВР.

Щоб прикрити й виправдати свою потішко-майстренківську роботу в ЗП УГВР, ця т. зв. «опозиція» наводить у своїх статтях такі цитати з листа П. Полтави: «Повторюю: негація ворога не мусить бути абсолютною в тому зміслі, що треба обов'язково негувати навіть передові ідеї, що їх з певною, фальшивою метою голосить ворог. Далі ця негація не мусить обов'язково теж бути негацією певних створених ворогом таких чи інших форм, коли ці форми самі по собі не є протинародні. Наприклад, негувати більшовизм, ми не можемо заперечувати ідеї знищення визиску людини людиною. Або: негувати більшовизм, ми не можемо бити по широко розбудованому в СССР шкільництві, бо середні школи по селах самі по собі не є нічим протинародним. Бити тільки в цьому випадку треба по більшовицькому змісті, який вони надають своєму шкільництву. А більшовицьку систему санітарних пунктів по селах безплатного лікування також треба афірмувати, бо заперечувати, абсолютно негувати — ніяк не можна».

Також ці слова П. Полтави подаються для того, щоб довести, що С. Вандера і Провід ЗЧ ОУН відійшли від духа програмових постанов ІІІ-го НВЗ ОУН, а ось, мовляв, ми, ЗП УГВР, твердо стоїмо на «крайових позиціях», які один з «ідеологів» «Сучасної України» з'ясовує так: «Перед людством стоїть завдання знайти здорову заміну обох відмін капіталізму — приватного і державного — у формі справжньої передачі засобів виробництва в руки самих трудящих. Світ стоїть на шляху, що веде до такої системи і вона неминуче прийде, бо й сам державний капіталізм готує її прихід у формі усування народного господарства і керівництва ним на основі господарської і політичної демократії».

Ці історичні обставини вимагають пов'язувати наш визвольний рух із цією останньою прогресивною соціально-економічною концепцією, якій належить майбутнє і яка полегшує нам, разом із тим, з'єднання широких трудящих мас у визвольній боротьбі».

«Щодо практичного здійснення цієї системи теоретики соціалізму (підкреслення наше) розбилися на дві групи, з яких одна стала на ґрунт такого централізованого удержавлення народного господарства за Марксом, друга ж — на ґрунті децентралізованої передачі засобів виробництва в руки трудящих, що ті засоби використовують».

«Ось такі соціально-політичні основи та концепції української визвольної боротьби, що ними, починаючи від 1917 року, ця боротьба рухалася, що її проklamувала Українська Народна Республіка, що ними від того часу живуть українські народні маси, що їх сприйняв від цих мас український революційно-визвольний рух часів другої світової війни, що їх поклала в основу своєї соціально-політичної концепції УГВР та що їх виписала на своїх прапорах і по цей день несе героїчна УПА».

«Українська революційно-визвольна боротьба на Батьківщині та її організуючі чинники стоять саме на таких правильних позиціях, що вище викладені...» (Василь Чайка, «Позиції Українського Визвольного Руху»).

Як бачимо, цей «теоретик соціалізму» із ЗП УГВР, намагається обдурити українську еміграцію, що

українська революційно-визвольна боротьба на Батьківщині та її організуючі чинники стоять на ґрунті другої групи теоретиків соціалізму — на ґрунті децентралізованої передачі засобів виробництва в руки трудящих, що ті засоби використовують» і що на цих соціалістичних основах «починаючи від 1917 року, ця боротьба рухалася...», що ними від того часу живуть українські народні маси, що їх сприйняв від цих мас український революційно-визвольний рух...», що їх поклала в основу своєї соціально-політичної концепції УГВР та що їх виписала на своїх прапорах і по цей день несе героїчна УПА».

В той час П. Полтава проповідує не соціалізм чи націонал-комунізм а говорить про використання лише добрих форм чи ідей, що їх ворог вкрав від націоналізму, маскується ними та з певною фальшивою метою їх голосить між народом.

В справі комунізму і соціалізму, починаючи з 1917 року, П. Полтава в статті: «Елементи революційності українського націоналізму», («Ідея і Чин», ч. 10 1946 р.) робить такі висновки: «Тому український націоналізм найрішучіше сьогодні поборює т. зв. КП(б)У, яка в цілості являється агентурою московсько-більшовицького імперіалізму на Україні. Український націоналізм веде боротьбу також проти тих усіх епігонів соціалізму 1917-20 рр. на українському ґрунті, які стоять на становищі інтернаціоналізму і які боротьбу за класове визволення ставлять понад боротьбу за національне визволення, не розуміючи того, що знищення соціального гноблення на Україні може прийти лише в наслідку національного визволення» (підкр. наше).

«Українській інтелігенції — далі стверджує П. Полтава — її соціалістичні погляди перешкодили стати на самостійницький ґрунт і в наслідок того перешкодили позитивно розв'язати справу визволення українського народу в рр. 1917-18».

А в рефераті: «Концепція самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу», П. Полтава пише: «Сторічний майже досвід існування соціалізму доводить, що йому не пощастило знищити чи якнебудь захитати ідеї нації. Вона із зудару з соціалізмом виходить переможно» (підкр. наше).

Всупереч крайовим позиціям, по відношенню до соціалізму, Лев Ребет, в своїй статті: «Чи мають ґрунт наші еміграційні партії?» («Сучасна Україна», ч. 14 (39)), висуває не крайові, а свої ЗП-івські позиції, і пише: «Як бачимо, постанови різних наших груп про господарський лад майже ті самі, основа їх — поняття «трудової власності». ... Головна думка всіх зреферованих еміграційних партій (за винятком гетьманців і Союзу Соборних Земель, програм яких не було під рукою) — удержавлення головних галузей промислу і приватні дрібні варстати праці — це по суті програма всіх соціалістичних партій вільного світу».

Ствердження соціалістичної суті майже всіх еміграційних партій, подобається це комусь чи ні, дуже нагадує стан 1917 року, коли більшість наших тодішніх партій були соціалістичними».

Так, вони були соціалістичними і як пише П. Полтава, саме вони «перешкодили позитивно розв'язати справу визволення українського народу».

В справі державного будівництва, середовище ЗП вважає, що надбання національної української революції 1917 р. лише покрились намулом «сталінської реакції» і то аж після 1929 року, з-під якого тепер нам потрібно її відтворити. А коли буде легко кожному добути хліб насущний, то тоді взагалі впадуть усі суспільні лади та всі державні устрої, тобто настане комуно-анархізм типу Кропоткіна чи Винниченка з «Сонячної машини».

Ів. М-ко в статті: «Українізація Одеси», («Сучасна Україна», ч. 3, 1951 р.) про це так пише: «Сьогодні питання про українське місто стоїть так само, як і про українську державу — його, як і державу, не творити треба, а відтворювати з-під намулу сталінізму (підкр. наше)».

Якби до сьогодні тяглося так, як розпочато було в 1929 року, Одеса, як і інші українські міста, говорила б тепер українською мовою і ніякої російської проблеми в Україні не існувало б. (Цебто, російська проблема в Україні за Ів. М-ком була тільки в мові! — Редакція). Але українське відродження було розстріляне московським імперіялізмом і надбання національної української революції покрилися намулом сталінської реакції».

А Юрій Студинський в статті: «Пам'яті великого українського письменника», («Сучасна Україна», ч. 7.), пише: «Чи було б це суспільство (за «Соняшною машиною») анархістичне? Питання залишаємо без відповіді, бо, очевидна справа, що в момент, коли кожному буде легко отримати хліб насущний, одночасно впадуть усі суспільні ладі та всі державні устрої». І щоб підкріпити авторитетність цієї анархістичної думки, Ю. Студинський підкреслює, що «автор «Чесности з собою» був добрим чоловіком і провадив своє приватне життя спокійно і чесно...»

Якіж є позиції Воюючої України в справі побудови української держави, що їх, мовляв, «заступає» тут на еміграції ЗП УГВР, а С. Бандера подає у кривому дзеркалі та безпідставно дає їм клеймо «комунізму»? Чи справді український визвольний рух поділяє погляди І. М-ка, який вважає, що української держави «творити не треба» (бо є УССР!) а лише «відтворювати з-під намулу сталінізму» (мабуť на те, щоб відновити «справжній комунізм»)?

На це питання знову дамо відповідь словами П. Полтави. Це робимо тому, щоб показати, як «П. Полтава спростовує С. Бандеру». Він пише:

«Основною метою українського націоналізму в даних історичних умовах є побудова на етнографічних українських землях Української Самостійної Соборної Держави».

«Український націоналізм ніколи не йшов на жодні уступки окупантам, не погоджувався на жодне часткове лише, половинчате розв'язання української справи з боку окупантів чи всяких інших чужих сил. Український націоналізм проти всяких автономій, «союзних республік», «федерацій», тощо...»

«Ідея УССД, що її українські націоналісти визнають активно і в боротьбі, за здійснення якої вони проявляють сувору принциповість — це перший найважливіший елемент революційності українського націоналізму».

«Перед українським націоналізмом з усією гостротою стоїть сьогодні завдання зліквідувати всі ці жахливі наслідки, що їх у духовості українського народу викликало майже 30-річне панування большевицьких імперіялістів на Україні».

«Український націоналізм вважає, що оскільки основним засобом завоювання українських земель окупантом була війна, насильство, остільки основним засобом визволення українського народу мусить бути війна в точному розумінні цього слова...»

«Масову протиокупантську боротьбу на українських землях ОУН під керівництвом Степана Бандери намагається організувати за всяких умов.

Така тактика логічно впливає з вищеперерахованих нами принципів, прийнятих ОУН: перевиховати народ шляхом включення його в активну протиокупантську боротьбу, ставити на народ, як на основну силу, за допомогою якої побудується Самостійну Україну. ОУН вважає, що саме українські землі є тим тереном, де буде в основному вирішуватися доля України, її бути чи не бути. Доля України не буде вирішуватися ні над Сеною, ні над Темзою, ні в Нью-Йорку, а лише над Дніпром, над Дністром, у Києві».

Ось ці короткі цитати із статті П. Полтави «Елементи революційності українського націоналізму» вказують ясно, що український визвольний рух бореться не за «відтворення» української держави «з-під намулу сталінізму», а за повне національне визволення, духове відродження українського народу і побудову національної УССД.

В статті «Наше вчення про національну державу» («Сучасна Україна», ч. 9, 1951 р.) П. Полтава рівнож різко відкидає майстрєнківську «науку» про «відтворення» української держави. Він пише:

«Наше вчення про державу формувалося в ідейній і політичній боротьбі на два fronti: в боротьбі проти різних імперіялістичних поглядів, що їх голосили представники великодержавних націй — з одного боку, та в боротьбі проти погляду марксизму на державу — з другого боку».

«Висновок марксисти роблять такий: держава мусить зникнути, вона непотрібна, і тільки тоді, коли буде знищена держава, людство заживе справді щасливим і вільним життям».

«Уважаємо, що як це воно було завжди до тепер і є сьогодні — так і в майбутньому, незалежна національна держава є тією єдиною формою політичної організації народу, яка забезпечує йому найкращі умови для всебічного розвитку всіх його духових і матеріальних сил. Без власної національної держави народ є призначений на загибель».

«Оборонці» і «репрезентанти» «крайових позицій» із середовища «Сучасної України», загрузши в націонал-комуністичному багні, вже навантажені намагаються однією рукою схопитися за ідеалізм, а другою за матеріалізм, а за свою віру прийняли філософський матеріалізм.

Але власне в крайових матеріалах бачимо зовсім що іншого. У. Кужіль у статті «Науковість діалектичного матеріалізму» пише так:

«Якщо найважливішою заслугою Маркса було перенесення положень діалектичного матеріалізму з явищ природи на суспільне життя у вигляді історичного матеріалізму, то однакову цінність має вчення історичного матеріалізму про суспільне життя, як і вчення діалектичного матеріалізму про неорганічну природу. Тобто має цінність фантазії. Це вирозумований образ розвитку суспільства, яким його хочуть бачити, але яким він не є. Цілий діалектичний та історичний матеріалізм — це абстрактно побудовані системи, до яких насилу вишукували підтвердження у природі і суспільстві. Всі сумні, прямо трагічні наслідки такого шукання підтвердження у суспільно-політичному житті маємо змогу оглядати в цілій ширині в Советському Союзі».

Короткими цитатами з різних писань «ідеологів» «Сучасної України» ми виказали, що позиції цього середовища цілком схильні до націонал-комунізму (пишемо «схильні», але не буде перебільшенням, якщо їх взагалі такими уважати). Тим часом справжні позиції Воюючої України не є ані націонал-комуністичними ані марксистськими. І тут дозволимо собі відповісти середовищу «Сучасної України» цитатами з листа П. Полтави, написаного «до громадянина Бабенка», тобто до відомого «ідеолога» позицій «Сучасної України» і «Вспреду».

П. Полтава відповідає Бабенкові на такі питання: «Перше питання: чи УПА та сьогоднішнє визвольне українське підпілля в Україні стоять на точці погляду марксизму? Чи переходить на позиції марксизму ОУН на українських Землях? Чи Горновий — це «старий марксист», як це характеризується його у виданнях Вашої партії, та чи Полтава — «націоналіст» переставляється на бік марксизму?»

«Скажу відразу, що якенєбудь зв'язування УПА, ОУН і всього сьогодні українського визвольного руху в Україні з марксизмом, називання деяких провідних людей нашого руху, відомих за кордоном із їх публіцистичних праць, марксистами — є глибокою помилкою».

«Кажу, що ми щонайменше тільки до деякої міри «наближуємося» до соціалістичних теорій тому, що ці свої погляди ми зформували не як «учні Маркса», не як послідовники соціалізму, а в боротьбі з марксизмом, як цілісну ідеологію, без найменшого захоплення марксизмом, в боротьбі з усіма практичними шкідливими наслідками марксизму на українському ґрунті. Ці свої погляди ми

формували і формуємо цілком емпірично, виходячи з наших націоналістичних позицій. На якій же тоді основі можна зв'язувати з марксизмом нас, учасників сьогодишнього українського визвольного руху в Україні, якщо наше становище до марксизму таке, як це ми вище з'ясували, тобто, коли ми виступаємо проти марксизму майже по всіх лініях? Такий погляд на нас цілком невірний. Ми рішуче спростовуємо такі твердження про нас.

Не вільно нас зв'язувати з марксизмом тому, що наш рух виник, зформувався і діє як **протидія** тим українським політичним силам, які, зв'язавшись з марксизмом, гальмували або гальмують процес національно-політичного відродження українського народу, скеровували визвольні змагання українського народу в невластивому напрямі. Не вільно нас зв'язувати з марксизмом тому, що ми є в найповнішому значенні цього слова рух національний, а не класовий чи класово-інтернаціональний, як цього вимагав би марксизм.

Якщо таке наше становище до марксизму, то, ясна річ, не можна говорити ні про марксістські позиції УПА та нашого підпілля, ні про переставлення ОУН в бік марксизму. Нічого подібного на ділі немає. . .

УПА, ОУН, все сьогодишнє визвольне підпілля в Україні за своїм ідейним змістом є організаціями націоналістичними, вони стоять на націоналістичних позиціях».

Спекуляція крайовими позиціями, так як це робить середовище «Сучасної України» через намагання надати їм націонал-комуністичний характер, мовляв, на таких позиціях стоїть український визвольний рух, а ми лише їх «заступаємо» і «боронимо», — мусить якнайскоріше скінчитися. Інакше середовище «Сучасної України» зробить українській визвольній справі дуже погану й далекоїдучу в наслідках прислугу.

С. Глід

Петро Кізко

Советський державний апарат — апарат визиску і гніту

Офіціоз ЦК КПСС — московська «Правда» — надрукувала в ч. 116(2684), з 26 квітня 1953 р., велику підвальну статтю «О советском государственном аппарате» («Про советський державний апарат»). Підпис під статтю якогось автора К. Іванова, звичайно ж, нічого не значить, бо в «Правді» не можна знайти, як то є в західноєвропейських газетах, примітки, що підписані авторами статті не завжди поділяють думку редакції. Тому згадана стаття має, треба сприймати, цілковито офіційний погляд советського уряду і комуністичної партії.

Стаття інтересна тому, що вона, здається, виділяється собою серед багатьох советсько-большевицьких публікацій, особливою брехнею, фальшом, перекручуванням дійсності та окаямлюванням широким мас робітників і селянства ССРСР і поза ССРСР. Ось що пише «Правда» про свій московсько-большевицький советський експлуататорський державний апарат:

«Советський державний апарат — це справді народний апарат. Він створений народом, виконує його волю. Працівники нашого державного апарату — слуги народу».

Щоб відшукати в цих рядках правду, треба їх перевірити, як кажуть догори дном, навиворіт. Тоді наведена цитата звучала б так:

«Советський державний апарат — це справді протинародний апарат. Він створений не народом і виконує не його волю. Працівники нашого (советського, — П. К.) апарату — слуги не народу».

Бо ж кожна людина, де б вона не перебувала, по той чи по цей бік залізної заслони, яка обізнана з дійсністю в Советському Союзі, яка знає ту дійсність не на основі писаної на зразок от такої Іванової статті Конституції ССРСР, а на основі практики в советах, — кожна така людина скаже, що советський державний апарат побудований на принципах призначення, а не обрання депутатів до різного роду урядів, аж до Верховного Совета ССРСР включно. Громадянин Советського Союзу, якому за так званою сталінською «золотою» конституцією, надані, буцімто, певні права вибору кандидата в депутати, фактично, не має жодних прав, як виборець. Він змушений голосувати за тих, які виставлені в списку партією і контрольованими та підкореними собі, так званими, громадсько-професійними організаціями, які так само фактично не мають жодного самостійного голосу. Пригадуємо історію виборів до Верховного Совета ССРСР депутатів на Харківщині Озоліна й Гамарніка (і ще декого). Ніхто з виборців

не міг їх скреслити з списку, бо вони були призначені на кандидатів у депутати «згори», від партії, а значить, і від самого уряду. В одному з виборчих округів тоді йшла шалена агітація за Гамарніка й Озоліна. Все вже було приготоване, щоб за них «стовідсотково» проголосувати. І от, раптом, перед днем самих виборів Озоліна й Гамарніка оголошується ворогами народу, а на їх місце негайно призначається нових кандидатів, очевидно, «випробуваних» до кінця. Виборці, тягнені відомими советськими методами на вибори, теж «стовідсотково» проголосували й за тих нових, заміненних кандидатів. І голосували б за третіх, четвертих, бо за відмову голосувати або бодай слово сказати проти якогось кандидата «близько комуністів і безпартійних» — грозила небезпека бути арештованим і висланим на Сибір чи Соловки за «протинародні» виступи.

Ось так советський державний апарат створюється, як пише «Правда» в розглядуваній нашій статті, «народом». Звідси випливають усі дальші наслідки, щодо виконувannya «волі народу». Ясно також, які можуть бути в советському державному апараті «слуги народу», якже вони таким способом «обираються». Працівники советського державного апарату призначаються Кремлем і виконують волю Кремля, а не народу. В народі, наприклад, імена Марії Демченко, Паші Ангеліної і інших — найбільш ненависні, і коли б советський державний апарат будувався на принципах, про які пише К. Іванов у «Правді», ані Марії Демченкові, ані їй подібним ніколи б парламенту не бачити. Все це є не обранці народу, а висуванці партії і уряду, і тому вони ніколи не можуть у такий спосіб висловлювати волі народу.

Явним фальшом та брехнею звучать слова «Правди» про те, що «советський державний апарат» в глибокому сенсі того слова, складається з советів (рад, — П. К.) плюс мільйонові організації всіх і всяких безпартійних і партійних об'єднань. . . Тепер уже, мабуть, і перший-ліпший західний обиватель знає, що в ССРСР, крім комуністичної партії, немає жодних інших «партійних об'єднань», а всі «безпартійні» організації (профспілка, осовіяхім, тепер — досаф, кооперативні та інші організації) не мають найменшого свого власного голосу, а так само діють за директивами партії. Які ж можуть бути ті «всі і всякі» організації? Хіба що «Правда» має на увазі НКВД-МГБ?

Єдиною правдою в статті «Правди» є те місце, де говориться про советський державний апарат, як

про «мобілізуючу силу», яка мобілізує (жене) народні маси на будівництво комунізму. Це таки правда. І нема чого обвинувачувати державні апарати західних капіталістичних держав за їх, нібито, експлуататорську роль, коли саме советський державний апарат є найбільш експлуататорським.

Вся стаття К. Іванова в «Правді» «Про советський державний апарат» є наскрізь, з ніг до голови, брехлива і лицемірна. В тому існає, зрештою, нічого нового, бо «Правді» брехати не вперше. Але в цитованій статті є, сказати б, свіже місце, нове питання, яке пов'язане з останніми «реформами» в міністерствах ССРСР, зв'язаних з смертю Сталіна і приходом до влади Маленкова і Ко. Мова йде, як відомо, про свого роду «укрупнення» міністерств, тобто об'єднання кількох міністерств в одно. Так, наприклад, недавнє міністерство кінематографії як і деякі інші міністерства «культурного характеру», об'єднані в загальному, спільному і єдиному тепер міністерстві — міністерство культури ССРСР. Замість існуючих дотепер міністерств сільського господарства, бавовництва, совгоспів, заготівель, лісового господарства — створено міністерство сільського господарства й заготівель. І так далі.

В статті К. Іванова пояснюється така зміна такими мотивами:

«Існуюча раніше система міністерств і комітетів, які завідували порівняно вузькими ділянками праці окремих галузей народного господарства і культури, за сучасних умов уже не відповідають вимогам комуністичного будівництва».

Далі, як звичайно, зміни в міністерствах пояснюються чисто формально-технічними причинами і мотивами, хоч недавно всі ці формальності не мали жодного значення і ще кілька місяців тому советська преса па всі боки розхвалювала саме ту «стару», тепер так гостро критиковану систему.

Справжня ж суть усієї цієї советсько-московської большевицької реконструкційної комбінації полягає далеко в іншому. Ця суть полягає, без жодного сумніву, лише в політичних мотивах і причинах. Відомо кожному, хто бодай трохи знає советську дійсність, що Москва при всій формальній доброті і недоброті побудованій системі міністерств, як і всього советського державного апарату, — зможе перевести свою експлуататорську, варварську політику визиску і гніту трудящих мас Советського Союзу, зокрема ж неросійських народів, як колоніальних. Навіть більше. Досі розділені міністерства на різні галузі господарства, окремі відділи й підвідділи, комітети й підкомітети, могли так само, не згірше за тепер «укрупнені», силоміць стягати з громадянина хліб, податок, змушувати віддавати останки сил для розбудови советсько-московської імперії.

Нові «реформи» з міністерствами мають, у першу чергу, на меті сконцентрувати урядування в кіль-

кісно малій частині рук, зате якісно твердіших, певніших і довірених. Річ у тому, що за життя Сталіна московський уряд міг дозволити собі й на багато десятків розпорощених міністерств і комітетів, бо тоді над керівниками тих міністерств і комітетів могли ще стояти найбільш віддані Сталінові посіпаки типу Маленкова, Бєрїї і інших. Тепер же, після смерті Сталіна, ці посіпаки самі стали владувати, а щоб це їхнє панування було безпечніше, вони скоротили міністерства з тим, щоб на керівні посади поставити менше, але певніше, надійніше число партійців. Таким чином, «укрупнення» міністерств Маленковим і Ко мало єдину політичну мету — забезпечити себе від всякого роду «несподіванок». Такі несподіванки завжди можуть прийти лише при великій кількості насаджених на різних постах людей, бо у великій кількості важче знайти «приятеля», який цілитись ножом у спину. Зменшення міністерств нова кремлівська урядова кліка звузила рамці боротьби за владу інших. Оце і весь секрет реорганізації советського державного апарату, і жодні формальні й технічні речі тут не грають жодної ролі.

У зв'язку з цим дивним стає той факт, коли дехто з наших політиків, у лапках і без лапок, твердить, що нові «реформи» Маленкова з міністерствами є пробіском «попущення» віжок, ще це, начебто, є явищем децентралізації кремлівського уряду і т. ін. Якраз навпаки! Це є великою мірою централізація апарату. Зрештою, в аналізованій нами статті К. Іванова вилазить оте неспокійне шило з мішка і розкриває нам справжню суть усіх «реформ». Ось, що пише Іванов:

«Удосконалення державного апарату, розширення прав міністрів означає дальше зміцнення єдиноначальства, підвищення ролі керівництва».

Більш виразніше сказати не можна. Тут «Правда» прямо таки «проболталась». Бо ж зміцнення «єдиноначальства» — що ж це таке, як не ще більше прибирання до рук усіх, хто бодай найменшою мірою супротивиться насильству Кремля? І чи можна парувати єдиноначальство з децентралізацією апарату?

В усякому разі, советський державний апарат, хоч як і скільки б його «реформували» і «реорганізували» завжди буде апаратом протинароднім, визискувальним, експлуататорським, доки існують Совети (ради) і доки існує большевизм і російський імперіалізм! Якщо говорити про державний апарат, який би справді стояв на сторожі інтересів народу, то такий апарат може бути лише у вільних, суверенних державах неросійських народів, які б управляли самі собою.

Ось чому стаття К. Іванова в «Правді» є цілковою абсурдністю і фальшом.

II. Оленченко

БУТИ НЕВГНУТИМИ!

Свого часу між мною і одним паном зав'язалася цікава розмова, яка згодом перетворилася в гарячу дискусію. Ця розмова і дискусія зводилася до таких питань.

Я: — Скажіть, будь ласка, пане, чи не здається Вам, що сім-вісім років тому Ви були цілком інакше, ніж тепер? При чому я маю на увазі не зміну Вашої шкіри на обличчі чи додаток на Вашому чолі дві-три зморшки, ні. Я маю на увазі Вашу «інакшість» у розумінні моральних, ідейно-політичних і національно-патріотичних якостей. Чи Ви цього не завважаєте, пане?

Пан: — О, ні! В жодному разі і в жодному випадку. Мої моральні якості, як людини і українця, мої політичні погляди і мій національний патріотизм залишилися такими самими, якими вони були сім-вісім років тому, тобто, з перших днів нашого кроку

на окуповану американцями землю. Я тоді стояв на позиціях революційно-визвольного руху українського народу, який може базуватися лише на ідеології націоналізму. Я ще казав, і навіть прилюдно виступав, що для революційно-визвольних дій потрібні сильні, тверді провідники і тверда, залізна дисципліна кожного члена українського суспільства. Ці мої твердження виходили з головного, а саме, що ми, фактично, еміграція і нееміграція, весь український народ, є в поході. Щодо того, що сьогодні нема війни, але вона може бути завтра, і ми до неї повинні бути готові. Я завжди був і є за революційні методи боротьби нашого народу, поскільки він є поневолений окупантом. Але при всьому не слід відкидати сучасних специфічних обставин, умовин, у яких ми живемо на чужині. Треба вважати, що на нас дивляться англійці одним,

американці другим оком, французи третім і т. д. І коли ми невідповідно поведемося, на нас будуть тикати пальцями чужинці: «Он дивіться, мовляв, які погані українці»...

Я: — Стривайте, пане. Я вас трохи не розумію. Ви кажете, що ми повинні мати свою лінію, свій революційно-визвольний шлях. Це так, це правильно. Але що ж буде, коли американське око, як ви кажете, пане, добачить у тому нашому власному революційно-визвольному шляху нашу «недобру поведінку», бо така поведінка, мовляв, розходиться з концепцією «спільного фронту» в боротьбі проти більшовизму, хоча б ціною віддання України, після розгрому більшовизму, в руки Росії, під її колоніальне володіння?

Пан: — О, ні! Я не кажу, щоб наш революційно-визвольний рух і наші змагання за волю України узалежнювати від американських чи яких поглядів на ці справи, але я кажу, що в усій нашій самостійницькій політиці ми не повинні зариватися наперед, а дещо придивлятися і прислуховуватися до західних демократій, на територіях яких ми живемо. Вони мають більшу політичну, дипломатичну і, зрештою, державну практику і в них ми можемо багато навчитися. Це ж нам не зашкодить, а лише користь дасть.

Я: — Як Ви розумієте питання «навчання» в західних демократіях?

Пан: — Ми повинні шукати в них співчуття до нас і спільної дії з ними.

Я: — Але це ж не наука?

Пан: — Як це не наука, то скажу пряміше — ми повинні здемократизувати всю свою дію. повинні відмовитися від системи провідництва і перейти на засади широкої демократії.

Я: — Але ж ви заперечуєте самі себе, пане. Ви казали, що для революційно-визвольного руху, визвольного-збройної боротьби українського народу потрібний сильний, твердий провід і тверда лінія, залізна дисципліна кожного члена українського суспільства. Як же це погодити з Вашими думками про демократизацію, яка необхідна може привести до захитання і дисципліни, і твердості всієї нашої лінії?

Пан: — Ми не можемо забувати, що ми є на еміграції. Еміграція вимагає інших методів праці, іншої тактики, іншого підходу до кожного питання...

Я: — Ви узалежнюєте, пане, нашу боротьбу від еміграційного побуту?

Пан: — О, ні! Я ніколи з еміграцією нічого не в'язав! Я завжди стояв на твердих позиціях нашої самостійницької визвольної політики і визвольної національно-революційної боротьби. Я тільки кажу, що на еміграції ми ніякої боротьби не можемо робити і тому ставимо в смішне положення самих себе перед чужим світом з своєї надто, я сказав би, задикуватими вчинками, які рязять чужинців.

Я: — Ви пропонували б бути нам лагіднішими, тихішими, навіть, скажімо, поблажливішими, поступливішими, в усіх наших поступуваннях там, де нам ідеться про наші національно-державні змагання?

Пан: — Можливо й так. Ми не повинні бути за гострими в наших поступуваннях.

Я: — Пробачте, пане, але я повернуся до старого мого запитання. Ви, кажете, не змінилися, не стали інакшим, як були сім-вісім років тому, коли ми вперше прийшли на еміграцію?

Пан: — В жодному випадку. Я залишився таким, яким був тоді.

Я заперечив цьому панові і сказав, що він усе такий став інакшим, і що думку хочу висловити дещо ширше.

Річ у тому, що не один із нас, українських емігрантів, подібно до того пана, з яким ведено розмову, не помічав і не відчував того, як довгі роки еміграції непомітно, мало-помалу впливають на людину, роблять її справді такою іншою, ніж вона була колись, у розумінні не фізичної старости, а морально-психологічного стану, що відбивається на

стані ідейно-політичного і навіть національно-світоглядного, як також і тактично-стратегічного характеру. Беремо це не як обвинувачення людям, які мовляв, змінили свої дотеперішні погляди і пішли іншими, різними шляхами і стежками, звичайно, аж не цілковито ворожими, — ні, такого обвинувачення ми не ставимо. Ми хочемо лиш підкреслити і застеретися перед величезною небезпекою для всього нашого еміграційного суспільства, яку ховає в собі саме оте фатальне для не однієї національності — еміграція. Невидимі, невлочимі, сказати б, еміграційні краплини, хоч які вони є маленькі, але постійно, день-у-день, тиждень-у-тиждень і місяць-у-місяць спадають на нас і ми не раз навіть не відчуваємо, як вони шкідливо на нас впливають. Крапля довбе камінь, і хоч який є камінь, а ті краплі лишають по собі слід.

Людина не хоче, навіть більше, ставить найбільшчий опір отим «еміграційним краплям», і все ж таки мимовільно робить крок, який відхиляє її вбік. Яскравим доказом була наведена розмова з паном. Він у своїй розмові навіть сам не помітив, як змінював поступово свої погляди і думки. Він твердить, що ні в чому не змінився, бо як раніше, так і тепер, стоїть на революційно-визвольних позиціях боротьби, яка потребує твердої лінії і твердого керівництва, а водночас каже, що сучасні умови вимагають послаблення тактики і пом'якшення всього нашого поступування, а революційну боротьбу вважає, очевидно, за «задикуваті» вчинки. А вже ж напевно, що він нічого злого в тій своїй зміні не вбачає! Він так само, як і раніше, хоче мати вільну Україну, хоче повернутися на рідні оновлені землі, хоче, щоб українська самостійна держава була такою вибореною, але (оце наше фатальне українське «але» часто спричинює нам чималої шкоди)... Якби уся наша боротьба, визвольну тактику і політику якось переінакшити, пошукавши якихось «нових» методів і способів тієї боротьби, бо «старі» вже «не пасують» до нових обставин, до доби атомових виробів і т. д. А всі ці міркування неодмінно ведуть до дальших небезпечних висновків — шукання всякого роду зговорів з кожним, аби тільки досягти своєї мети, хоч би потім та мета була потоптана отим самим «кожним», з яким шукається спілки.

В усякому разі робимо з того висновок, що вся наша українська спільнота повинна зупинитися над тим, щоб ніяким зовнішнім обставинам і впливам, політичного чи матеріального характеру, не дати себе, так би мовити, зігнути, згорбити або схилити в той чи той бік. Це може статися лише за тих умов, коли ми не будемо експериментувати своєю і політикою, і тактикою, а найголовніше — своїми цілями, які стоять перед нами з прадавніх віків. Мусимо берегти і плекати свою — ідею визволення України з-під гніту окупанта і встановлення суверенної самостійної соборної держави. Ця ідея виключає всякого роду відхилення, хитання і запереч, бо там, де живе така ідея, там живе праця, боротьба і чин народу чи його частини, незалежно від території і обставин, і так само незалежно від форм тієї праці й боротьби. Коли дехто з нас каже, що ми не можемо робити на еміграції революції, то це правда. Але правда також є в тому, що ми багато зможемо зробити для революції, яка широкими розмірами може прийти завтра в Україні і в інших поневолених Росією народів. Для революції ж робити багато, ба навіть трохи не можна тоді, коли ми будемо раз-у-раз ревідувати всі свої, нехай і найвипробуваніші і найправильніші, шляхи визволення та вибирати, буцїмто, нові, хоч і гірші та хибніші. Цим не хочемо сказати, щоб ми, як кажуть, «застоявалися» на місці. Ні. Треба поступу, треба зростання, треба дерзання в усій нашій практичній і теоретичній діяльності. Але треба також, щоб при всьому тому не губити свого власного національного обличчя, не втрачати своїх національних принципів і засад, не робитися на чужі чужинцями для власного народу, не піддаватися під

Яків Щупляк

Політична роля російської православної церкви в російській імперії

Основні натуральні форми кожного суспільства — людина, родина, громада, плем'я, нація — в російській державі-імперії піддані розкладові. Ця руйнація переводилася активно й планомерно на протязі всього історичного існування російської імперії. В межах російської імперії — нація, народ і плем'я вже зруйновані повністю і підмінені штучним витвором «великого народу» і «членів великого народу». Об'єднання націй у ній підмінені поневоленням нації. Громаду зруйновано і підмінено її колективом.

Родина, як суспільна молекула, не легко піддається зруйнуванню, важко знайти і прищепити людству будь-який сурогат цієї суспільної форми. Але і в цьому напрямку ведеться уперта робота. Уже в советських школах діти виховуються в тому розумінні, що інтереси держави і партії неперівняно важливіші й вищі від родинних інтересів. Советські діти вже в школі приходять до своєї шкільної адміністрації з обвинуваченням на своїх родичів. «Бдітьність» і донощитство, що широко застосовувалися і раніше, проникли своїм жалом в тіло родини-молекули і енергійно руйнують її. Советські діти доносять також і в МВД на своїх родичів. Діти чеських засуджених відказуються від своїх родичів і вимагають від суду розстрілу їх. Поставлений у Москві пам'ятник восьмирічному Павлику Морозову, вбитому своїми сусідами за донесення на рідного батька, — показує звідки йде розклад родини. Так ведеться державою вперта робота над зруйнуванням уже існуючих родин.

В той же час творяться такі умови, які гальмують створення нових нормальних родин. Любов і вірність, як «буржуазні» (в советському розумінні — інтелігентські) прояви на різні способи висміюються. Відношення чоловіків і жінок зводиться до ставтєвих відношень. Появляються (і ясно ж зверху від влади) всякі теорії «стакана води», «черемухи» і «полових отправлений», які проповідують повну відсутність родини. Закоши держави дозволяють безконечну кількість одружень і розводів, зводячи їх до рівня простої і безкоштовної реєстрації.

Над розкладом суспільного атома — людини, давно ведеться серйозна робота. Психологія советської людини вже почала дуже відрізнятися від психології інших людей. Російська імперія настирливо прищеплює «своїй» людині все в «перевернутому» зображенні. Брехня називається правдою, рабство — свободою, нещастя — щастям, зрада — вірністю, підступство — чеснотспрямованістю, розпуста — природним явищем, фантазія — наукою і т. д.

Розклад суспільного атома — людини, безсумнівно з більше страшнішою зброєю, ніж справжнє визволення атомової енергії. Над цим завданням в російській державі працювали значно раніше, ніж появився на світ комунізм. Ще до комунізму, в цій імперії були зруйновані верхні ступені природної суспільної організації у вигляді племен, народів і націй, і вже тоді було покладено певний початок зруйнуванню природної громади, з заміною її ко-

чужий впливи. Те, що може бути для американців добре, для українців воно може бути непристмливим і павпаки. Не можна безоглядно мавпувати і копіювати все чуже, хоч би воно було й добрим.

Бути невгнутими — так повинно ставитись питання. Це значить не піддаватися жодним впливам еміграції, хоча б який сильний мала еміграція тиск! Ці впливи щоразу розбиваються об нашу стійкість, якщо кожен з нас буквально в усьому ставитиме перед собою одну, єдину мету — визволення України.

лективом, що мало місце в російському селянському землекористуванні.

В світлі цих висновків стає зрозумілим, чому був убитий міністер Столипін (в 1912 році). Це ж він уперто проводив закон «о виходе крестьян на отруба» (самостійне землекористування), з метою ліквідації спільного (колективного) селянського землекористування. Тепер повинно стати зрозумілим, чому терорист Багров мав пропуск від Охоронного Відділу Поліції в театр, до місця здійснення терористичного акту, і чому він не стріляв у ненависного царя Ніколая Кривавого, що знаходився рядом із ним, а вибрав цілком для своїх куль тільки Столипіна. Столипін був убитий за те, що посмів посягнути на важливе звено роботи по розкладу суспільства в російській імперії.

Від людини до націй усі цаблі суспільної драбини скріплені цементом суспільної моралі. Не зруйнувавши цієї моралі, не можна зруйнувати натуральну суспільну будову. Всі гуманітарні релігії, і головним чином християнська релігія, є авторитетними носіями загальнопризної моралі. Для тих, хто не рахується з мораллю, керуючись особистими інтересами, для тих, хто власну волю підносить другим в якості моралі, — всяка релігійна форма є зовсім нетерпимою.

Вся історія російської православної церкви, заснованої в 1448 р. свідчить про те, що московська імперія могла примиритися з наявністю релігії лише наклавши кайдани рабства на саму релігію і зробивши із неї своє слухняне політичне знаряддя. До 1448 року російська православна церква не мала самостійності і залежала від грецького патріарха, що знаходився в Константинополі, але в цьому році московський митрополит Іона був уже самостійно висвячений збором московського духовництва, без дозволу й участі в тому грецького патріарха.

В 1589 році також самочинним збором московського духовництва московський митрополит іменується «патріархом всея Руси». Таким чином московська церква об'явила себе абсолютно самостійною, злічавши себе переходом у вищу форму незалежної церковної організації.

На всьому протязі існування російської держави до його советського періоду, російська православна церква не була відділена від держави, складаючи частину державного апарату і являючись потужним знаряддям політичного впливу, головним чином на відтинку внутрішньої політики. Всі еволюційні періоди російської православної церкви в основному збігаються з еволюційними періодами розвитку самої російської імперії, що підтверджує думку, що обидві ці організації завжди були зв'язані між собою тісним органічним і духовним спорідненням.

Самочинне обрання московського митрополита Іони в 1448 р., відповідало переходові московської держави із фази «великого князівства московського» у форму «московського царства». Самочинне введення московського патріархства (1589 р.) відповідало переходові московського царства на рейки неприхованого імперіалізму. Ліквідація посади московського патріарха і організація царем Петром I-шим вищого адміністративного церковного органу — Святейшого Синоду, відповідало переходові московської держави у форму європейської імперії.

На початку останнього еволюційного періоду цієї держави (советського), православну церкву спочатку піддано загальному релігійному переслідуванню нарівні з іншими релігіями, а потім знову

ставиться слухняним політичним знаряддям у руках держави.

Мета цих релігійних переслідувань вже вияснена, але для нас вона є особливо цікавою, бо вона висвітлює російськість самого комунізму.

Отже, на протязі всього советського періоду російська держава неодноразово шукала (так, так, — шукала!) точок зближення з представниками російської православної церкви. Всякі пропагандивні гасла з творів Карла Маркса про те, що: «Релігія є опіум для народу», були гаслами для народу, а не для правителів. Державна політична поліція вже з 1921 року мала спеціальний «релігійний відділ», завданням якого була не тільки боротьба з «політичними злочинами» духовництва, а й дещо більше. В глибинах цього відділу розраховувались і зав'язувались зв'язки з представниками російського православного духовництва і підготовлялись чергові політичні кроки й комбінації, завданням яких було використання російської православної релігії в якості державного політичного знаряддя.

Так в одному лише Ленінграді в 1921 році була створена, (яка потім себе не виправдала) особлива церква «соціалістичного православ'я», організована на основі релігійно-трудових общин (комун), очолювана єпископом Євгенієм Белковим. Трохи пізніше в 1922-му році там же була утворена окрема церква замаскованого політичного напрямку, якою керував талановитий протосерей Александер Введенський. І ця «церква» себе теж не виправдала. А коли її закрили, то Александер Введенський у спілці з народнім комісаром освіти Луначарським ще багато років гастролював по совєтських містах, розграючи на відкритих естрадах публічні релігійні диспути.

Спроби російської держави утворити нові церкви, ґрунтуючись на особистім авторитеті окремих духовних представників російської православної церкви, були накінець рішуче залишені і вже в 1923 році совєтський уряд «признав» (тобто створив) так звану «Живую Церкву». Недостачі в духовництві, бажаннях вступити в цю церкву, — не спостерігалось. До «живоцерковників» влада відносилася з покровительством і секретно керувала їх діяльністю, а «староцерковників» різними засобами затискала і поступово знищувала. «Староцерковники», як і представники російської православної церкви за кордоном (на еміґрації), в основному, по своїх політичних переконаннях, стали династичними монархістами.

Цікаво відмітити те, що одною з головних причин, викликавших переслідування російської православної церкви в Совєтській Росії, не була боротьба з релігією взагалі, а переслідування групи «староцерковників» за їх політичні переконання.

Досить характеричне і те, що не дивлячись на наявність на території російської імперії віруючих різних релігій, як от православної, бабтизму, евангелізму, католицизму, уніятства, магометанства, будизму, ламаїзму, конфуціанізму і в значній мірі поганства, совєтська влада для цілей держави пристосовувала тільки одне православ'я, в якості вірного й історично випробуваного соратника. Хіба це одне не свідчить про російськість комунізму? І хіба з часу другої світової війни в Совєтській Росії не відновлена російська православна церква в повному її візантійському блиску і пишноті? Хіба можна більше сумніватися в тому, що це відновлення зроблене з ціллю «приєднання церкви до держави»? І хіба совєтська православна церква може виносити якінебудь самостійні рішення, вже не говорючи про рішення, які не відповідають інтересам держави?

Московська православна церква завжди була вірним, по-рабськи відданим і слухняним, знаряддям російської імперії. Історія про те дає дуже багато прикладів. Ось деякі з них: В 1611 році до польського війська, що тоді було окупувало Москву, прилучилося змішане московське «ополчение», що складалося із загонів Ляпунова, Трубецького і

Заруцького, об'єднаних пропагандивною діяльністю тодішнього московського патріарха Гермогена. Розвиток бою показав перевагу польських військ.

Донські козаки отамана Межакова, що знаходились біля поля бою в кількості п'яти тисяч, будучи для Москви чужинецьким військом, тримали нейтралітет. Бажаючи схилити цих козаків на свій бік і тим врятувати своє становище, москалі протягом бою неодноразово посилали послів до козаків, просячи їх виступити на московському боці. Але козаки й далі твердо тримали нейтралітет. Тоді до них був посланий келійник лаври Авраамій Палідин із духовництвом, якому загрозою церковного прокляття вдалося примусити козаків виступити і тим виграти для москалів бій.

Другим характеристичним прикладом можна взяти руйнування знаменитої Запорізької Січі, яка в 1775 році несподівано була оточена сильними російськими військами. Запорожцям було наказано в короткий час скласти зброю і видати заложників. Попавши в біду, запорожці зібрались на військовій майдані і обмірковували питання: що робити? За 230 років існування Запорізького Козацького Війська, ще не було жодного випадку, щоб це горде козацьке гніздо здалось ворогові без спротиву. І тоді вирішувалося питання як зробити спротив і як прорвати кільце ворожих військ та перейти на турецьку територію. Виступи російських «п'ятиколонників» не дали ніяких успіхів. Одних із них козаки повбивали на місці пропаганди, а других — заставили мовчати. Тоді на січовий майдан прибуло російське духовництво, на чолі з самим митрополитом київським (!), яке настирливою агітацією внесло в козацьке середовище роз'єднання. П'ята колона, яка була замовкла, знову піднялась духово. Єдина козацька думка була порушена і опору російським військам не було зроблено. Після того частина козаків здалася на милість переможців, одержавши в нагороду каторгу і кріпацьке рабство, а друга частина, без відкриття бою, емігрувала в Туреччину.

В епоху семирічної інтервенції й окупації московського царства чужинецькими військами польського королівства і козацьких республік (1606-1613 pp.) з метою накинути московському царству вигідний їм спосіб правління, в епоху, яку російські історики називають «Смутним Временем». Троїцько-Сергіївський монастир-кріпость (біля Москви) відіграв ролю виключно воєнного і політичного значення, як недоступне вогнище «самобитності» московської держави.

Російська православна церква активно допомагала російській імперії і виступала не тільки на одному «воєнному поприщі». В 1721 році цар Петро I-й знищив самостійність донської православної церкви (після 460-ти років її незалежності) і передав її функції воронізькому митрополиту. Це поклато на російську православну церкву завдання переорганізації старовинної козацької церкви, з метою вигнання із неї козацького самостійництва. Для цього, через 27 років, на Дону — в Ново-Черкаську була відкрита Козацька Духовна Семинарія для підготовки донського козацького духовництва, тому що одною з великих перешкод російському впливові на донських козаків, була старовинна традиція виборності всього козацького духовництва. Так було здійснене витиснення з середовища козацького духовництва всього політично небажаного елемента для російської держави.

На ролю російської православної церкви неодноразово припадали додаткові завдання у вигляді шельмування важливих державних злочинів, особливо тих, які будь-чим сильно впливають на національну самосвідомість поневолених народів. Автор не дає тут повного перелічення всіх осіб, яких було наказано щорічно віддавати «анатемі» в усіх церквах держави («анатема» — це публічне відлучення від церкви в понятті прокляття), але відомо, що в числі переданих «анатемі» були: геть-

ман України Іван Мазепа, що підняв у 1709 році повстання з метою встановлення самостійної України; провідник самостійної Донської Козацької Республіки Степан Разін, що вів війну в 1671 році з московським царством, яка несла визвольні гасла поневоленому Московю народом; провідник яїцьких козаків Е. Пугачов, що повторив у 1773 році війну Степана Разіна. Всі ці особи в усіх російських православних церквах, спеціальним обрядом, віддавалися «анатемі».

Необхідно теж зазначити про зовсім особливу роллю російської православної церкви, монастирі якої, аж до початку 18-го віку, широко використовувались у значенні тюрем для політичних в'язнів. О, це були надійні тюрми і історія не знає випадків утечі з них! Одних в'язнів постригали в монахи, а других тримали просто на ланцюгах у монастирських підвалах. Тих, кого було наказано осліпити — осліпляли, кому зволили бути безмовним — виривали язика, кого веліли уморити — морили голодом. Крапих із представників російської православної церкви, що піднімали свій голос проти державної влади, — репресувалося. До числа таких потерпілих, «умучених и убиенных», відносять московський патріарх Нікон, митрополит московський Філіпп, митрополит петроградський Веніамін, духовник Івана Грозного протоєрей Сильвестер і багато других.

Як наочну ілюстрацію, цікаво привести дані, які подає російський історик — Карамзін, про репресії роду бояр Романових за царя Бориса Годунова. Він пише: «... Підкупив скарбника Романових, дав йому мішки наповнені корінням, наказав сховати в комору боярина Александра Нікітіча і донести на своїх панів, що вони тайно займаються виробленням отрути й заміряють на життя вінченосця... Віддають Романових під міцну сторожу і наказують судити... Не тільки Романовим, а і всім їм близьким належало загинути... Забрали князів Черкаських, Шестунових, Рєпніних, Карпових, Сіцких... Князя Івана Васильовича привезли в Москву скованого за жінкою і сином. Допитуючи, страшили тортурами... мучили й знущались із їх слуг, безжалісно й безкорисно... Вірні раби вмирали в муках... але судді не посміли сумніватися в істині злочину, так грубо вдуманого... В липні 1601 р. виконано вирок на бояр: Фйодора Нікітіча Романова, постриженого і названого Філаретом, заслали в Сійську Антонієву оселю; жінку його... теж пострижену і названу Марфону, — в одне із Заонежських поселень; тещу Фйодорову, дворянку Шестову — в Чебоксари, в Нікольський дівочий монастир; Александра Нікітіча — в Усольє-Луду до Білого моря, теж у монастир; третього Романова, Міхаїла, — у Велику Пермь, Ниробську волость; четвертого, Івана, — в Пелим; п'ятого, Васілія, — в Яренськ; зятя їх, князя Бориса Черкаського, за жінкою і з дітьми її брата. Фйодора Нікітіча, з шестирічним Міхаїлом (будущим царем) і з дочкою, — на Біле озеро; сина Борісова, князя Івана, — в Малмиж, на Вятку; князя Івана Васильовича Сіцкого в Кожеозерський монастир, а жінку його в пустиню Сумського острогу; других Сіцких, Фйодора і Владіміра Шестунових, Карпових і князів Рєпніних в тюрми різних міст; одного із останніх, вєводу Яренського, начебто за розтрату царського добра, — в Уфу.

Землі і садиби тих, що попали під «опалу», роздали другим; рухоме майно й будинки забрали для держави... послали з нещасними московських наглядців, яким належало безперервно дивитись за ними... Ніхто не смів глянути на проголошених зрадників, ані ходити близько осамітнених будинків, де вони жили... деякі в землянках і навіть закуті. Доносили також цареві, що Васілій Романов... не хотів одного разу славити милосердності Борісова...»

З того часу більше як 350 років, а що змінилося в російській імперії? Хіба приведення Кармазіном судовий вирок і всі деталі, що оточували цю репресію,

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ЧЕРВЕНЬ

19. 6. 1934 р. — Мацейко виконав атентат на польського міністра Псрацького у Варшаві.
19. 6. 1945 р. — гине в бою з більшовіками член КВШ УПА Захід майор Василь Брилевський-Боровий.
30. 6. 1941 р. — ОУН під проводом Степана Бандери проголосила у Львові відновлення Української Самостійної Держави. На чолі Уряду стає Ярослав Стецько. Провідні групи ОУН ведуть на СУЗ широку політично-пропагандивну роботу. ОУН охоплює своїми впливами всі українські землі, в тому Кубань і Крим.

В червні 1944 р. твориться Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) — найвищий політичний провід українського народу.

не підходять для негайного використання в сьогоднішній російській імперії? А хіба сьогодні десятки мільйонів ув'язнених і десятки уярмлених народів не зобов'язані славословити мудрість і милосердність свого царя Сталіна? Змінилося хіба те, що держава, забравши від російської православної церкви її монастирі-в'язниці, перестала їх називати соловецькими або подібними їм монастирями, дала їм нові назви, як «СІОН», що означає «Соловецький Лагерь Особового Назначення».

В російській православній церкві були і такі її представники, які охоче йшли на провокаторську роботу в політичну поліцію російської імперії. Це мало місце не тільки в совєтській еволюційній стадії, а й до неї. Так, священник Гапон мав славу талановитого агента провокатора «Російського Охоронного Відділу», що організував у 1905 році в Петербурзі народний похід із петицією до царя, який був зустрінутий на Двірцевій площі рушничним вогнем війська. Були випадки й інші. Відома ролля архимандрита Іллєдора в кар'єрі Распутіна в 1916 році і його тісні зв'язки з «Охоронним Відділом». Майже всюди священники порушували тайну сповіді тим, що одержані на сповіді відомості про опозицію державі, раніше передавалися в «Охоронний Відділ», а нині в МВД.

Для повного з'ясування взаємовідношень між російською імперією і російською православною церквою необхідно згадати про церковний розкол, що відбувся в 17 і в першій половині 18 століть. По суті справи, розкол був вислідом повного підкорення російської православної церкви державою і позбавлення її незалежності від держави. Лише після розколу «Ніконовская» церква стала слухняним політичним знаряддям в руках держави. Особи, які були ініціаторами і керівниками церковного розколу, віддані фізичному знищенню з небувалою, навіть, для Москви, жорстокістю. Старі церковні книги, з яких виходило, що церква мусить належати не державі, а одному Богові, були зняті й спалені. Життєписи старих святих були переглянуті і перероблені, начебто з метою встановлення їх дійсного змісту, а справді для проведення залізного принципу в тому, що: «все мусить служити інтересам держави». Старі святи з того часу стали «руськими» святими, навіть за своїм життєписом вони були позбавлені своєї національності. Згадувані в їх життєписах географічні й державні назви так були подані, що землі поневолених країн стали справжніми російськими землями. Російській імперії стало необхідним, щоб церква підтверджувала його вище «божественне походження», щоб усі деталі релігії спільним акордом пропагували владу його правителів. Зрада релігії була піднесена до значення державної зради. Так російська імперія зробила релігію своїм політичним інструментом.

ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЇ РЕВОЛЮЦІЇ

А. Б.

ПОТЕНЦІЯЛ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

(Порядком обговорення)

(Закінчення)

Національні меншости

Національні меншости, які проживають на українських землях, складають близько 20 відсотків від всього населення нашої Батьківщини. З наставленням цієї іншонаціональної людности до українського визвольного руху, цей останній мусить рахуватися, бо воно може мати певне значення для перебігу визвольної боротьби. На перше місце треба поставити російську меншину, яка є найчисленнішою. Крім того вона є етнічно споріднена з московським народом і тому логічно є рахуватися з тим, що російський імперіалізм у боротьбі за здержання своєї влади над Україною, в першу чергу буде шукати опертя саме на цю меншину. Другою по значенню є жидівська меншість, яка чисельно є менша від попередньої, але за те національно спаяна, рухлива і з великим відсотком інтелігенції. До того вона зв'язана духовими нитками зі своїми впливовими одновітряними, які розселені по всьому світі. На третьому місці слід поставити рештки польської меншини.

Росіян, разом з козаками, перед другою світовою війною в Україні налічувалося 3,5-4 міль. осіб. Під час війни частина їх, особливо новоприбулих, була виїхала до Росії, як цьому свідчить приклад м. Києва, де з 200 тисяч росіян осталося в 1942 році близько 50 тисяч. Але після війни почався відворотний процес руху москалів в Україну і тепер треба рахувати, що число їх на наших землях доходить до 5-6 мільйонів. Із цього числа, правдоподібно, біля 3,5 мільйонів проживає в більших містах і в індустріальних центрах, а решта в селах і малих містах України. Найбільше скупчення російської меншини знаходиться на українській Курщині й Вороніжчині, де воно дорівнювало 35 проц., далі в містах Донецького гірничого району, де їх відсоток, разом з козаками, був 25 проц., далі на Слобожанщині їх було 16 проц. На Лівобережжі росіян було лише 2 проц., на Правобережжі — 2,6 проц.

Щодо Донецького промислового басейну, то, як відомо, він граничить з козацьким Доном. На ряду з українцями під час колективізації, було погромлено ґрунтовно і населення козацьких земель. Частина козаків «спаслася» в українському індустріальному Донбасі і тим самим збільшила групу «росіян», бо московська офіційна статистика не визнає козаків за окремий парид. Отже, правдивий відсоток росіян в містах цього району є менший від офіційного. Далі відомо, що станова свідомість у козаків є на високому щаблі, натомість процес кристалізації національної свідомости ще завершується, бо поруч самостійницького руху зустрічаються групи козаків сторонників «єдиної неділимої». Але, так як по закону розвитку національна свідомість завжди з часом розростається в ширину й глибину, то треба припускати, що це явище буде мати місце і для завершення формування козацького народу. В умовах, коли обидва братні народи, український і козацький, борються за свою волю й незалежність проти одного й того ж самого гнобителя — московського імперіалізму, вони природно стають спільниками. Ця спільність боротьби мусить мати своїм наслідком не тільки зменшення ворожої групи росіян, а ще придбати нам союзників у такому важному районі, яким є Донбас. В цьому полягає одно із важніших для України значень її дружби з козацьким народом.

Селянська частина росіян є невелика. Враховуючи Курщину й Вороніжчину, їх в Україні буде біля 1,5 мільйона осіб. Більшість їх розселено по північній персферії, а решта окремими поселеннями за-

мешкує на нашому півдні і сході. Ці селяни не є активно-ворожим до українства. Не мають більшого негативного значення для українського визвольного руху і невеликі російські прошарки серед населення малих міст, але ігнорувати ті кола і групи москалів, які сьогодні є зв'язані з окупаційним режимом не можна, бо там захована майбутня ворожа агентура. Далі треба рахуватися, що під час боротьби більша частина новоприбулих росіян і частина службовців окупаційного апарату, по прикладу попередньої війни, покине Україну.

Давноосіле робітництво і міщанство більших міст, само по собі не може бути великою небезпекою для українського самостійницького руху. Його небезпека є потенціальна і виявити свою ворожість вона може тільки при других умовах. Поперше, коли буде організоване тією російською верхівкою, яка є насьогодні керуючою силою московського режиму на наших землях, і подруге, коли буде підперта зовнішньою московською силою. В світлі цього сильно виростає значення сьогоднішніх апаратчиків-москалів, як організаторів антиукраїнської акції. Тому під цим кутом зору, повинна бути побудована політика українського визвольного руху супроти цього прошарку росіян на нашій Батьківщині. Короткі висновки, щодо постави їх до наших змагань, можна звести до таких пунктів:

- 1) За рахунок реєміграції, під час боротьби, чисельність цієї меншости може зменшитись до нормального стану — 3,5-4 мільйони.
- 2) Наші села й невеликі міста не є zagrożені від антиукраїнської акції російської меншости.
- 3) Інстинкт самозбереження мусить диктувати українській політиці паралізування антиукраїнської акції російської імперіалістичної меншости на нашій землі.
- 4) Авторитетна, рівноважна, толерантна, соціальна українська політика супроти решти російської меншости, могла б привести до більш чи менш лояльної її постави до Української Державности.
- 5) Думки деяких представників з наших політичних кіл, що російська меншість в Україні може «будувати» незалежну Україну, рахуємо чистою ілюзією, такою самою, якою є ілюзія (правдива, чи для зовнішньої програми) деяких москалів, що українці будуть «будувати» «неділиму» чи якусь іншу Росію.
- 6) Не можна, однак, заперечувати того, що серед давноосілих в Україні росіян були українофільські настрої, але джерелами цих настроїв були українські хліб і сало.

Жида. Американська газетав Німеччині «Die Neue Zeitung» (ч. 41, від 18. 2. 1953 року) цитирує цю жидівський «Institute of Jewry Affairs» в Нью-Йорку і подає, що після війни в СССР залишилося 1,6 міль. жидів. Рахуємо, що будемо недалеко від правди, якщо приймемо, що з цього числа три четверті або 1,2 міль. в цей час замешкує в Україні.

Жида, у відміну москалів, є мешканцями наших ЗУЗ, де вони раніше складали біля 20 проц. міського населення. Можна припускати, що більшість з тих, які пережили катастрофу, повернулися до своїх рідних осель.

Під час війни потерпіла найбільш працювата і лояльна супроти українства жидівська людність, головню ремісники. Можна припускати, що теперішня жидівська людність в Україні складається з адміністративних урядовців, службовців МВД і партійного апарату, технічних, господарських і культурних робітників, працівників совєтської державної торгівлі і решток ремісників.

Раніше жидівська правдива інтелігенція, як лікарі й фармацевти, а також ремісники, були вросли

в український ґрунт і були добре трактовані українською людністю. Проте значна частина жидівської молоді (деклясованої), пішла на службу червоному окупантові наших земель, була виконавцями його злої волі супроти нашого народу і тим спричинилася до погіршення відносин між українським і жидівським населенням.

Катастрофу за час останньої світової війни, разом із жидами з інших країн, пережили і українські жиди. Деякі з жидів складають вину за це на українців, але це не є правдивий адресат. Відповідальність за антижидівський похід, українство на себе прийняти не може, бо, так як і в інших країнах, так і в Україні, він був організований і проведений чужою силою. Як відомо, що Аушвіц і Майданек не знаходились в Україні. Багато фактів свідчать, що саме українці, з огляду на свою сентиментальність натури, спричинилися до порятунку великої кількості жидів.

Які ж перспективи відкриваються на майбутні українсько-жидівські відносини в нашій Батьківщині?

Якщо говорити про край, то сьогодні там українство немає своїх речників. Центральний і місцеві українські уряди, преса і радіо, є підпорядковані Москві і звідти одержують директиви і розпорядження. Об'явлений тому три місяці назад Московський похід проти жидівства, похід, що охопив усі країни советського впливу, в тім числі й Україну, є чисто московською акцією, з якою українство в краю немає нічого спільного.

Ми маємо добру волю й розуміння і тепер і на майбутнє до тих жидів, що є чесні працівники і лояльні супроти нашого народу. Однак осуджуємо той прошарок жидів — службовців апарату насильства, чужого нам московського окупанта.

Що до останніх, то треба припускати, що гострий русифікаційний шовіністичний курс московської політики, мусів би їх усвідомити, що їх служба Москві, по суті направлена проти інтересів жидівського народу, бо вона псує йому добру opiniю в очахгнобленого народу серед якого він живе.

Стверджуємо далі, що ліпша інтелігентніша частина жидів у нашій Батьківщині, як і жиди працівники і ремісники розуміють, що їх майбутнє і майбутнє їх дітей і внуків зв'язане з судьбою українства і з цього оприділюють своє добре наставлення супроти нашого народу. Вони осуджують антиукраїнську роботу тих своїх одновірців, що є на службі нашого ворога.

Якщо повернутись до відносин поміж обома народами на еміграції, то тут, де українці мають можливість вільно висловлювати свою думку, можна зауважити, що на протязі останніх років українська преса робила спроби до прояснення і налагодження добрих відносин між українством і жидівством та виявляла добру волю супроти жидівської людности в майбутній Українській Незалежній Державі.

Менше доброї волі виявляє супроти українства жидівська еміграція і її преса багато стриманіша. Це нам здається незрозумілим, бо ми привикли рахувати жидів мудрими. Але це так далеко не є. Багато жидів, в тім числі і їх провідників, вірять на слово брехливій московській антиукраїнській пропаганді, а подруге живуть емоціями, які походять від образи чи навіть актів зроблених тсді-чи-тоді їхнім одновірцям в Україні. Ці люди не заглядають глибоко в суть речі і не рахуються з тими очевидними фактами, що є в тому трикутнику, який завжди існував і існує тепер в Україні, а саме:

- 1) Чужа російська, а раніше польська окупаційна влада;
- 2) жидівські посередники;
- 3) українські селяни, які завжди найбільше терпіли і від влади і від посередників.

Чужа окупаційна влада, що панувала і панує в Україні в своїй політиці супроти місцевого населення, завжди придержувалася староримського імперського принципу: «розділюй і владій». Вона ство-

рила умови, в яких певні жидівські прошарки були заангажовані в антиукраїнській акції. В старовину — це були орендатори церков і шинкарі, а в наш час агенти ЧК-НКВД-МВД, які й тоді й тепер далися в знаки українському населенню. Далі, свою вину за злу політику супроти українського народу, окупаційна влада в очах нашого народу, старасться перекинути на жидів. Це було видно і раніш, бо не скільки мусів бути винен жидівський орендатор церкви, як та «християнська» влада, яка віддавала до розпорядження іншівірцеві християнську святиню. Так справи складаються і тепер в наш час, коли свої злочини перед населенням Чехії, Москва звалює на жидів — Сланського і компанії, а перед населенням України на жидів Герсона і Хаїна.

Під час боротьби українства проти російського імперіалізму, в інтересі жидівства було б стати на наш бік, бо вже у всякому випадку, ім прийдеться жити серед українців. До того дні імперії вже пораховані і російська імперія мусить розпастися. Припускаємо, що саме таку поставу і займуть ліпші жидівські кола, хоч мусимо рахуватися з тим, що частина жидів стане на бік червоних москалів.

Деякі закордонні еміграційні жидівські політики, ставлять свої ставки на нову керемщину, яка для жидів в краю, які є зорієнтовані у місцевих відносинах і знають душу й психологію москалів, є справою абсолютно безнадійною.

Певне значення для постави українських жидів має і буде мати сформована думка жидівських еміграційних діячів і державних ізраїльських мужів. Позитивне їх наставлення могло б розчистити дорогу для налагодження добрих стосунків між обома народами не тільки в Україні, а й поза нею.

Поляки. На східних і осередніх землях України до 1939 року налічувалося близько пів мільйона поляків. На землях нашого Заходу на той час їх нараховувалося 2 мільйони. Отже, з часу «з'єднання» східних і західних земель, в Україні мусило бути 2,5 міль. польського населення. Друга світова війна, яка прокотилася польськими і українськими землями і повсюдно мали наслідком те, що сьогодні українців у Польщі, а поляків в Україні теоретично не мусило б бути. Однак треба припускати, що невелика частина і українців і поляків залишилася в країнах свого попереднього поселення. Скільки поляків налічується в цей час в Україні, годі сказати. Дуже орієнтовано можна припустити, що біля 200 — 400 тисяч.

Думаємо, що в теперішній час, коли щобіт московського окупанта однаково давить обидва народи, іде процес відпруження в стосунках між українцями і рештками поляків, який мусів би довести до повного злагіднення і унормовання відносин і на східних і на західних наших землях.

Польська меншина на нашому Сході, яка більше як півтора століття тому була позбавлена імперіалістичного характеру, в останні десятиліття була одною з культурніших, лояльніших і дружньо-наставлених супроти українства народніх груп. Психологія і духовість цієї польської меншини так зблизилися до української духовості; що тільки віровизнання ділило обидва народи. Їх українофільство та антиросійське наставлення, не підлягало й не підлягає жодному сумніву і їх позитивні симпатії до справи нашого визволення є безперечні.

Зовсім протилежне наставлення мають поляки, мешканці нашого Заходу, де на протязі століть точилася їх боротьба за гегемонію над нашим народом і де за часів існування самостійної Польщі, вони до білого розпекли атмосферу у відносинах між обома народами. Тільки під німецькою окупацією почалися спроби деяких польських кіл з Західної України, шукати налагодження рівних стосунків з українцями.

Однак постава цієї західноукраїнської польської меншини до нашої визвольної боротьби буде залежати від міжнародних українсько-польських відносин. Ці відносини, як цього вимагають інте-

реси обох народів, мусіли б бути тісними і дружніми. Так, мусіли б. Але на перешкоді стоять імперіалістичні стремління певної частини польських політиків.

П. С. Коли стаття була вже написана, Кремль повідомив про «амністію», «знижки цін» і про звільнення лікарів-жидів. Чи це знаменує собою новий курс московської політики, що міг би захитати наші твердження в цій статті? Позволяємо собі твердити, що ні. Указані вище акти сьгоднішніх московських можновладців, є не більше, як тактичні ходи для внутрішньої і зовнішньої пропаганди «добрих намірів» нового уряду. Ці ходи розраховані тільки на час, поки закінчиться перегрупування сил в кремлівській верхівці після смерті Сталіна.

Подібне явище мало місце після смерті Леніна, коли Сталінові потрібно було 4-5 років, щоб усунути своїх конкурентів і закріпити за собою в партії і країні авторитет вождя. В сьгоднішніх умовах новому претендентові на командування, на нашу думку, треба значно менше часу на усталення свого авторитету. Знаючи психологічні настрої, що до недавня панували (можемо припускати,

що навіть і тепер) серед москалів, ми тсі думки, що і Кремль і Москва, і комуністична партія не дозволять собі «роскоші», такої довгої дискусії, яка мала місце після Леніна з Троцьким, Зінов'євим, Каменєвим, Риковим, Бухариним і їх однодумцями.

До того треба не забувати, що «новий» політичний курс провадиться тими ж самими людьми, які були при кермі влади і за часів Сталіна і були співвідповідальні за тодішню політику. Отже, Москва робить крок назад, щоб зробити два вперед. Стара лєнінська тактика, щоб дурити і «своїх» і чужих. Не треба мати жодних ілюзій. Зміна вахти на капітанському місткові корабля, ім'я якому є російська імперія, не принесе жодної зміни його маршруту. Від Івана III, московського князя, цей корабель прямує до світової гегемонії. Для досягнення цієї цілі вже було і ще буде пролито багато крові і сліз, незалежно від того хто стояв і буде стояти біля стерня цього корабля. Європа, увесь земний гльоб і християнська цивілізація, тільки тоді будуть врятовані від роздавлення цим кораблем-потворою, коли розтопчуть його самого, тобто тюрму народів—московську імперію.

А. Б.

Майор Юхим Галайда

Воєннополонені, як одна з проблем третьої світової війни

(Порядком обговорення)

Виграш майбутньої світової війни буде залежати не тільки від переваги людської сили, техніки і індустріальних можливостей воюючих таборів, але головним чином від того практичного розв'язання ряду специфічних і організаційних проблем, які будуть прийняті силами демократичного блоку. Однією з цих важких проблем є правильна лінія у відношенні до тих солдатів і офіцерів советської армії, що здадуться в полон.

Досвід другої світової війни показав, що вона ділилася на дві різні фази. Перша була характеристична пануванням явно поразницьких настроїв советської армії, що виявилися всюди під час її відступу. Протягом перших 15-ти місяців війни майже 5 мільйонів солдатів советської армії здалися противникові в полон.

Під час другої фази, під впливом різновидих факторів, виявлених неправильною політикою противника, в советській армії відбувся повний відворот від поразництва до виявлення сильної волі боротися — що в кінцевім рахунку послужило головною причиною військової поразки німців.

І тому повинно бути безсумнівним те, що третя світова війна, як і минула друга світова війна, теж почнеться з «поразницької» фази, характеристичної масовими здачами до полону советських солдатів. Крім того, як показав досвід корейської війни, советське керівництво, буде вміло посилати в табори воєннополонених своїх спеціально підготовлених агентів, щоб із підпілля, шляхом протиставлення випробуваного терору продовжувати тримати в своїм підпорядкуванні всю масу воєннополонених. Завданням даної статті є розглянути відношення до советських воєннополонених, з метою усунення всяких підстав для переходу «поразницької» фази війни у фазу «спротиву».

Ураховуючи характеристичні особливості більшості поневолених російської імперської національностей, з їх особливо розвинутих поняттям справедливості, і рахуючись з їх історично склавшимся принциповим недовірям до російського народу, як до народу гнобителя, — відношення до советських воєннополонених повинно бути використане в якості їх перших кроків у «вільному світі». Значення цих перших кроків буде виключно велике. Кожний со-

ветський солдат і офіцер повинен відчувати під своїми ногами твердий моральний і законний ґрунт «вільного світу». Тільки тоді він зможе почати критично думати. Тільки відчувши під собою твердий ґрунт, бувши советські піддані зможуть знаходити важливі і правильні життєві рішення і незалежне собі місце в продовжуючій боротьбі.

Всі необхідні заходи по відношенню до воєннополонених можуть бути введені до трьох основних груп: особисті, громадські і політичні.

До числа особистих заходів слід віднести такі, які будуть виявляти вплив безпосередньо на окремі особи. Використання впливу на особистість воєннополоненого треба рахувати найбільш сильним засобом, так як усе нове оточення в першу чергу найбільш гостро сприймається якраз особистим відчуженням.

Якщо людина знаходить точки опору в таборовому порядку, тобто перестає відчувати голод і холод, не відчуває себе безпритульною і беззахисною, — то з окремих осіб почнуть виникати групи, зв'язані між собою вже не особистими, а громадськими інтересами й потребами. Ці громадські організації мають свої законні потреби, як теж повинні бути задоволені. Моральність способів задоволення громадських потреб неминує викличе моральність і самих громадських потреб. Цю фазу виховання воєннополонених слід теж використати, як засіб моральної пропаганди нових, для бувших советських людей, форм громадського відношення.

Коли ж і особисті і громадські потреби воєннополонених одержать своє моральне задоволення, обов'язково виникають питання міжнародних відносин, політичні потреби, — від правильного задоволення яких в більшому ступені буде залежати для демократичної сторони успішне закінчення війни.

Таким чином, використовуючи ступені розвитку потреб у воєннополонених, починаючи з потреб особистих, через потреби громадські, можна й необхідно прийти до бажаних форм політичного рівня перевиховання бувших советських громадян, у той час воєннополонених.

При розгляді відношення до воєннополонених у час третьої світової війни, не можна забути, що

воєннополонені звичайних війн, є лише тимчасово розбросні й інтерновані солдати противника, які, по закінченню війни, негайно й добровільно повертаються на свою батьківщину. Але вже в другій світовій війні цей погляд на воєннополонених потерпів змістовні зміни і на них почали дивитися, як на контингенти для примусової праці, а частково, як на кадри для виховання агентури і пропагандистів по їх повероті на батьківщину. В умовах третьої світової війни демократичний табір повинен розглядати советських воєннополонених з одного боку, як великий резервуар потенціальних союзників, який, при правильнім відношенні до них, можна використати, як бойові сили з метою прискорення закінчення війни, і з другого боку — як вдачний матеріал, необхідний для покладення тривкого фундаменту нового порядку на просторах поваленої російської імперії.

До числа заходів впливу на особистість воєннополоненого треба віднести наступне:

- а) наявність безумовно задовільного рівня утримання воєннополонених, тобто їжі, одягу, мешкання, медичного і санітарного обслуговування;
- б) примінення задовільних умов транспорту воєннополонених при їх переміщеннях;
- в) недопущення нічого зневажаючого особисту гідність воєннополоненого;
- г) застосування в таборах до воєннополонених справедливих засобів служби нагляду і спостереження;
- д) обов'язкове притягання воєннополонених тільки до виконання внутрішньо-таборових робіт по самообслуговуванню;
- е) притягнення воєннополонених до внутрішньо-таборових робіт тільки на добровільних основах і застосування нормальної оплати подібної роботи;
- є) організація різних релігійних служб, у залежності від наявності в таборі послідовників тої чи іншої релігії;
- ж) заохочування до участі воєннополонених в культурно-освітній роботі, як читання популярних лекцій і доповідей, організація і обслуговування різних гуртків по відношенню знань, демонстрування театральнo-естрадного мистецтва і т. п.;
- з) широке використання таборових бібліотек, періодичних газет, радіомовлень і кінофільмів;
- і) пред'явлення воєннополоненим принципового права користуватися поштою;

До числа заходів відповідаючих громадським потребам воєннополонених потрібно віднести:

- а) неперервну і ефективну боротьбу з карними злочинами, як злочинством, захоплюючою грою в карти, шантажом, донощицтвом, бійками і всіма видами терору;
- б) неперервну і ефективну боротьбу з «п'ятьма колонами» противника;
- в) надання воєннополоненим права організації громадських об'єднань і угруповань, без ведення в них політичної діяльності, як інвалідських і професійних громад (шевців, кравців, столярів і др.), об'єднання осіб вільних професій (інженерів, лікарів, артистів, професорів і т. д.);
- г) надання права на обрання ряду внутрішньо-таборових керівників і адміністраторів, як ब्लюкових, районних, магазинерів, таборових суддів;
- д) надання воєннополоненим права на створення громад і об'єднань за земляцькими ознаками;
- е) надання права організації релігійних громад;
- є) надання права організації добровільних робітничих артілей, як для внутрішньотаборових робіт, так і для зовнішніх робіт.

До заходів політичного порядку, слід віднести наступне:

- а) організація внутрішньотаборових національних об'єднань.
- б) дозвіл і організація зв'язку воєннополонених із зовнішніми для таборів національними об'єднаннями;
- в) перегрупування особистого складу таборів во-

єннополонених із змішаних таборів у табори організовані за національними ознаками;

г) переведення виховно-політичної національної роботи з воєннополоненими;

д) застосування постійних коректних перевірочних комісій, що переводять звільнення перевірених контингентів воєннополонених;

е) забезпечення звільнених воєннополонених мешканням і працею.

Так повинні виглядати ті заходи демократичного табору, якими з максимальним успіхом буде можна використати чекаючі мільйони советських воєннополонених, протягом вже перших місяців третьої світової війни. А все ж таки, обмежитись наведеними вище заходами, було б великою помилкою так, як залишився б зовсім без висвітлення цілий ряд заходів, направлених на боротьбу з «п'ятьма колонами» противника.

Як уже було сказано, в табори воєннополонених противник буде засилати своїх агентів. Для боротьби з їх діями необхідно застосувати наступні заходи:

а) відмовлення від великих таборів для воєннополонених, населення яких (таборів) визначається тисячами або десятками тисяч інтернованих. Замість цих таборів-велетнів застосувати стандартний тип карликового табору, на 300-500 осіб воєннополонених. Це застосування надзвичайно скомплікуює дію противника, бо для успішного керівництва діяльністю «п'ятої колони» треба не будь-яких агентів. Для таборів розрахованих на 30 000 воєннополонених, противник ще зможе знайти необхідне число потрібного типу агентів-керівників, але для тієї ж кількості воєннополонених, розміщених у 60-ти таборах карликах, керівників знайти вже технічно неможливо.

Крім того, у великій, багатотисячній масі інтернованих, як у темному лісі, незвичайно зручно ховатися «п'ятиколонникам». В той час, як у таборах-карликах, всі люди є на очах і кожний рух «п'ятиколонника» замінний для адміністрації. Коли ж у якомусь із таборів-карликів і вибухнуть комуністичні розрухи, то невеликий розмір самого табору сприяє швидкій локалізації цієї підривної роботи і негайному викриттю дійсних ініціаторів безпорядків.

б) Поскілки в третій світовій війні росіяни всіх колорів і політичних переконань будуть активно за збереження цілості російської імперії, то набере великої ваги питання інтерпугування всіх рахуючих себе росіянами, незалежно від партійної ознаки посів цього імені. Ніяких дотермінових звільнень по відношенню до цієї частини воєннополонених застосовувати не можна. Коли ж наперекір логіці і здоровому розсудкові це звільнення буде переводитися окремими адміністраторами, то воно повинно розглядатися, як дія ворожа по відношенню до озброєних сил демократії, тому що приведе до збільшення числа її ворогів.

Звільнення советських воєннополонених, які після проходження всіх трьох ступенів перевиховання (особистого, громадського і політичного), вперто будуть рахувати себе росіянами, — може бути допущене тільки після закінчення третьої світової війни і достатнього закріплення на території бувшої російської імперії влади національних держав, тобто лише тоді, коли ця малочислена група воєннополонених, будучи звільненою, не зможе ні своєю пропагандою, ні своїми насильними діями підірвати і зруйнувати відновлених національних держав.

в) На цих же основах слід рахувати недопустимим контакт воєннополонених із зовнішніми для табору російськими імперіалістичними політичними партіями.

г) З цих же причин, в обслуговуючий персонал (навіть вільно найнятий і воєннотобов'язаний), тобто на посади адміністраторів таборів (від начальника табору й до перекладача включно) не повинні назначатися особи російського походження, хоч би

вони були громадянами одної із союзних демократичних держав. Кожний рахуючий себе росіянином, скоріше бажатиме допомагати організації поразки демократичних сил, аніж наражати на риск існування російської імперії з усіма випливаючими із цього наслідками. І рівнобіжно цьому, прагнучі до визволення національні сили поневолені цією імперією народів, являючись найбільш вірними союзниками демократії, не дадуть із свого середовища кадрів для «п'ятих колон» російської держави, ворогами якої вони є.

д) Для боротьби з «п'ятьми колонами», при керуванні таборами воянополонених, мусить бути утворений спеціальний відділ розвідки з постійними співпрацівниками в нім. Цей відділ, ведучи облік всіх виявів «п'ятих колон», буде опрацьовувати різномордні й ефективні міри по боротьбі з ними;

е) Воянополонені офіцери і політичні робітники повинні утримуватись в окремих один, від одного і від солдатів, таборів.

Таким чином схема модерних таборів для советських воянополонених повинна виглядати так:

1) На прифронтовій полосі, не далі 30-50 кілометрів від фронту, організуються «збірні табори», де відбувається збір воянополонених. Місткість цих таборів необмежена.

2) На віддалі на 100-150 кілометрів від лінії фронту організуються «переходові табори», теж необмеженої місткості. В них переводиться:

а) медичний карантин воянополонених, що поступають із збірних таборів;

б) попередня національна розмеженість воянополонених;

в) усунення офіцерського і політичного складу;

г) відділення хворих, ранених і інвалідів;

3) В глибокому тилу, не більше, ніж по два, на кожний невеликий населений пункт організуються табори карлики постійного і стандартного типу, місткістю від 300-500 інтернованих, в яких переводиться національно-політичне виховання, політична перевірка, переміщення для відживлення і звільнення.

Основним завданням подібної організації утримування советських воянополонених є:

а) позбавлення маси воянополонених почуття страху голоду і неминучої, в майбутньому жорстокої розплати за «зраду російської імперії»;

б) ознайомлення воянополонених із принципами і законністю демократії;

в) встановлення в мільйонів воянополонених природного почуття національної приналежності, на заміну класового й інтернаціонального самоосвідомлення;

г) утворення ситуації для прийняття кожним із воянополонених належного і добровільного рішення стати в ряд борців за правду;

д) відділення «овець від козлів», звільнення перших та ізоляція других. Ізоляція контингентів доставляючих кадри «п'ятим колонам» зведе до нуля всю діяльність агентури противника на цім відтинку боротьби.

Піддані перевихованню і якісному підбору бувші советські воянополонені будуть високоякісним поповненням для збройних сил демократії і внесуть свій цінний вклад в справу скорішого і переможного закінчення самої війни.

Проф. Г. Ващенко

СОЦІАЛІЗМ І ІНДИВІДУАЛІЗМ У СВІТЛІ ХРИСТИЯНСТВА

(Продовження)

Оцінка соціалістичних систем

Найхарактернішою рисою всіх соціалістичних систем, не залежно від того, на якій світоглядній базі вони побудовані, є недооцінка ролі особистості людини. Навіть для такого ідеаліста, як Платон, суспільство — все, особа ніщо.

Дуже характеристичне з цього погляду є висловлювання про людину Сталіна. Бажаючи підкреслити високе становище людини в СССР, країні соціалізму, він сказав: «Людина є найцінніший капітал». Інакше кажучи, вартість людини така сама, як і вартість капіталу, себто грошей, засобів виробництва та інших матеріальних речей. Тому ця вартість не абсолютна, а тим більше не вічна, а відносна й тимчасова. Подібно до того, як може бути знецінений капітал, так може бути знецінена й людина. Таке явище дуже часто трапляється в СССР. Сьогодні якусь людину підносять як «героя СССР», нагороджують орденами, а завтра оголошують її «ворогом народу», засилають у концтабір, або навіть і нищать, як непотрібну вже річ.

Недооцінка або навіть ігнорування соціалістами особистості логічно призводить до тоталітаризму і терору. Основою особистості є свобода. На неї спирається свідомість своєї гідності і чести, свідомість своїх прав і обов'язків. Соціалізм фактично заперечує свободу людини. Вона має вартість не сама по собі, а лише як член колективу, і тому в усьому має підлягати йому, себто робити те й поводити себе так, як вказує її колектив. Мало того, вона мусить навіть думати відповідно до вказівок колективу, бо розбіжність у думках може привести до розбіжності в ділі, а це порушує стандартизоване життя колективу. А для того, щоб цього не сталося, застосовується насильство, що може набути характеру терору. Які жакливі форми може мати останній у соціалістичному суспільстві, про це

свідчить те, що робилось і робиться в СССР. В найтемніші часи історії людство не знало таких концтаборів, як в СССР, не знало й тих неймовірних мук, що їх терплять люди в «країнах перемігшого соціалізму».

На це соціалісти можуть сказати, що при побудові соціалістичного суспільства пролетаріят застосує терор у боротьбі з буржуазією, як один із засобів перемоги над нею. Після перемоги терор сам собою зникне. Але історія СССР доводить, що це не так. Ще в 1936 р., коли вийшла сталінська конституція, більшовики заявляли, що в СССР вже нема класів, що класова боротьба вже закінчена, і країна вступила вже в такий етап, що є першою стадією комунізму. Мало того, конституція, видана в 1936 р., оголошувала свободу віри, сумління, думки. А в 1937 р. розпочалась і розгорнулася по цілому СССР, а особливо в Україні, страшна «ежовщина», жертвами якої стали мільйони людей, і в тому числі немало комуністів, що здавались чимсь підозрілими для сталінської влади.

І знову ж такі проти цього можуть бути заперечення. Те, що робиться в СССР, не є характерним для соціалізму і комунізму, а пояснюється виключно особливостями психології росіян. Ми не заперечуємо того, що в історії більшовизму відіграла певну роль психологія російського народу. Перш за все особливостями її можна пояснити, чому більшовизм так швидко й легко при найактивнішій участі мас поширився в Росії. Можливо, що психологія росіян відбилася і на деяких особливостях життя населення в СССР, але в основному терор, як жаклива форма насильства, властива самій природі соціалізму й комунізму. Про це свідчить у першу чергу те, що діється тепер не тільки в Польщі, Болгарії, Румунії, Мадярщині, а навіть у східній Німеччині.

І тут можуть зауважити, що ці країни перебувають фактично під владою Москви. Але терор засосовують не самі ж москалі, а й місцеві комуністи. А ще більше переконує нас в терористичній природі комунізму те, що діється в Китаї, Північній Кореї, Югославії. Там теж панує жорстокий терор з масовими розстрілами, концтаборами, тортуррами і т. інш. В Югославії терор за останній час трохи зменшився, але це пояснюється тим, що Югославія все тісніше й тісніше зв'язується з демократичним Заходом, а це не може не відбитися на її внутрішньому житті.

Взагалі терор виникає з самої природи марксизму. Основне в ньому — матеріалізм і атеїзм. На засадах такої ідеології не можна побудувати визнання особистої гідності людини, бо з погляду марксизму людина є така ж матеріальна річ, як усе інше в світі. Крім того, марксизм за основну рушійну силу в історії людства визнає класову боротьбу, а за основну мету комуністичної партії — всесвітній комунізм. Головним знаряддям у цій боротьбі є диктатура пролетаріату, себто насильство пролетаріату над іншими класами, а фактично насильство порівняно невеликої групи комуністичних вождів над поневоленими масами.

А може ж терор припиниться тоді, коли комунізм запанує на цілому світі? Ні, цього не може бути. Кожна людина являє собою індивідуальність з певними психічними властивостями, здібностями, нахилами і т. інш. Ці особливості можуть бути виявлені з більшою, або меншою чіткістю. Отже, люди з слабо виявленими індивідуальними властивостями порівняно легко можуть миритись з загальними формами життя і праці колективу. Навпаки, люди з яскраво виявленою індивідуальністю не можуть миритись з шаблоновими формами життя. Вони можуть нормально працювати лише при таких умовах суспільного життя, які не обмежують їх ініціативи і залишають їм широке поле для діяльності, а обмеження має на меті лише оборонити права інших людей. Тому такі люди не зможуть довго миритись з тоталітарним комуністичним ладом, будуть боротися з ним, а їхня боротьба своєю чергою буде викликати насильство з боку тих, хто керує колективом.

Так само не можна уявити собі такого стану, що в майбутньому суспільстві не буде розподілу людей на певні групи, що відповідають сучасним класам і станам. Доказом цьому є те, що робились і робиться в СРСР. Хоч більшовики і заявляють, що вони борються за безкласове суспільство, але фактично з перших років революції в СРСР розпочинається своєрідний більшовицький розподіл суспільства на класи і формування більшовицької «аристократії».

Це перш за все розподіл його на партійних і безпартійних. Різниця між ними полягала не тільки в тому, що перші належали до комуністичної партії, а другі ні, а і в тому, що вони мали не однакові права і не однакове становище в суспільстві. Партійці посідали керівні посади в державних установах, на фабриках і заводах, у професійних організаціях і школах. Посідали навіть тоді, коли не мали ні відповідальних знань, ні здібностей. Крім керівних посад, партійці вже в перші роки революції користались також привілеями щодо матеріального становища: одержували кращі приміщення, «путьоновки» на курорти і т. інш. Отже, партійці в перші роки революції були ніби зародок «совєтської аристократії». У багатьох із них уже починала витворюватись своєрідна «класова свідомість», — свідомість своєї вишості і презирливе ставлення до безпартійних, яких дехто з них називав «безпартійною сволотою».

З роками цей розподіл населення на групи з різними правами і різним матеріальним становищем визначається все чіткіше й чіткіше. Запроваджуючи колективізацію сільського господарства, більшовики фактично прирікали на тяжке рабство мільйони населення СРСР. Можна з повним правом

стверджувати, що становище рабів в старовинні часи, або становище негрів-невільників в ЗДА було краще, ніж становище совєтських колгоспників. Це виявилось уже в перші роки колективізації, особливо в 1932-1933 рр., під час штучно організованого більшовиками голоду на Україні, коли вимерло коло 8 мільйонів українців, переважно селян. Різниця між окремими прошарками населення тепер особливо кидається у вічі. Перш за все мусимо відзначити, що з голоду мерли українці, але не мерли росіяни. А проте, і становище різних прошарків населення на Україні було далеко не однакове. Маса міського населення, робітництво і безпартійні службовці совєтських установ бідували, але з голоду не вмирили, бо на картки одержували деякі харчі. Що ж до партійців, то вони мали свої спеціальні розподільники. А керівна партійна верхівка не тільки не знала ніякої нужди, а щоліта їздила на дорогі курорти, де жила зі всіма вигодами й жирувала, коли нещасні колгоспники помирали з голоду. Цей контраст у становищі партійної верхівки і колгоспників, яскраво відбила талановита українська письменниця Олена Звичайна в повісті «Селянська санаторія» і в нарисі «Миргородський ярмарок». Хоч після виходу т. зв. сталінської конституції в 1936 році, совєтська пропаганда оголошувала, що в СРСР вже ліквідовані класи суспільства, а значить, припинилась і класова боротьба, фактично розподіл населення на класи став ще чіткіший, а класова боротьба ще посилюється. Населення тепер чітко ділиться на колгоспників, робітників і т. зв. трудову інтелігенцію. В правовому і матеріальному стані цих груп населення різниця така велика, що їх з певним правом можна назвати класами.

Під час війни, особливо після її закінчення, ця різниця ще посилюється. На неї звернули увагу навіть чужинні журналісти, що побували в СРСР, хоч більшовики всіма засобами маскували перед ними жахливу совєтську дійсність. Так американський журналіст Скотт пише, що директор заводу в Магнітогорську живе в приміщенні, що має 14 кімнат. Тут є спеціальна більйардна кімната, музична і кімната для дитячих ігор. При будинковій парку з прирученими оленями. Будинок збудований на кошт заводи і разом з меблями коштував 250 000 карбованців. Завод також оплачує прислугу директора і навіть за свій рахунок постачає йому посуду й білизну. І все це поверх величезної місячної платні.

А французький журналіст Андре П'єр, побувавши в 1947 році в СРСР, пише, що в одному з розкішних ресторанів в Москві люди за вечір пропивають і проїдають сотні карбованців тоді, як у метро стоять жебраки в лахміттях з протягнутою рукою. Обід у їдальнях для робітників коштує два карбованці, тоді як у середньому ресторані він коштує 15-20 карбованців, а є немало ресторанів, де подають обіди за 120-200 карбованців. Для багатьох совєтських вельмож у Криму і на Кавказі існують готелі, де пансіон за день коштує 200 карбованців. А в готель «Ворошилов» пускають тільки генералів.

А взагалі треба сказати, що т. зв. буржуазний світ не знав і не знає такої великої різниці в правовому і матеріальному стані різних клас суспільства, яка існує в СРСР. Ми не кажемо вже про юридичне положення, бо в демократичних країнах Заходу дійсно всі користуються політичними правами, тим часом, коли майже все населення СРСР таких прав не має. Але в СРСР існує величезна різниця між класами суспільства і в матеріальному стані. Такої різниці нема не тільки в Німеччині, а і в Англії і Франції. Члени політбюро мають розкішні вілли на Кавказі і біля Москви, живуть у розкошах, яких не мали вельможі царських часів, а робітники й селяни терплять голод і холод, ходять обдірані й босі.

Взагалі в СРСР населення різко поділяється на «вождів», яких є невелика група і «маси». Це виникає з самої природи соціалізму незалежно від його форми: чи то буде націонал-соціалізм з «фюрером»

Гітлером на чолі, чи то буде большевизм на чолі з «геніальним» Сталіним, чи Маленковим. Тому то до соціалізму так липнуть усіякі честолюбці і авантюристи, що мріють про владу над масами.

Типовим авантюристом і безмежним честолюбцем, що не зупинявся перед будь-яким злочином, був Сталін. Почав він свою «кар'єру» з того, що, будучи учнем Тбіліської Духовної Смінарії, з неймовірним цинізмом коштунствено осквернив престол в семинарській церкві, в наслідок чого семінарія була тимчасово закрита. Продовженням «кар'єри» Сталіна був грабіж. Широко відомий факт організованого ним грабунку Тбіліського банку. Але він не хестував і дрібними грабунками. 20 березня 1905 року він з такими ж, як і він, бандитами ограбував платню учителів Кутаїської духовної школи і в тому числі платню автора цих рядків, що її віз з «казначейства» шкільний докладач.

Разом з тим Сталін був безмежно жорстокою і підступною людиною, що особливо виявилось після того, як він став диктатором СССР. На його сумлінні, (коли може бути мова про якесь сумління в Сталіна), не менше сотні мільйонів жертв і між ними — його дружина і найближчі співробітники по партії. Можна з певністю сказати, що це найбільший злочинець, якого знає світ. І разом з тим — це був жалюгідний боягуз. Не зважаючи на те, що залякани громадяни СССР називали його «батьком народу», «улюбленим вождем», він нікому не вірив і з'являвся прилюдно оточений тільки численною охороною енкаведистів. Велике боягузство своє, по мимому бажання, Сталін, між іншим, продемонстрував з самого початку другої світової війни. Звертаючись по радіо до громадян СССР, яких він тримав під страшним терором, він називав їх «братами» й «сестрами» і закликав всіма засобами боронити «батьківщину». Який жалюгідний переляк відчувався в його голосі як тремтіла рука його, коли він буквально через кожну годину наливавав шклянку води. І разом з тим скільки жорстокого егоїзму було в змісті його звернення. Він закликав населення все нищити перед наступаючими німцями: руйнувати фабрики й заводи, виганяти худобу, палити збіжжя, обернути країну в пустелю. Його не обходило те, що буде робити і як буде жити населення, що залишиться в краю. Хай все гине, аби тільки залишився він, всесвітній злочинець Сталін.

Він дуже боявся смерті і вживав всіх засобів, щоб продовжити своє життя. В німецькій газеті «Грюпе Блят» за 22. березня 1953 року вміщена стаття «Життєвий елексир не допоміг Сталінові». Автор статті розповідає про жахливі експерименти, що провадилися з метою знайти елексир, який дав би можливість Сталіну прожити більше ста років. З цією метою з мозку кісток недавно померлих людей лікарі здобували речовину, яку після певної обробки вводили в організм коняки. Через якийсь час брали кров останньої, виготовляли з неї елексир і випробовували на людях. Для цього в Кисловодську в спеціальних приміщеннях большевики тримали 30 чоловік що віком і будовою тіла були подібні до Сталіна. Зрозуміло, що такі експерименти часто кінчалися смертю, але померлих замінювали іншими жертвами і продовжували експеримент з метою знайти «елексир», який підтримував би життя Сталіна. Він знав про ті експерименти, але його сумління було спокійне. Він казав: «ніяка жертва для мого життя не є за велика».

Зрозуміло, що така садистично-жорстока, вкрай аморальна людина не могла бути принциповою. І дійсно Сталіна можна назвати зразком безпринциповості. За молодих років він користувався серед своїх земляків-грузинів репутацією борця за волю свого народу проти царської Росії. А після большевицької революції він побачив, що йому всміхаються перспективи стати диктатором величезної імперії. Тому він залишив грузинський націоналізм і брав активну участь у боротьбі проти грузинських самостійників. А в 1945 році, після дру-

гої світової війни, він піднімав тост за москалів, як передовий і найздібніший нарід у світі. Взагалі те, що робилося і робиться тепер в СССР дає підстави думати, що честолюбство комуністичних вождів в майбутньому може набути таких розмірів, що в порівнянні з ними Навуходоносор і всякі східні деспоти будуть здаватись лагідними ягнятками. Марксизм — це яскраво виявлена атеїстична система. Але большевики, заперечуючи існування Бога, утворили культ Сталіна, що має всі ознаки релігії. Сталін рекламувався не тільки як геніальний «вождь пролетаріату» і як «батько народів», а і як геніальний стратег, філософ, історик, природник і навіть мовознавець. У кожній совєтській установі неодмінно висіли портрети Сталіна, в багатьох містах на вулицях і майданах стояли його статуї. В кожній статті, чи то науковій чи то публіцистичній, в кожному науковому творі неодмінно згадувалось ім'я Сталіна. Згадувалось воно і в кожній публічній промові, при чому слухачі, почувши його ім'я, неодмінно плескали в долоні. Совєтські поети всіх національностей писали на честь його численні гімни. А ЦК грузинської партії писав до нього: «Ти наше сонце, коли б сонце перестало світити, ти будеш світити нам, великий Сталін!» І все це робилося не без згоди самого Сталіна. уявім тепер собі, що здійснилися прагнення большевиків опанувати цілий світ. До яких би божевільних розмірів дійшло б тоді честолюбство і властолюбство комуністичних диктаторів і тих, що поділяли б з ними владу.

Чи компенсує большевизм жахливе моральне зниження людини, перетворення її в раба порівняно невеликої групи узурпаторів, хоч матеріальним добробутом? Інакше кажучи: Які досягнення має СССР в галузі матеріальної культури? Коли повірити большевикам, то досягнення ці надзвичайно великі. Вони перетворили СССР з відсталої аграрної країни в індустріальну, збудували численні фабрики заводи, прорили багато каналів, перетворюють, як вони кажуть, саму природу. А, проте, і досі не можуть не тільки «перегнати, а й догнати» Америку. А головне те, що всі ці «досягнення» коштують неймовірних терпіннь поневоленого населення СССР. Десятки мільйонів ні в чім неповинних людей, обернених на каторжників, без всякої винагороди, в холоді й голоді виснажують свої останні сили і масами гинуть в концентраційних таборах. На тяжких роботах працюють жінки навіть діти. А що має за це населення, зокрема робітники й селяни? Мають злидні, яких до цього не знав світ.

Все, написане вище, дає підставу назвати соціалізм і останню стадію в розвитку його — комунізм, злочинною утопією. Називаємо його утопією тому, що він суперечить природі людини і перш за все прагненню її до свободи. Як утопія, комунізм може реалізуватись лише за допомогою страшного насильства. Шлях до нього йде через гори трупів, море людської крові і неймовірних терпіннь неповинних людей. А в наслідок всього цього ще збільшений терор честолюбних злочинців і ще більші страждання людства. Але, на щастя, людство все чіткіш і чіткіш уявляє собі весь жах комунізму, перестає вірити в большевицьку брехливу пропаганду і готується захищати себе від всесвітньої катастрофи.

(Закінчення буде)

Поширюйте єдиний в Європі український англomовний місячник

UKRAINIAN OBSERVER

Він інформує світ про українську визвольну боротьбу, про політичні, економічні і культурні проблеми українського народу та боронить позиції Українського Визвольного Руху.

Замовлення шліть на адресу:

"UKRAINIAN OBSERVER"

237 Liverpool Rd., London, N.1. Gr. Britain

Доц. д-р Володимир Янів

ПРОТИСТАВЛЕННЯ СХОДУ Й ЗАХОДУ З ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОГЛЯДУ

7 і 8 березня 1953 р. відбулася в Мюнхені наукова конференція на загальну актуальну тему: «Протиставлення Сходу і Заходу в світлі психології». Одну з основних доповідей на конференції прочитав доц. д-р В. Янів, який погодився дати для нашого журналу цикл статей на тему своєї доповіді; друк цих статей починаємо в цьому числі. — Редакція.

Що рішає про приналежність до Сходу чи Заходу?

(Психологічна концепція культур)

Статті про протиставлення Заходу й Сходу не можна почати без ствердження певного характеристичного парадоксу. Існує розрив диспропорція між частими намаганнями вияснювати на швидку руку названим протиставленням цілу низку історичних, культурних і соціологічних фактів — і між рідкими спробами основно проаналізувати проблему причини різниці, чи сягнути до джерела конфліктів. Коли вже середньошкільний підручник всесвітньої історії називав перські війни «першою головною зустрічню Сходу із Заходом», коли існують намагання в подібний спосіб вияснювати «священну війну» Ісламу, чи викликані нею хрестоносні походи, коли, врешті, в сучасну пору стає протиставлення в усій гостроті в конфлікті двох світів, перегороджених «залізною заслоною», то це вказує на важливість і повсякчасну актуальність питання. Зрештою, як приклади називаємо тільки наймаркантніші явища, які простяглися на довгі десятиліття і які умисне вибираємо по одному з трьох головних епох історії: антики, середньовіччя й сучасності. Ці факти можна б множити, доходячи до нашої Каяли й Калки, козацьких походів на Малоазійські узбережжя чи Крутів у трьох різних добах нашої ж уже історії.

Коли ж однак рівночасно згадуваний уже середньошкільний підручник подас як причину перських воєн — цитує — «різницю між Азією й Європою», то ми вже розгублено не можемо докладно уявити, що саме під цим ствердженням хотів автор підручника сказати.

Вже сам термін — у даному розумінні — умовний. Азія й Європа — назви географічні, а в протиставленні не йдеться про географічні протиставлення. Ще більше умовний термін: Захід і Схід. Один і той самий пункт на земній кулі може бути рівночасно «Заходом» і «Сходом», залежно від обсерваційної точки (Берлін є для Києва «Заходом», для Парижа «Сходом»).

Звичайно, при застанові над частим протиставленням «Заходу» й «Сходу» можна легко здогадатися, що не йдеться тут про чисто географічне поняття, але що в понятті є історична компонента, що походить ще з тих часів, коли землю уявляли не кулею, але площею, — отже, коли вірили, що цю площу можна лінією поділити на дві різні частини — східну й західну. Лінія поділу — при незнанні віддалі — бігла там, де життя було найбільш буїне, де відчувалося центр світу. Границю становило Егейське море і лінія поділу сходила приблизно, бодай в тому місці, з розграниченням Європи й Азії.

Але й історична компонента не вносить повної ясності при уточненні границь між Сходом і Заходом. Класичним прикладом може бути Греція, яка колись — за перських воєн — була синонімом Заходу й, власне кажучи, вичерпувала поняття Заходу. До сьогодні Грецію зветься «колиською західної культури», — але мало хто схоче Грецію зараховувати нині до Заходу. Це, зрештою, вже на схилі антики протиставлено «східню» Візантію — «західному» Римові, а поділ церков у XI ст. був вияснюваний протиставленням Сходу й Заходу. Швайцар-

ський мислитель Шубарт пересуває різницю між Римом і Гелладою в антику, мовляв «Геллада втілює гармонійність; Рим героїчність».

На цьому класичному прикладі Греції зрозуміємо, що у визначуванні границь між Сходом і Заходом існує велика розбіжність. І коли наш історик — проф. УВУ Б. Крупницький — говорив про приналежність України до Заходу, тоді згаданий Шубарт ставить ці границі на Вислі, а німець жидівського походження Ратенау на Ляйті, отже обидва виключають слов'янщину з Західного світу. Француз Массіс іде так далеко, що говорить про Німеччину, як про «Індію Європи» і ставить границі Європи не деінде, а на Райні, виключаючи в той спосіб чи не три четверті географічної Європи з тої Європи, яку він сам хоче здефініювати. Він вбачає в німецькій Кантіанізмі первні праіндійської філософії й думає, що це інстинкт каже німцям звернути погляд на хаотичну і близьку собі Азію. Зрештою цю думку француза про німецьку зближеність до Азії підкреслюють і самі німці, як, напр., Гессе в своїй аналізі «Карамазових».

Вже з цих кількох зацитованих думок бачимо, що в питанні границь між Європою й Азією панує хаос.

Яка в цьому причина? Передусім у крайнім егоцентризмі осіб і народів. Авторі — передусім європейці, вирослі в європейській атмосфері й привиклі до неї; вони звикли в Європі добачуватися самих прикмет і утворювати західну культуру з вершинами людського духа, а рівночасно дошукуватися самих хиб в Азії. «Барбарой» звали вже греки з погордою всіх чужинців у відрізнєнні до себе, а згодом утотожнено на швидку границі володіння Христової віри з межею поширення справжньої культури й надано європейській культурі значення монопольності і неповторності. Тут наступило переміщення понять, коли оцінку метафізичних вартостей, сперту на об'явленні, пересунено в площину земних речей — культури, яку можна і треба оцінювати на підставі об'єктивних земних критеріїв. Таким чином на цілі століття за темнено погляд на ролі, напр., арабської культури, наскрізь оригінальної й глибокої, яка на цілі століття навіть для дослідників була якоюсь начебто неповновартісною, а до сьогодні пересічний інтелігент має про неї наскрізь недостатнє уявлення.

Від поділу світу на дві часті: вартісніших і гірших — легко дійти до виявлювання всяких ресентиментів — расових, релігійних, національних. На тлі оцінювання вартости народів легко доходить до довільного пересування границі Європи щораз то більше на захід з рівночасним виявлюванням презирства до всіх сусідів, на схід цієї вифантазованої лінії.

Так, напр., відома добре польська теза про Польщу, як «przedmorze chrześcijaństwa» з охотою ставити східні границі Європи на східних політичних границях Польщі, з тим, що ще всередині держави ставлено дальші поділи, ділячи вільних чи невільних громадян на панівну націю і поневолені, колоніальний «ludok». Але історія є більше справедлива, ніж це можна б було думати. І самі поляки зазнавали у відношенні до себе подібної оцінки, якою щедро послуговувалися у відношенні до інших, в тому числі і до нас. Німці з теорією свого «Übermensch-a» ставили границю на Ляйті чи Вислі, виключаючи Польщу зі сфери впливу Заходу, щоб, врешті, після програної першої світової війни спасти до ролі «Untermensch-a» і дізнатися, що самі вони є поза Європою з усіма консеквенціями того...

Я, мабуть, виразно виказав абсурдність саме такого підходу. Наука мусить змагатися до найдення об'єктивного критерія поділу людей на Схід і Захід, а не керуватися почуваннями чи охотою вивищати свій нарід.

Звичайно, підставою поділу мусить бути географічно-історичний принцип, так, як він угорі легко нашкіцований. При тому, однак, деяку комплікацію вносить проблема Америки, яку раз зараховується до окциденту, а раз ні.

Одним з об'єктивних критеріїв могло б бути расове визначення і такі пропозиції визначення були. Окциденталізм був утотожнюваний з білою, чи пак індо-арійською расою. Але саме індійці не підпадають під поняття окциденталізму і то так дуже, що вказується на більше споріднення між теж східними семітами і арійцями, тобто тою віткою білої раси, яка здавна заселює Європу, ніж між європейськими «індоевропейцями». Японський філософ Нішіда викazuje це на порівняльній студії філософії, а Шубарт каже, що «Рим і Германи є більше віддалені від індійців, ніж від семітів передньої Азії».

Якщо взяти расові підгрупи білої раси, то це не розв'язує питання, бо сьогодні підгрупи рідко затрималися в певній чистоті на більшому терені, а даліше приходиться ствердити, що різниця расових підгруп не шкодить почуттю єдності. Це добре можемо побачити на аналізі будьякого більшого народу, в якому поруч себе живуть, як от би у нас, різні раси, і це аж ніяк не шкодить почуттю національної спільноти. З другого боку єдність расова, скажім т. зв. нордійської раси аж ніяк не визнає ніякої національної спільноти. Нордійці є і шведами, і німцями, і англійцями, є, зрештою, і слов'янами.

Правда, расове розрізнення і то найзагальніше може принести одне уточнення, яке, однак, не є в цілому вистачальне до однозначного розграничення. До окциденту в нинішньому розумінні не належить людина іншої раси, ніж білої, але приналежність до білої раси ще не є однозначна з приналежністю до окциденту, бо з одного боку не можемо забувати про Індію, з другого боку біла раса поширилася поза терени, які звиклося уважати окцидентом, і на тих теренах тривало поселилася.

Іншим критерієм, теж не вистачальним, є мовні границі, на підставі відомого поділу на романські, германські і слов'янські народи. Найменше застережень викликають романські народи, але дехто підносить застереження щодо Іспанії (Шубарт). Ми вже знаємо сумніви щодо германських народів (Массіс). Ще більше сумнівів викликають слов'яни.

Дотеперішня, зрештою, з огляду на обмеженість місця побіжна, географічна, географічно-історична, расова й мовна аналіза довела до наступного ствердження: Проблема Заходу — це проблема білої раси, замешкуючої Європу, чи пак докладніше — проблема романських і германських народів південно-західної Європи в першу й північно-західної Європи в дальшу чергу.

Значна частина слов'ян суб'єктивно почувається зв'язана з Заходом, але в основному західно-європейська література станула на протилежнім становищі. Тому треба шукати за дальшим критерієм до вирішення питання який одночасно буде мати немаловажне значення для проблеми, чому одна і та сама країна раз зачисляється до Заходу, другий раз до Сходу.

Протиставлення тих двох світів мусить нас вести до аналізу, що є властиво рішальним, що люди між собою різняться. При цьому питанні скоро зрозуміємо, що йдеться про розрізнення істотних і неістотних для людини прикмет, отже передусім про відрізнєння тих прикмет, які істотні для людини і тільки для людини, які її відрізняють від тваринного світу.

Чи не найбільш уаргументованим відрізнєнням людини від тварини є те, що люди вміють витворити речі, які стають незалежні від них. об'єктивізуються. Органічну цілість об'єктивізованих від людини витворів, які залежать від її духовости, називасмо культурою. Посіданням культури людина різнить-ся від тварини, яка її не посідає; культура, як істотна прикметність породи "homo sapiens", стає рівночасно основою поділу в межах тієї природи, дозволяючи нам вирізнити різні групи людей чи пак різні «культурні цикли». Органічність культур довела поодиноких філософів, як Фробеніуса, Ортеги й Гассета, Шпенглера до метафізичного заложення, що культури існують як незалежні організми. Не спиняючись ближче над розцінюванням саме такого погляду, можемо коротко ствердити, що культури, як основа поділу звертають увагу дослідників у правильному напрямі: вони звертають увагу на духовість людини. І відразу можемо піти крок дальше. Культура як об'єктивізація — унезалежнення і утривалення людської творчости вказує, що, вона є явищем похідним, — вона є об'єктивізацією чогось. І тому, замість аналізувати як критерій поділу саму культуру, краще звернутися до того чогось первісного, до того, що культуру зумовлює. А те «щось» лежить у площині духового. І так, напр., Кайзерлінг дефініює культуру як «життєву форму, як безпосередній виразник духовости». Вдумавшись докладно в цю дефініцію, можемо зробити останній крок і сказати, що про приналежність до Заходу чи Сходу рішає сума всіх, чи вірніше комплекс, тобто тісна взаємопов'язаність і співзалежність всіх психічних якостей одиниці чи народу. Таким чином доходимо до психологічної концепції Заходу. Захід — це духовна єдність — як духовою єдністю є незаперечно Схід як нею є полудне (Африка), а імовірно теж Америка, Росія і т. д.

І якщо ми опересмо терміном Захід, то щойно тепер найшли ми властиву інтерпретацію того терміну (звичайно, аналогічно можемо говорити про Схід!).

«Що це є Європа?» — питається Ясперс — і відповідає собі питанням: «Чи може той малий півострів євразійського континенту, що висувається в Атлантийський океан? Чи може в першу чергу духовий принцип на цій землі? — Принцип Заходу!»

А інші погляди:

«Європа — це не тільки географічний комплекс — стверджує Гвардіні, не тільки група народів, але живуча ентелехія, діюча духова постать». — «Схід і Захід — це не тільки географічне, але також духове поняття» — підтверджує сливе тими самими словами цю думку Шубарт, який нижче подає: «Європа в міру своїх місцевих умов і сил змагає до іншого людського типу, як Схід».

Говорячи про народження «фавстівської» душі, отже сучасної Європи підкреслює Шпенглер: «Народи не є ані політичними, ані зоологічними, а тільки спільнотами».

«Дух, що панує в даному часі, формує народи» — вважає Кайзерлінг, який момент психічний протиставляє расово-біологічному і який питається, що властиво «спільного має сьогодні американець чисто англо-саксонської крові з англійцем? Психічно є він від нього куди більш різний, як німець від французя».

І на кінець думка Ортеги й Гассета: «Іспанці, німці, англійці, французькі і й остануть так дуже різні від себе, як цього тільки можна бажати, проте вони мають ту саму психічну структуру і є скеровані перш за все на ті самі змісти: Релігія, наука, право, мистецтво, суспільність і еротичні відчужування є спільною їм справою, а те все є спірітуальні субстанції».

Прийняття психологічного аспекту не заперечує важливости всіх попередньо названих і попередньо аналізованих, а тільки підкреслює їхню не вистачальність при вирішувати приналежності до Ев-

ропи чи при устійнюванні її границь. Для того резюмуючи, треба сказати, що проблема Заходу в традиційному розумінні — це проблема південно-західної й північно-західної Європи (географічний момент) і відносно її до романської і германської спільнот народів (мовний аспект) індо-європейської раси (антропологічно-біологічний момент), які розвинулися на основі традицій античного світу й Христової віри (культурно-історичний аспект) та які почувуються до європейської спільноти народів.

Коли ж з цього резюме залишається відвертим питання приналежності слов'янського світу до західно-європейської спільноти народів, то саме для того, щоб підкреслити важливість психологічного і соціопсихічного аспекту. Ідеться про устійнення комплексу європейської духовності і порівняння його з національною психологією поодиноких слов'янських народів.

Захід, як психологічна проблема, це приблизно те саме, що можна б назвати психологічною концепцією народу. Це соціологічне питання побажане з того погляду насвітлити, бо воно, напевно, добре відоме більшості читачів. Дефініція нації теж не може еліминувати географічного, расового, історичного, культурного, мовного і т. п. принципу («об'єктивні» критерії народу). І приналежності до нації не можна теж базувати виключно на суб'єктивних чинниках, яким стільки місця присвячує в своїй «тсорії нації» український учений, проф. В. Старосольський, а які Ренан коротко дефінює, як «волю до спільного життя й до продовжування традиції». На нашу думку, вирішне значення в приналежності до нації має психічна структура людини, оформлена нацією і гомогенна з тією уявною структурою, яку для скорочення називаємо психологією даного народу.

Психологічна концепція окциденталізму має в нашому випадку дві основні прикмети: 1) Чітко відмежовує, врешті, проблему «Заходу», вносить ясність у плутанину понять, доводить до термінологічних уточнень. 2) Даючи можливість об'єктивно визначувати різниці, а тим самим границі, ограничує можливості впливання ресентиментів на науковий образ. Про об'єктивізм у визначуванні психологічних різниць ще раз коротко скажемо, говорячи про методологічні заложення, а в наступному хочемо ближче зупинитися при доволності визначень, зумовлених ресентиментами.

Небезпека оцінки вартості Європи й Азії

При визначуванні різниць і границь між Сходом і Заходом, мусимо бути далекі від утопії, щоб подумати, що колись буде такий час, що від ресентиментів звільниться загал і що загал європейців побудеться, напр., почуття вищості в віднесенні до Азії. Але треба з притиском підкреслити konieczність дбати, щоб вільною не тільки від ресентиментів, але від охоти кваліфікувати вартість європейців чи азійців була наука. Ми мусимо бути далекі від намагань клясифікувати, хто краще й хто гірше почуває, думає, хоче, а нам потрібно опису, як саме хто хоче, думає, почуває. Тоді щойно без задражненя і ураз зможемо зайнятися аналізом проблеми Схід-Захід.

Сьогодні, напр., багато українців утікає від проблеми, мовляв, якщо теза звучатиме, що Україна духовно належить до окциденту, тоді тою тезою зразимо собі наших політичних природних союзників мовляв, Україна хоче від них відгороджуватися, як від нижче стоячих «варварів». І навпаки, дехто побоюється, що теза могла б звучати, що Україна не має елементів західної ментальності, — і це для нього є малоцінне не однозначне з сінням дефестизму тією тезою, мовляв, «ми є чимось гіршим».

Ця оцінювальна компонента у підході до проблеми Схід-Захід — затемнене образ настільки, що напр., ствердження якихось орієнтальних рис у росіян доводить скептиків до зауваження, мовляв, автор тези рівняє росіян з азіятами, коли їхня ку-

льтура не гірша європейської і т.д. Я сам стрівся з закидом необ'єктивності, коли характеризував у короткій статті європейську ментальність, як індивідуалістичну, динамічну і базовану на гармонії контрастів, проявлених у рівномірній напрузі волі, почувань і розуму, і протиставив її східній, — колективістичній пасивній, з перевагою почувань. Заміт ішов у тому напрямі, що я за Європою бачу самі позитивні прикмети, а за Сходом самі негативні. Погляд засновувався на тім, що індивідуалізм це прикмета, колективізм — це негатив, подібно як динамізм мусить бути прикметою, а пасивізм хибкою. Цей оцінювальний погляд є правильний тільки з погляду європейця. З погляду азійця справа мається саме навпаки, і він ніколи не буде вражений характеристикою, якщо саме не будемо давати при тому непотрібних епітетів. Спокій видається для азійця такою ж самою прикметою, як для нас активізм. І коли ми в спокої додачуємось квієтизму й лінивства, тоді Схід у нашій динамізмі вбачає тільки непотрібну метушню.

Щоб не бути голословним, зацитую деякі місця з знаменитої книжки Лілі Абер, яка була в характері кореспондентки довгі роки на Далекому Сході. Вона цитує китайця Lin Yutang, який у своїй квієтистичній мові каже, що «поступ (розуміти треба європейський поступ) є тотожний з більшою кількістю неврастенії, аспіріну і дорогих хворіб... поступ це більшаюча кількість розм'ягшення мозків і ствердіння печінок... це більше життєвого спліну, розширення серця й розтерзаних нервів». Японець Kakuzo Okakura додає, що європеєць є «ненормальною пороодою» і потверджує здогад відомого німецького письменника-філософа Е. Jüngera який стверджує, що «Схід мусить думати, що ми європейці є божевільні».

Це є гідна відплата за те, що й ми азійців уважали чи уважаємо за духово нерозвинених чи менше обдарованих.

І саме такої тенденції треба уникати. Вони є інакші, але не гірші. І ця істина дуже різка у ствердженні Абер, коли вона каже, що сьогодні освічені китайці з охотою признають, що наш спосіб думання є кращий, якщо йдеться про будову літакового мотору, але уважають за дитячу і примітивну, мовляв, ми глибше розуміємо людину чи, що вміємо краще схоплювати людські справи. Орієнт знає ліпше людину, ми зовнішній світ. Але було б смішно робити з цього приводу заклчення про нижчість чи вищість.

Треба сказати, що Європа досі була мало свідомою своєї психічної особливості чи відмінності. Ми завжди думали з великою самопевністю, начебто наш спосіб думання і почування був нормальний, а це є велика помилка. Ми розцінюємо світ з нашого, і тільки нашого, становища і тому всі оцінки є наскрізь суб'єктивні і маловартісні.

Коли наука навчиться дивитися на Схід без оцінювання його в негативному сенсі, зможемо саме на підставі стверджених різниць думати про можливість зближення. І коли впливаючі з психічних різниць напруження між Сходом і Заходом вели до конфліктів, до яких немало спричинився егоцентризм обох сторін, нетерпимість і погорда в віднесенні до інших, тоді мужне ствердження різниць на підставі психологічної аналізи може стати основою плідної співпраці. І то так у великому — в загальному аспекті, що й у малому, отже, напр., у співпраці українців з поневоленими російським імперіалізмом азійськими народами.

Ця неупередженість у підході до інших народів, це уміння вчуватися в чужу структуру — це передумова всякої порівняльної психології народів. Вона зокрема важлива при оцінці проблеми Схід-Захід. І коли вилімінуємо при аналізі Сходу оцінку і впливаючу з неї погорду, тоді далеко легше буде нам устійнити і східні границі Європи і суть напружень і протиставлення.

По цім капітальнім ствердженні, без якого не до помислення будьяка порівняльна психологія народів, а зокрема порівняння Сходу і Заходу, пора перейти до нашікування методи досвіду, як запоруки достатньої об'єктивності. Різні методи визначування психічних якостей людських спільнот.

Найпростіша була б індуктивна метода зібрання матеріалів і зіставлення відповідних якостей всіх європейських і всіх азійських народів. Якщо б виявилось, що, напр. прикмета «а» виступає в усіх європейських і в ніякого азійського народу, тоді було б легко витягнути консеквенції з погляду на цілість.

Але ця метода не можлива до застосування, передусім тому, що сьогодні психологія народів щойно у початках свого розвитку, і ми не маємо достатнього матеріалу. Ці матеріали, які є у віднесенні до поодиноких народів, опрацьовані дуже різними методами і не завжди допускають порівняння і статистичні кореляції.

Врешті, не можна забувати, що в світі немає різних границь, і що існують народи, які мають усі риси переходовості, а, зрештою, і в психічних якостях часто не так ідеється про їх наявність чи ні, як радше про різні ступені насилання; самі ж ступені важче замітити, як існування чи брак одної чи другої якості.

За нинішнього стану порівняльної психології народів здобільша стосується до ствердження психічних різниць між Заходом і Сходом докладну аналізу розвоєвих тенденцій історії чи культури сусідніх народів, зокрема споріднених з собою. Саме такою методою послуговувався один з найтолоєніших мислителів (хоч далеко не в рівній мірі глибокий) попередньої генерації О. Шпенглер; її культивує сучасний еспанський філософ Ортега и Гассет, а в останніх роках професор Лондонського університету Тойнбі.

Ця метода, якій завдячуємо чимало блискучих ідей і концепцій, має той основний недолік, що приєвлює до деякої поверховості. Щоб могли порівнювати культури великих культурних циклів у всіх їх розгалуженнях і нюансах, — мало життя однієї людини. Якщо ж хтось все ж таки відважується на спроби, мусить користуватись матеріалом з другої руки.

Тому дуже помічними в цій методі є порівнювання аналогічних вирізків культури двох культурних циклів, напр., східної і західної філософії, релігії, лірики.

З другого боку цікаво просліджувати паралельні історичні явища, які тривали століттями і в яких виявлялася ментальність народів чи пак їх груп. До такої аналізи, напр., дуже добре надається порівняння еволюції станових, клясових чи кастових відносин, бо вона віддзеркалює ментальність найширших мас.

Зрештою, навіть не надто глибокі порівняльні студії не є без значення, коли зважити, що вони спираються на солідно опрацьовані довідкові, хоч і причинкові матеріали, а далі коли припадковистість заключень одного дослідника будемо елімінувати при допомозі конфронтації великої кількості праць.

Я персонально в моїх дослідках тримаюся оригінальної методи аналізи сучасної європейської кризи. При тому читачі повинні взяти до уваги наступні моменти: 1) Покищо не хочу входити в докладну аналізу розуміння кризи, але можемо коротко ствердити, що під кризою розуміємо певний ненормальний, хворобливий стан суспільності, який постає в наслідок захитання традиційної психічної рівноваги. В час кризи відчувається, не завжди докладно усвідомлене й з'ясоване, невдоволення; те невдоволення вказує на брак чогось, що було для нас істотне. Те невдоволення веде до усвідомлення відсутніх браків і в той спосіб доходимо до ствердження елементів європейської духовості. Німецький поет і мислитель W. Berggruen на святі 700-

ліття посвячення Кельнського собору, який стрункістю своїх коронкових готичних веж так дуже характеристичний для Європи, з'ясовує ситуацію в той спосіб: Потреба устійнити поняття Захід виявилася щойно тоді, як людина усвідомила собі, що те щось, що має бути словом Захід означуване, — не існує вже в усім своїм багатстві колишніх проявів, або бодай було поставлене під запит або загрожене. Як довго європейський світогляд був для європейця чимсь наскрізь природним, так довго він його не аналізував, ні не усвідомлював. Щойно тоді, як розклад світогляду усвідомив брак деяких первнів чи довів до захитання європейської структури, почалася аналіза. Отже, криза є причиною шукання, — а усвідомлення виявів, причин і наслідків кризи наближує нас до відшукування того, що нам бракує.

Але існує ще й друга причина, чому саме криза веде нас у гуцу проблематики: Криза є вислідом якихсь розвоєвих тенденцій. Європейська криза є вислідом саме тих тенденцій, які були в Європі, які випливали з європейської духовості. Без певних специфічних властивостей європейської духовості не було б дійшло до кризи. Отже, питання про причини кризи веде нас до відшукування одного з центральних елементів європейської духовості.

Ця «з Європи останніх століть виник злощасний стан сучасної ситуації світу», — каже Яперс — і тому без знання європейської психіки нема знання механізму кризи, а криза дозволяє нам виникнути глибше в сокупність психічних прикмет і дійти до центральної проблеми європейської духовості.

Найкраще зіставлення різних поглядів на кризу приносить коротка книжка німецького (мюнхенського) професора П. Лерца, яка визначається зразковою систематикою і ясним формулюванням думок, подаючи рівночасно цінний бібліографічний матеріал. Тому може її поручити кожному читачеві (*Der Mensch in der Gegenwart*). Дуже багато праць про кризу вийшло з-під пера Ортеги и Гассет-а, який своїм фрагментаристичним і напівесеїстичним способом писання навітлює в поодиноких працях окремі проблеми кризи (приходу до влади маси, технізації тощо). Кризою займається теж один з найбільших сучасних філософів Яперс, а останньо присвятив працю кризі визначний еміграційний російський соціолог Пітірім Сорокін.

Самі проблеми кризи і зв'язкові кризи з європейською ментальністю будуть присвячені наступні рядки.

Що це таке криза духовості?

Наприкінці попередньої статті усвідомили ми, що методою визначення центральної психічної властивості європейської духової структури буде аналіза сучасної кризи Європи, зумовленої тими силами, які в кожному європейцеві дрімають.

Цей шлях мусить нас довести передусім до питання, що це таке криза?

Походження слова з медицини. Кризою в недугі називаємо той кульмінаційний пункт у насилленні недуги, від якого зачинається або агонія, або повільна реконвалесценція. В соціології криза згідно з медичною термінологією має значення ненормального, — хворобливого стану. Другою спільною рисою є момент переходу з одного стану в другий, при чому, однак, цей перехід не мусить мати рівно драматичного, ділематичного характеру: «бути, чи не бути». Соціологічна криза може мати більше перманентний характер, або кризою називаємо недугу на пограниччі двох епох.

Для ствердження того, чи криза в даний момент існує, треба, отже, згідно зі сказаним, двох кроків: 1) ствердження певної винятковості напруження, 2) хворобливості стану.

Річ у тому, що зміни в житті людства, що переходили з одного стану до другого є явищем, власне кажучи, перманентним. Різниця виступають дуже сильно навіть між двома генераціями, що є слідне

у «вічній» проблемі «Сатьків». Світ з-перед 30 років є завжди інакший, як сьогодні, хоч ми цього самі не завжди помічаємо. І кризи не має стверджувати того банального — хоч і не всіма баченого — факту закономірних змін і постійного драматичного напруження між поколіннями. Але знаємо, що іноді нашаровання нового на старе відзначається більшою контрадикторичністю. Ортега каже, що це є явище нормальне, якщо на зміну одної форми світу, обов'язуючої для одної генерації, приходить інша мало що різна від попередньої. На місці вчорашньої системи поглядів приходить інша сьогоднішня — тягло не скоками. Це зумовлює, що основний кістяк залишається той сам, або є тільки мало що змінений. Це є нормальний стан; а про кризу говоримо тоді, якщо відбуваються зміни світу лежить у тому, що на місці світу чи системи переконань попередніх генерацій приходить стан, в якому людина залишається без переконань. А коментатор Ортеги — Курціос доходить до такої дефініції кризи: «ствердження браку віри у власну культуру звемо кризою культури».

З історичної перспективи знаємо, що в історії людства існували то-о роду кризи, напр., на схилі антики (пригадаємо прегарну книгу Мережковського — Народини богів) чи напр., у переході до ренесансу. Але брак історичної перспективи утруднює заключення, чи те, що називаємо кризою сьогоднішньої Європи, є тільки звичайною проблемою двох генерацій, чи трагічним пограниччям двох епох, коли то гине одна віра і народжується друга.

Правда, вже чи не однозгідне ствердження майже всіх сучасних найбільших мислителів має поважну аргументаційну силу. Але ми шукаємо за якимсь об'єктивним критерієм, що вказував би на існування кризи. Мабуть, є доволі багато аргументованих даних, щоб прийняти за початок нової фази людства наглий і блискучий розвій техніки, який допровадив за Ясперсом до «технізації» плянети; інший німецький філософ Венцль відмічує, що від часів Галілея не знаємо такого поступу. Проте найбільше fascinatingий образ епохальності наших днів дає Кайзерлінг. Він пригадує, що для поодиноких геологічних діб були характеристичні поодинокі роди звірів т. зв. фосилії; потім висказує думку, що ми переходимо саме тепер від геологічної доби ссавців у нову геологічну добу людини. Цитую: «Ніякий великанський савр не надав своїй добі, навіть у куди менших розмірах того п'ятна, як це робить людина, яка мінняє напрям рік і рие тунелі в ланцюгах гір, те говорять вже про підкорення всіх живих створіннь. . . Ми живемо таким чином не в добі ссавців, а в добі людини. Якщо ж ми це зрозуміли, то зрозуміємо зразу ж значення доби техніки. Це не є одна фаза в розвитку людства, а куди більше: говорять геологічно, стверджуємо, що людина перейшла із ступня передлюдської епохи в епоху людини. Між добою до часу розвитку техніки й між добою техніки існує таке велике розмежування в тягlostі, як між двома доволіними геологічними епохами».

Звичайно, ми не беремося розцінювати правильності погляду Кайзерлінга, але яскравість сформулювання про пограниччя двох геологічних епох перекоонує про бодай куди скромніший факт, що людство таки стоїть на пограниччі двох історичних епох. А пригадати треба, що ці слова Кайзерлінга писані ще до часу нового епохального відкриття атомової енергії, яка дозволяє відчувати жак загибелі світу, ставлячи перед очі образ з другого Петрового листа, якто «стихії розпечені рухнуть, а земля та діла, що на ній, погорять».

При підкреслюванні ролі техніки слід звернути увагу ще на одну подробицю. яка має першорядне значення для світогляду людини, а саме на те, що з розвитком техніки поширюється в швидкім темпі горизонт людини, а світ стає малим. При сьогодніш-

ній розвиненій комунікації є легше облетіти світ, як ще не давно було переїхати Україну. Світ фантазії Гулівера чи Верна стається дійсністю.

Ми виказали одну компоненту кризи: вишятковість ситуації. Для повноти треба виказати хворобливість сучасного стану.

Блискучий розвиток техніки завдячуємо спрямуванню уваги людства в одному напрямі, що призвело до недоцінювання, а то й занедбання інших ділянок. Перецінювання техніки, на думку Грізебаха — веде до занедбання істотного. Його доповнює Дірсен, що, мовляв, людина дійшла до границі розвитку механізації, але одночасно це доводить її до затрати душі. Шубарт зв'язує затрату душі виразно з Заходом, який людству подарував найбільше придушені форми техніки, але ограбував його душу. Звичайно, душа є в цих сформульованнях надто неясна, туманна. Уточнює думку Ясперс, підкреслюючи що це занедбано науку, яка, замість заспокоювати первісну охоту знання, знизилася до клопотання за технічною ужиточістю. В українській філософській публіцистиці о. Мельник підкреслює момент моралі, говорячи: «На диво саме тоді, коли людський ум спромігся на найбільший механічний конструктивізм, завершений епохальною конструкцією атомової бомби, в моральному житті людини прийшли до слова якнайдеструктивніші властивості та сили. Обізвалися в цьому чинники етичного розпаду, розкладу і розвалу».

Стараючися звести ці всі прояви і з'ясування до одного знаменника, можемо сказати, що хворобою сучасної доби є переріст цивілізації, а зник культури, при чому під цивілізацією розуміємо суму матеріальних засобів (в тому числі і техніку) для покращання фізичного буття людства і для опанування сил і багатств природи.

Культура, як вже зрештою знаємо з попереднього викладу, це комплекс об'єктивізованих від людини виявів її духової творчості. Це є та душа, яка затрачується, і про це говорить образково один бенедиктинський патер (Фішер), коли він, утотожуючи цивілізацію з хлібом, культуру зі словом, підкреслює гостру актуальність перестороги Христа, яка криється в рішучій відмові спокусникові в пустині: «Є написано: Не хлібом самим буде жити людина, але кожним словом, що походить з уст божих».

Радикальність перемін з такою силою захитала старим, що ми найшлися в стані повної розгубленості й дезорієнтованості, отже, у кризовій ситуації. «Все сталося проблематичне, все почувається в своїй субстанції zagrożене» — стверджує Яспера, а Ортега підкреслює порожнечу в житті й загубленість людей у власному лабіринті. Шпенглер не вагається нашу добу назвати добою нігілізму, а Кляйзерлінг підкреслює, що життя стало без зміслу. Те, що старша генерація відчуває, як захитання всіх абсолютних вартостей спричинює, на думку Венцля, факт, що молода генерація ввійшла в життя, яке позначається тільки негативізмом. Каміюс жаліється, що нова генерація, без керми традиційних вартостей, найшлася у відкритій суперечності зі собою.

З цієї наскрізь хворобливої ситуації впливає не тільки невдоволення й бажання втечі, але й занепокоєння. Острах, тривога, жак слідні в рівній мірі в філософії межових ситуацій — екзистенціалізмі, що й у сучасній ліриці.

(Продовження буде)

ЧИТАЙТЕ І ПОШИРЮЙТЕ

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

М.

З НАГОДИ ЮВІЛЕЮ КНИГИ ДЕ КЮСТІНА (Продовження)

УІІ

При нагоді своїх спостережень на ярмарку в Новгороді, Кюстін висловив знову ряд думок про систему московського імперіялізму та всякого імперіялізму взагалі.

«Це завжди, це всюди та сама система, система Петра I-го, увічнена його наступниками, що є лише його учнями. Він гадав та довів, що волю царя Московії можна накинати законам природи, правилам мистецтва, правді, історії, людству, кровним зв'язкам, релігії, усьому. Якщо москалі ще нині обожнюють так мало людяну людину з заліза, то це тому, що вони мають більше пихи ніж людськості. Подивіться — кажуть вони — чим була Росія в Європі перед пануванням цього великого володаря, та чим вона стала по ньому, от що може зробити геніальний суверен...»

Фальшивий спосіб оцінки слави нації — це політичний матеріалізм. Я бачу серед найбільш цивілізованих країн землі держави, що мають владу лише над своїми власними підданими, кількість яких навіть є невелика; ці держави нічого не значать у світовій політиці, але вони здобувають права на загальне визнання не гордощами, не політичною тиранією над чужими народами, а добрими прикладами, мудрими законами, освіченим доброчинним управлінням. З такими перевагами малий нарід може стати не завойовником, не визискувачем, а ліхтарем для цілого світу, що стократно краще».

Далі Кюстін зазначає, що такі прості та мудрі думки ще дуже далекі для ведучих та розумово найкращих людей не тільки в Росії, але й у всіх краях, зокрема у Франції. Кюстін скаржиться на те, що чари війни та здобування все ще тривають у Франції: «На нещастя нам бракує розпізнавання та незалежності в наших виборі; ми не відрізняємо вчорашнього ідола, що сьогодні став гідним погорди, від того, що заслуговує наших жертв. Я сподіваюсь прожити ще досить довго, щоб побачити знеславлення в нас кривавого ідола війни, брутальної сили».

За браком місця, не можемо наводити всіх міркувань Кюстіна на цю досить болючу тему. Наводимо з них лише останній уступ:

«Цей перестарілий вираз: «першоклясна держава» в приложенні до політики, буде ще довго нещастям для світу. Самолюбство є найгірше в людині, а тому Бог, що заснував своє вчення на покорі, чи не є він єдиним справжнім Богом, шанований навіть з поглядом здорової політики, бо він один знав шлях до безконечного поступу, поступу цілком духового, себто цілковито внутрішнього.

Проте, ось уже вісімнадцять століть, як світ сумнівається в його славі, але цілком заперечує це слово що є життєтворче. Отже, що воно принесло б цьому невдячному світові, коли б воно було з вірою всюди й усіма прийняте? Мораль Євангелії приложена до політики нації — таке є завдання для майбутнього! Європа з своїми старими ґрунтовно цивілізованими націями є осередком, звідки світло віри знову пошириться на цілий світ».

З Нижнього Новгорода Кюстін мав намір вирушити до Казані, але він вирішив, що це не варто, бо там він побачить те саме, що й у Нижнім Новгороді. «Це завжди одне й те саме місто з одного кінця Росії, аж до другого: касарні, собори на вірець храмів, яких там також не бракує. Я відчував, що ціле це накопичення споруд, зовсім не варте було продовження моєї подорожі на дві сотні миль далі. Але сусідство Сибіру та спогади про облогу його Іваном ІУ, мене ще спонукували».

Але через хворобу, про яку лікар сказав йому, що це наразі лише шкідливий вплив місцевого підсоння, від якого треба чимскоріше втікати, Кюстін

вирушив у зворотньому напрямкові — на Москву, через Володимир на Клязмі.

«Місто Володимир часто згадується в історії; його вигляд це вигляд вічного московського міста, тип якого вам досить відомий. Країна, від Нижнього, подібна до того, що ви вже знаєте про Росію: це ліс без дерев, подекуди перерваний містом без руху. Уявіть собі касарні на болоті чи поміж вересу, відповідно до природи ґрунту, та полковий дух для пожвавлення цього всього!».

Кінцеві володимирські розважання маркіза в цілій мірі зберегли свою палючу актуальність і до наших днів: «Москалі завжди настовбурчені проти правди, якої вони бояться, але я, що належу до суспільності, де життя відбувається на яві, де все оголошується та обговорюється, мене ніяк не стримують застереження цих людей, серед яких нічого не говориться. Розмовляти в Росії — це небезпечна справа. Шепотіти кілька звуків, позбавлених змісту на вухо один одному та закінчувати кожне незначне речення проханням тримати в таємниці те, що тепер не було сказане, це означає дати докази такту та доброго тону... Кожне ясне та виразне слово становить подію в країні, де не лише заборонений вислів думок, але де навіть забороняють розмову про найбільш знані факти. Француз повинен зазначити цю чудасію й не може її наслідувати.

Росія «поліцізована», але Бог знає, коли вона буде цивілізована. Імператор, уважаючи переконування за ніщо, бере все на себе, під протекстом, що сувора централізація неминуча для керування імперією, чудотворно розтягнутою, як Росія. Ця система є, мабуть, конечно потрібним доповненням засади спільного послужу, але освічена слухняність поборювала б фальшиву ідею спрощення, яка понад сто літ опановує розум наступників царя Петра та навіть розум їхніх підданих. Надмірне спрощення до цього доведене, це вже не сила, це смерть. Самодержавна влада перестас бути реальною та стає приви́дом, коли вона виконується тільки над подобами до людей.

Росія стане справжньою нацією лише того дня, коли її володар з доброї волі направить тіло спринчене Петром I-им. Але чи знайдеться в такій країні володар досить відважний для того, щоб признатись, що він є лише людиною?

Треба приїхати до Росії, щоб переконатися в незмірних труднощах цієї політичної реформації та силі характеру, потрібної для її переведення». (Том ІУ, ст. 28-30, 56-59).

Отже не зважаючи на янгольські хори московських сирен (переважно з професорськими титулами), які настирливо намагаються знецінити книгу де Кюстіна, в кращім випадку обмежуючи влучність його спостережень добою Ніколая I-го Палкіна, ми повинні ствердити ще раз, що ці уступи його книги здаються неначе написані про сьогоднішню Москву та сучасних москалів.

УІІІ

Відразу по цих уступах Кюстін змальовує цілком несподівану й небезпечну зустріч, яка трапилася йому на дорозі з Володимира до Москви:

«Я вам не раджу відгадати рід небезпеки, яка мене спіткала цього року. Шукайте серед усіх несподіванок, що можуть наврочити мандрівникові загибель на великим шляху в Росії, але ані ваших знань, ані уяви не вистачить для того, щоб відгадати, що загрозило мому життю. Небезпека була така велика, що без зручності, сили та привабливості духа мого італійського слуги, я не писав би вам цей зв'яз, який ви зараз прочитаете.

Треба ж було, щоб перський шах був зацікавлений у здобутті приязні Ніколая I-го та щоб для цього, вибираючи між найбільшими дарунками, він по-

слав цареві одного з найбільш чорних азійських слонів, треба ж було, щоб ця рухома вежа була вкрита пишними коврами, які служили покрівцями для того колоса та які здалека строкато розвівалися від вітру, треба ж було, щоб це потворне звір'я було ескортоване почотом верхівців, що були подібні до хмари сарани, а до цього всього ще за цим посувалися шнурком верблюди, що скидалися на віслюків побіч цього слона, неспівмірно великого з усіх, що я до цього часу бачив та одного з найбільших з-поміж існуючих; треба ж було, щоб до того на вершк цього живого монументу пишався оливкової барви чоловік у східнім убранню з розгорненою парасолею та щоб цей чоловік кумедно сидів із хрещеними ногами на сідлі з плит, положених посеред спини потвори; нарешті, треба було, щоб цього володаря пустелі гнали пішки до Москви й Петербургу, де підсоння незабаром приєднає його до збірки мамутів та мостодонтів, а я подорожував цим самим шляхом на Москву поштовими кінями та щоб я наздогнав цих перських посланців. В певнім місці пустельної дороги, якою вони посувалися величним кроком їх королівського звір'я, я, наближаючись до них ззаду чвалом моїх коней, примушений був боком обминати цього велетня. Треба було не менше всього цього, кажу я вам, щоб всі ці сполучені обставини пояснили вам гомеричний страх моїх румаків перед цією рухомою пірамідою, що посувалася неначе під чарами посеред зграї дивовижних постатей людських та тваринних.

Далі було таке, коротко кажучи, що коні шалено понеслися і якимсь чудом італієць Антоніо стримав їх на краю прірви».

Останні коротенькі листи Кюстіна торкаються повороту його до Москви, де чекали на прибуття Ніколая Палкіна, та сфальшованому цим останнім відтворенню бородинського бою. Слід гадати, що Сталін саме від Палкіна навчився фальшувати історію. Спочатку історію РКП, а згодом і історію взагалі. На цих палкінських фальшованнях історії, які так виразно нагадують новочасні московські вправи над викривленням історії, закінчуються властиві «листи» де Кюстіна:

«Тут кінчається листування подорожнього; оповідання, що ви прочитаете, зараз доповнює його спогади; воно було написане в різних місцях — спочатку в Петербурзі р. 1839, згодом у Німеччині, а пізніше в Парижі» (IV, 72).

Далі йде оповідання про поворот автора з Москви до Берліну, через Санкт-Петербург. Значна частина, майже половина цього розділу книги присвячена справам добитися, через французького амбасадора де Варанта, звільнення з в'язниці одного молодого француза, проти якого, не знати з яких причин, визиралася московська влада.

Не будемо переповідати тут усіх подробиць розпачливих зусиль Кюстіна та цілої трагічно-понури справи, у світлі якої тодішня московська адміністрація Палкінів та Бекендорфів достеменно нагадає модерну московську владу Єжових та Сталіних.

Чекаючи на чергову зміну поштових коней, маркіз на шість годин затримався в Новгороді Великому, якому він присвятив кілька яскравих сторінок:

«Я зовсім не збирався відвідувати те, що залишилося від колиски імперії слов'ян, що стала труною їхньої свободи. Відома церква Святої Софії включає гроби Володимира Ярославича, що вмер р. 1051, його матері Анни, одного царгородського імператора та кілька інших цікавих поховань. Вона подібна до всіх російських церков. Може й вона не більш справжня, як так званий старовинний собор, де спочивають Мінінові кістки в Новому Новгороді. Я вже більше не вірю старовинності жодної давньої будови, яку мені показують у Росії. Я ще маю довір'я до назв її річок. Волхов представив мені жахливі сцени облоги цього міста-республіки здобутого, знову здобутого та викищеного Іваном Жахливим. Імперіяльна гісна керувала м'ясорубкою, чумою, помстою, вона, так мені видалось, лежала

на руїнах, а скривавлені тіла мертвих новгородців виступали з ріки, вщерть переповненої мерцями для того, щоб засвідчити перед моїми очима страхиття воєнних знищень та лють, яка вибухає в суспільствах, званих цивілізованими через те, що злочини означені, як прояви чесноти, виконуються в них з незаплямленим сумлінням. У дикунів розгнущдані пристрасті такі самі та ще жорстокіші, ще брутальніші, але вони не мають такого розмаху. Там людина є обмежена майже на свої лише особисті сили, вона завдає зло меншого розміру, але в поліційній державі, протилежність між доконаними страхиттями та проголошеними прекрасними словами, робить злочин більш обурюючим, та показує людство під знеохочуючим кутом зору. Там надто часто певні голови звернені до оптимізму, а інші через інтерес, політику чи дурноту підхліблюють масам та уважають такі знищення поступовими. Що я вважаю гідним зазначити це те, що це листування архієпископа Пімена та багатьох видатніших новгородських громадян з поляками, наклепало царську блискавицю на місто, де тридцять тисяч загинуло в боях, а також від туртур і масакри, вигаданої та веденої особисто царем Іваном IV. Були дні, коли шістьсот жертв були страчені перед його очима, та всі ці страхиття мали завдання покрити злочин, що від тоді став непростим, злочин таємних зв'язків з поляками. Це діялося триста років тому — 1570 року.

Новгород Великий уже більше ніколи не встав по цим розгромах, він заступив би своїх мерців живими, але він не міг перетривати по скасованню своїх демократичних установ. Його мури, отинковані з дбайливістю, яку москалі прикладають усюди, щоб під покрасою брехливого відновлення стерти занадто правдомовні сліди історії, — вже не вкриті кров'ю, але його широкі вулиці витягнені наче струна, три чверти його руїн, розкиданих поза його вузькою огорожею, губляться в довколишніх рівнинах, де вони загрожують остаточно розвалитися далеко від сучасного міста, що є лише тінню та звуком. Оце й усе, що залишилося з славетної середньовічної республіки. Кілька стертих спогадів: слава, могутність — привиди, що назавжди відійшли в небуття. Де ж наслідки революції, що не переставала зрештувати кров'ю цю землю, тепер майже пустку? Які успіхи можуть дорівнювати сльозам, що потекли через політичні пристрасті в цій закутині світу? Тут все мовчазне нині, як перед історією. Бог нас западто часто навчає, що те, що зведені гордощами люди, уважали гідною метою їхніх намагань, в дійсності було лише засобом зайняти надмір їхніх сил у запалі молодощів. От основа більшості героїчних чинів!

Новгород Великий тепер є купою каміння, що зберігав певну славу посеред нещасної для ока рівнини, на краю сумної ріки, вузької та каламутної, неначе сліди-рани на багні. А все ж тут були мужі, славні відданістю до бурхливої свободи, тут відбувалися трагічні сцени; непередбачені катастрофи були кінцем для блискучих існувань. З усього цього рокоту, з цієї крові, з усіх цих суперництв, сьогодні лишається тільки опалість народу, нудьгуючих солдатів у місті, що більше не цікавляться вже нічим, що діється на світі: ані миром, ані війною. В Росії минуле є відокремлене від сучасності прірвою!

Від трьох століть уже не скликає вічевий дзвін цього народу, колись найславнішого, найбільш підпримчивого з руських племен, на нараду в своїх справах: царська воля придушує в серцях усе аж до жалощів, аж до спогадів про знищену славу. Кілька років тому жахливі сцени відбувалися між козаками та мешканцями країни у військових оселях, утворених в околицях цих решток міста. Але заворушення було придушене і все повернулося до заведеного порядку, тобто до мовчанки та могильного спокою. Туреччина не має чого заздрити Новгороді».

Кюстін дуже поспішав до столиці балтійсько-чухонського району, щоб скоріше врятувати пана Перне, молодого француза, тяжко мученого в московській в'язниці, тому останні рядки, присвячені Новгородові Великому, звучить у його звіті так:

«Я був подвійно щасливий задля московського в'язня та задля себе самого залишаючи це місто, колись славне своїм безладдям від свободи без порядку, а тепер знищене тим, що зветься добрим ладом, словом, що тут є рівнозначним смерті» (ГУ, 82-84).

По повороті до столиці палкінського району — Кюстін довідався про скасування Палкіним греко-католицької церкви:

«У хвилині, коли я готувався залишити Санкт-Петербург, декілька осіб зовсім нишком оплакували скасування унії, та розповідали про насильницький методи, що нарешті, довели до цього іррелігійного акту, прославленого, як перемога російської церкви. Скриті переслідування, що їх доводиться терпіти багатьом уніяцьким священикам, обурюють найбільш байдужі серця; але в країні, де віддаль та таємниця сприяють насильству та офірують свою постійну поміч найбільш тиранським учинкам, тут усі насильства залишаються прикритими. Це все мені нагадав глибокий змістом вираз, що його часто вживають росіяни, позбавлені протекторів: «До Бога високо, до царя далеко!» (Див. «Книга переслідувань та терпінь католицької церкви в Росії»: «*Livre des persécutions et souffrances de l'Eglise Catholique en Russie*» та прекрасні статті в «*Journal des Débats*» у жовтні місяці 1842 р.).

Коли сонце свободи друку зійде над Росією, то решта світу здригнеться від того, що воно освітить не лише з давніх кривд, але й з щоденних. Та не будуть тремтіти в достатній мірі, бо така є доля правди на землі: доки народи мають найбільше потреби її пізнати, вони її не знають, а коли довідаються, то їм на ній уже не залежить. Кривди поваленого уряду не викликають нічого, крім холодних вигуків, а ті, що їх викривають, уходять за завзятців, що б'ють лежачого ворога в той час, коли вибрики цієї самої влади залишаються дбайливо захищаними, доки вона тримається в сидлі, бо перш за все вона живає своєю силою, щоб душити скарги своїх жертв; уряд винищує, вбиває, але він стережеться дратувати та ще й приплескує собі й вихвалює себе за лагідність, бо він дозволяє собі лише конче потрібні жорстокості. Тим не менше він цілком даремно захвалює свою доброту: коли в'язниця є мовчазна та замкнена, неначе труна, тоді можна легко обійтися без риштовання ешафоту! . . .

Сама думка про те, що я дихав тим самим повітрям, що й скільки людей несправедливо гноблених та відтягнутих від світу, позбавляла мене спочинку вдень і вночі. Я виїхав з Франції, наляканий зловживанням брехливою свободою, і повертаюся до моєї країни переконаний, що коли представницьке правління не є, логічно кажучи, найбільш моральним то воно є в житті помірковане та мудре; коли ми бачимо, що з одного боку представницьке правління охороняє народи від демократичної сваволі, а з другого боку перед найбрутальнішими вибриками деспотизму, вибриками тим гидкішими, бо суспільства, які таке терплять, є даліше посунені в матеріальній цивілізації. Запитуюмо себе, чи не краще замовчати про свої антипатії та без скарж коритися політичній konieczності, що зрештою приносить більше доброго як злого націям, що пригтовані до неї?

Я ніколи не забуду того, що я відчув, переходячи через Німан, щоб опинитися в Тільзїті; оце в цій хвилині я найбільше визнавав рацію шинкареві з Любеку. Птах, що вирвався з своєї клітки або той, хто вибрався з-під дзвону пневматичної машини — і той буде менш веселий. Я можу говорити, я можу писати, що я думаю, я вільний! . . . — гукнув я до себе. Перший справжній лист, якого я надіслав до Парижу, вирушив з цього кордону: він бу-

де подією в малому колі моїх друзів, що досі без сумніву були обдурювані моїм урядовим листуванням. Ось відпис цього листа:

Тільзїт, четвер, 26 вересня 1839.

Ця дата, сподіваюсь, принесе вам радість під час читання, як мені під час писання; отож я тут поза імперією одноманітності, дрібничковостей та перепон. Тут розмовляють вільно і здається, що ви крутитесь у вихорі насолоди та в світі, занесеному новими ідеями, до неупорядкованої свободи. Проте, це лише Прусія, але залишити Росію, це означає віднайти дім, плян якого не був подиктований не-вільникові невгнутим володарем, знайти це бідні будинки, але збудовані не з примусу; це означає бачити веселі та вільно оброблені лани (не забувайте, що я пишу про князівську Прусію) і від цієї зміни у вас розцвітає серце. У Росії брак свободи відчувається навіть у камені, покладеному під прямим кутом у чотирикутню обтесаних балках, так, як він відчувається і в людях. . . Нарешті я дихаю! . . . Я можу до вас писати без ораторських викрутасів, навіяних поліцією, викрутасів майже завжди недостатніх, бо в російському шпигунстві є стільки ж проникливості, скільки й розважливості. Росія є найсмутніша країна на світі. Країна, в якій ви ледве помітите жінок, не може бути весела. . . Нарешті я отут за кордоном, і без жодних найменших катастроф! Я щойно зробив 250 миль за чотири дні по часто прикрих, часто чудесних дорогах, бо москалі, хоч і великі прихильники одноманітності, не можуть осягти досконалиго порядку; характер їхньої адміністрації, це ходження на помадки, недбалість та зіпсуття. Там існує обурення при думці про призначення до цього всього, і, все ж таки, там звикають до цього. Людська щирість була б визнана там божевіллям.

Тепер я хочу спочити, подорожуючи по власнім бажанням. Мені залишається зробити двісті миль звідси до Берліну, але постелі, на яких можна спати всюди, та затишні заїзди, приємний широкий та впорядкований шлях, перетворюють цю подорож у справжню прогулянку.

Охайність ліжок, кімнат, порядок у хатнім господарстві, керованим жінками, все мені здається чарівним та новим. . . Що для мене було найбільш вражаючим, це вільний вигляд селян та веселість селянок; їхній добрий настрій мене майже жахав, це була незалежність, за яку я боявся поганих наслідків для них; я загубив навіть спогад про те. Тут бачите міста, які постали цілком непримусово, з доброї волі, і ви розпізнаєте, що вони розбудовані без того, щоб якийсь уряд виробляв на це плани. Певна річ, що Прусія не є країною сваволі, нехай, але переходячи вулицями Тільзїту, а згодом Крулевця, я мав враження, що беру участь у венеційським карнавалі. Тоді я пригадав про одного мого знайомого німця, що, пробувши в Росії довгий ряд років, нарешті, покидав цю країну назавжди; з ним був і один його приятель. Не встигли вони опинитися на англійським кораблі, як вони взаємно впали собі в обійми: «Хвала Богу, нарешті, ми можемо вільно дихнути та в голос думати! . . .»

Безперечно, багато людей відчувало такі самі враження. Чому ж жодний з подорожних цього не висловив? Отут то я, не розумію цього, подивляю чари якими російський уряд скоує людську душу. Він осягає мовчанку не тільки своїх підданих, цього ще мало, але він змушує себе шанувати, навіть здалека, — чужинців, що вирвалися з-під його залізної дисципліни, які вихвалюють російський уряд, чи принаймні зберігають мовчанку. От таємниця, якої я неможу собі пояснити. Якщо одного дня оголошення цієї подорожі допоможе мені це збагнути, то я матиму ще одним довгом приплескувати собі за мою щирість.

Я мав повернутися з Пестербургу до Німеччини через Вільно та Варшаву. Я змінив цей замір.

Такі нещастя як ті, що спіткали Польщу, не могли бути віднесені виключно на рахунок фаталь-

Великий Історичний День Британської Спільноти Народів

(Замість репортажу)

Тому кілька днів британська імперія, коммонвелт і колонії переживали велику небуденну історичну подію. 2-го червня у Вестмінстерському Ебі (манастирі) відбулась коронація королеви Єлисавети II.

Коронація Єлисавети II в нашу добу, в добу замирання монархій і заникну королівських родів для цілого світу, а зокрема для Британської Спільноти Народів — це велика історична подія. Величаві, аж до меж фантастичної уяви, коронаційні урочистості не були, однак, лише еізстичною казкою про чарівну королю в ХХ-му столітті. В них саме якнайбільше проявився символ великого духа й сили колишньої британської імперії, що сьогодні прибрала форму вільної спільноти народів.

«Інвазія» столиці

Останні дні травня в цілій Великій Британії, а зокрема в Лондоні — серці Британської Спільноти Народів — пройшли в надзвичайному, доведеному до кульмінаційного вияву піднесенні, викликаному величавою підготовкою до коронаційних урочистостей. Спочатку з кожним днем, а далі з кожною годиною Лондон змінював свій вигляд, «потопаючи» в повені коронаційних декорацій, що надавали йому якийсь егзотичний, а zarazом незбагнений маєстатичний характер. Особливо вулиці, якими мав проходити шлях коронаційної процесії, своїм багатством коронаційних декорацій притягали і захоплювали увагу найбільш вибагливого глядача.

Вже в суботу (30-го травня) почалася «інвазія» Лондону. Десятки тисяч народу з різних сторін Великої Британії потягали, автобусами і автами прибували до столиці. Лондон утратив свій нормальний вигляд: спокійний і завжди зрівноважений перетворювався щораз більше в бурхливе муравлище людей, авт і автобусів... «Провінція» заливала столицю, вулиці опановували багатотисячні маси народу, паралізували рух комунікації. Головні перехресні шляхи та вулиці, зокрема Марбл Арч, Трафальгар Сквер, Пікаділлі, Оксфорд Ціркус і т. д. неспроможні були вмістити тисячі автобусів і авт збільшеної лондонської і позалондонської комунікації. Автобуси і авта з найбільшим трудом, крок-за-кроком, ледви пробивалися на вільніші шляхи. 10 000 лондонської поліції та 7 000 прибулої на допомогу поліції з Менчестеру, Ліверпул і інших великих міст Великої Британії, покликані на час коронаційних урочистостей, повнило службу для вдержання порядку, керування рухом на вулицях та публічної інформації для тих, що вперше прибули до Лондону і легко могли в ньому «загубитися».

ности долі; у тривалих нещастях слід завжди відрізняти причини, що виникли від помилок, так само як і від обставин. Нація як і особи, до певної міри, стають співвинувником долі, що їх переслідують; вони стають відповідальними за нещастя, які на них спадають удар по ударі, бо для уважних очей приречення, це ніщо інше як розвинення характерів. Спостерігаючи наслідки помилок, dokonаних народом й покаранням з такою суворістю, я не міг би стриматися від деяких зауважень, за які б казався. Сказати правду гнобителям — це завдання, за яке берешся з повною радістю, збільшеною тим, що при цьому відчуваєш назовні сміливість та великодушність, яка супроводить виконання небезпечного чи принаймні прикрого завдання, але засмуготи жертву, завдавати жаль пригнобленому, хоч би й кажучи гірку правду, це справа, до якої ніколи не припишуть письменник, що не хоче зневажати свого пера.

От чому я відмовляюся побачити Польщу. (ІУ, 95-100.)

(Далі буде)

Передкоронаційна ніч

В понеділок 1-го червня, коли всі коронаційні приготування були покінчені, залита народом столиця напружено переживала останній передкоронаційний день. Ще з неділі на понеділок тисячі людей мимо погані погоди розташувалися під голим небом біля Бакінгемського палацу, рішені чекати аж до вівторка, щоб побачити коронаційну процесію, а зокрема королеву Єлисавету. В понеділок вечором вздовж «королівського шляху», куди мала проходити коронаційна процесія на тротуарах усталилися на нічліг перші ряди чоловіків, жінок, цілих родин і молоді, щоб забезпечити собі місце на завтра. Між ними, крім англійців, шкотів, валлійців та ірландців є чимало синів і дочок різних народів Коммонвелту та колоній. Освітлені коронаційні декорації, строкати одяги прибулих з країн Коммонвелту гостей, між якими можна було також побачити справжніх, у багатих народніх строях, індіан, голосні розмови, співи, а подекуди й танці — творять панораму, яка майже нічим не нагадає знаного кожному лондонцеві Лондону. Особливо на Трафальгар Сквер рух надзвичайно оживлений. Це одно з найкращих місць, звідки можна буде завтра оглядати коронаційну процесію і тисячі людей чекатимуть тут цілу ніч.

Опівночі комунікація на шляху коронаційної процесії стала задержана та спрямована в бічні або в найближчі вулиці, де вже від третьої години ранку довозитиме людей на коронацію. Особлива роль призначена тут лондонському метру. Це найголовніша комунікація в день коронації.

Мільйони народу вітають королеву

У вівторок до 7-мої години ранку, протягом чотирьох годин метром і автобусами прибуло на шлях коронаційної процесії понад мільйон людей, долучуючи до соток тисяч, які чекали цілу ніч. А далі з кожною годинною кількістю людей зростає і перетворюється в мільйонні маси.

Вздовж шляху по обох боках шерегами стоїть почесна гвардія. Біля 16 000 вояків гвардії розставлені на цілому шляху. Позаду них у певній віддалі товпляться маси народу, але увічливі «бобі» справно тримають порядок. Крім них 8 500 працівників британського червоного хреста — лікарів і санітарок з амбулянтами повнять службу, готові на кожний покликати першу поміч потрібним. Таких випадків, де була необхідна перша поміч було 3 062, а 114 осіб забрано до шпиталю. Зовсім небагато. Помагає холод, бо коли б було гарячо, число млючих та ослаблених людей, особливо жінок і дітей було б значно більше.

Організація досконала, всюди вірцевий порядок. «Бобі» бережуть, щоб не впускати на переповнені вулиці надмірне число людей. Чимало людей, користаючи з своєї фізичної спроможности, дістаються аж до «непроходимого муру» — «бобі», де дістають ввічливі, а часто дотепні попередження, що далі просуватися не можна, бо вулиця переповнена тими, що це вчора вечором зайняли місця. Звичайно публіка слухняна, виправдуючись перед «бобі» своїм «сорри», завертає назад. Але трапляються й темпераментні одишці, яких ввічливі завваги «бобі» не заспокоюють. Ось один, відповідної фізичної справности молодець, промостив собі дорогу аж до «бобі». Цей вицясно йому, як і його попередникам, що далі йти не можна. Та це його не переконало: він хоче йти далі і уважає, що його ніхто не має права спинити. «Бобі», під загальну веселість інших, дотепно, але й переконливо заявляє, що він таке право має і його далі не пустить. Обурений молодець вертається з вигуком: «Це є Велика Британія!» Ці слова, немов заслектризували всіх його сусідів, і посипались вкрай здивовані запити: «Хто це?» — «Це «айрішмен» (ірландець) — загомонили з обуренням інші.

А погода справді погана та люди чекають на коронаційну процесію цілими годинами, не звертаючи уваги на дрібний дощ. Та десь від полудня зливний дощ із вітром став падати майже без перестанку. Між мільйонними очікуючими масами є багато без плащів, парасолів і капелюхів. Вони вийшли з дому ще «за погоди», не слухаючи порад метеорологічного бюлетеня, що ще в понеділок дораджував усім брати зі собою на коронаційні врочистості плаща і парасолу. Найбільш кліматично загартовані й витривалі показуються такі англійці, вони спокійно з усмішкою та легкими дотепами сприймають зливний дощ і холодний вітер. Але деяким гостям, непривиклим до «англійської погоди», особливо тим без плащів і парасолів холод та дощ таки добре дошкують. Ось стоять два представники чорної раси з Африки. Вони без плащів, мокрі мов кури, з яких стікає вода. Один з них щасливий, бо накрив голову газетою, але голосно нарікає на «англійську погоду». Другий переконав свого щасливішого друга, що він «мусить побачити королеву» і тому дощ не може бути перешкодою. Він, як пізніше виявилось, був чудовим знавцем географії і історії народів Коммонвелту. Коли перед нашими очима проходила коронаційна процесія, маршували військові колони африканців, новозеландців, пакистанців, цейлонців, маляйців, канадійців і інших країн Коммонвелту і колоній, часто в езотичних одностроях, — серед його білих сусідів виривалися питання: «А це хто?» — він знаменито заспокоював їх цікавість у ролі рутинованого інформатора.

«Боже, хорони королеву Єлисавету II!»

Тим часом у Вестмінстерському Ебі відбувся акт коронації королеви Єлисавети II-гої. Архiepіскоп Кентібури відобразив від Єлисавети коронаційну присягу і по сповненні тасмничого обряду помазання святими оліями долонь її рук, грудей і чола та дальших коронаційних церемоній, о год. 12.33 хв. вложив на голову королеви Єлисавети II-гої трислатітню корону Св. Едварда і під звуки фанфар, гомін дзвонів, та оклик присутніх на коронаційній церемонії «Боже, хорони королеву Єлисавету» проголосив на всі чотири сторони світу Єлисавету II-гу королевою.

По короткій перерві, з Вестмінстер Ебі розпочалась коронаційна процесія, в якій узяло участь біля 10 тисяч війська британської армії, 2 000 вояків від народів Коммонвелту і 500 вояків від колоній. Дефілювало 47 військових оркестр. В окремих чорних каретах їхали представники королівських чужоземних і британських родин, королева-мати та одинадцять прем'єр міністрів держав Коммонвелту. Далі — князівські родини Кенту, Глостеру, княжна Марія Люїза і інші закордонні визначні гості. Кінно і пішо — такі знані особистості, як Александер, Монтгомери, Гаріс і інші визначні адмірали, генерали, єпископи, професори і лікарі. Врешті, у золотій кареті — королева Єлисавета II-га. Сотні тисяч рук вздовж шляху вітають королеву, ентузіастичні ок-

лики вириваються з грудей мільйонів, їх підхоплюють розставлені на шляху гучномовці і від год. 10 рано до 5-тої по полудні над містом несеться невимовкаючий радісний гомін вітання королеви Єлисавети II-гої.

Коронаційне «народне гуляння»

Увечері на широких вулицях шляху, куди недавно проходила коронаційна процесія, тріумфують мільйонні маси народу. Багаті люди та закордонні гості цілу ніч забавляються на «коронаційних балах», влаштованих великими готелями та балатами визначними людьми. Тут може дістатися кожний і за 5-7 фунтів може забавлятися цілу ніч: «лянч», шампанське кабаре, найкращі оркестри, танці, співи і т. п. Вже цього самого вечора в кінах висвітлюють перші картини коронаційних урочистостей. Перед Бакінгемським палацом товпляться далі тисячні маси народу, вітаючи королеву Єлисавету II-гу, що цього вечора кілька разів виходить на балкони. В 9-тій годині промовляє королева Єлисавета II-га і складає подяку всім народам Британської Спільноти за звеличання торжества її коронації. Її промову попереджує промова прем'єра міністрів Великої Британії — Черчіля...

Лондон шумить... Проміння рефлекторів прорізують хмари, навислі над столицею. Цілий Лондон потопав у різнобарвному фантастичному коронаційному освітленні. Від години 10.30 до години 11.30 на Темзі біля Савт Банк, між Канті Голл і Роял Фестивал Голл, недалеко парламенту, сотні тисяч народу захоплюються штучними вогнями, що часто вибухають «атомовим» гуком, осліплюють і здригають глядачів.

Далеко поза північ тягнулося це народне коронаційне гуляння. Вулицями Оксфорд Ціркус, Пікаділлі, Трафальгар сквер, Вгайтхолл, Мелл — море пливе народ. Тільки де-не-де звільна просуваяться великі чорні машини з світляним написом: «Поліція». Весело з гумором розглядаються довкола «боби», готові кожної хвилини уділити своєї гостинності в просторій машині тим, які надто ентузіастично провели вечір аж до затрати дальшої можливості користуватися своїми ногами й головою, щоб дібратися до власного дому чи нічлігу. Та таких ентузіастів мало, хоч опівночі настрий учасників досягнув кульмінаційної точки. Але поліційні машини для багатьох стають дуже в пригоді. Вони пробивають серед пливучої маси народу вільну дорогу, з чого користають десятки людей — старих, молодих і дітей. Узавшись за руки зі сміхом і співом, вони творять за кожним автотом довгу колону...

Ніч кінчилася, а разом з нею пригасали й настрої, зникали мільйонні маси народу, пустіли вулиці, щоб завтра повернути вже до нормального життя й руху.

Британська Спільнота Народів увійшла в свою нову історичну епоху — в епоху королеви Єлисавети II-гої.

І. В-й

II. О-ко

Чотири роки під слідством (Продовження)

Перед тим, як відправити мене, Гулясв, сподіваючись, що більше мене не побачить, побажав мені успіху та висловив надію, що мені дадуть невелику кару (мало років), при чому порадив мені не бути впертим та визнати свої провини перед владою, а за чистосердечне визнання вини, завжди дають меншу кару, бо ворог, що роззброївся, може у майбутньому стати другом. Я подякував йому за побажання та поради, а потім мене відвезли в тюрму.

Так вийшло, що нібито, слідство в моїй справі закінчилося, а мені залишилися чекати суду, сподіваючись на його «революційну совість» та «справедливий вирок».

Коли мої сусіди по камері довідалися про стан моєї справи, вони почали висловлювати свої різні припущення та міркування відносно можливого вироку суду. Все це дебатувалося в камері в різних версіях на протязі цілого тижня. Особливо ретельну участь у цьому приймали провокатори, які всіма можливими засобами намагалися зробити з цього голосну камерну справу з тим, щоб витягнути з непрактичних людей справжні їхні погляди та набутти на цьому якусь увагу з боку своїх працевдавців.

Я в цих розмовах участі майже не приймав, обмежуючись дуже короткими відповідями тоді, коли до мене безпосередньо зверталися. Провокатори, по-

митивши, що я стримуюсь, ще з більшою завзятістю намагалися втягнути мене в ці розмови та спровокувати на якісь необдумані вислови.

Коли провокатори побачили, що такими своїми спробами мене вони у розмову не втягнуть, вони вжили іншу методику: почали вести розмову між собою про мою справу та намагалися всякими натяками роздратувати мене та вивести з рівноваги, сподівачись, що я якось зреагую на їхню провокацію.

Я перестав звертати увагу на їхні розмови. А для того, щоб не чути цих розмов, почав розказувати своїм сусідам різні анекдоти. Мої сусіди почали так голосно реготати, що цілком заглушили голоси провокаторів. Провокатори примушені були замовкнути, бо ніхто не звертав на них уваги. Після моїх анекдотів, почали мої сусіди розказувати свої анекдоти, а після цього посипалися анекдоти з усіх кутків камери, що продовжувалося цілий день та вечір.

Після цього, майже щодня провокатори починали свої розмови про мою справу, а у відповідь на це я, або хтось з моїх сусідів, по моїй намові, починав розказувати анекдоти або якісь смішні оповідання, чим захоплювали увагу всієї камери, а провокатори примушені були замовкати. Цей спосіб затикання рота провокаторам потім дуже широко прийнявся в камері. Анекдоти розповідалися виключно побутового характеру, хоч провокатори і тут пробували зробити користь для себе, намагаючись навести камеру на політичні анекдоти або смішні політичні оповідання.

Ніхто з в'язнів на цей гачок не підмався, бо в камері було досить таких, які попадали в тюрму за те, що на волі розповідали політичні анекдоти. Взагалі склад камери був такий, що всякі намагання на щось когось спровокувати завжди терпіли поразку. Далі потягнулися дні одноманітного характеру, заповнені різними тюремними процедурами, викликами сусідів на слідство, поверненням побитих від слідчих та всякими дрібними камерними подіями.

Прошло тижнів два такого одноманітного сидіння в камері. Одного вечора знову викликали мене «без речей», привезли до Гуляєва, який запропонував мені підписати доручення дружині на одержання грошей з ДПТ-у, які мені були винні та досить довгий час не хотіли віддати. Виплатили дружині значно менше, ніж мені належало, але перебуваючи в тюрмі, я нічого вдіяти не міг.

Майже через тиждень після цього, ранком мене викликали на «побачення». Цим викликом зацікавилася вся камера. Повели мене коридорами, двором і попід аркою, та привели до вихідної брами, біля якої стояв невеличкий одноповерховий будинок. Мене завели в цей будинок, в обній з кімнат якого було приблизно 15 в'язнів. Тут ми чекали хвилин 10, а потім нас повели в другу кімнату, в якій вздовж кімнати стояли поруччя, а далі приблизно на віддалі метра рівнобіжно до поруччя, була натягнута дрютяна сітка від підлоги аж до стелі. Нас розставили біля поруччя обличчями до сітки. Після розміщення та інструктування, як ми мусимо себе тримати, в ту частину кімнати, що була по той бік сітки, впустили тих, що прийшли на побачення з нами. До мене прийшла моя дружина. Коли всі почали розмовляти, то в кімнаті піднявся такий галас, що було дуже важко розібрати, що хто говорить. Я напружував всі зусилля, щоб хоч дещо з того, що говорила дружина, зрозуміти. Доводилося декілька раз говорити те саме. Це «побачення» тягнулося 15 хвилин. Я встиг сказати дружині, щоб вона поклопоталася відносно «персонального побачення», яке відрізнялося від звичайного тим, що в'язня пускали по другий бік сітки, де він міг сісти з тим, хто до нього прийшов, та побалукати 15 хвилин без всякого галасу. Коли я вернувся в камеру, то там майже всі в'язні розмовляли про моє побачення. Я в ці розмови не втручався, та вони швидко припилилися, бо принесли з тюремної крамниці замов-

лений в'язнями крам та почали роздавати, притягнучи цим увагу в'язнів всієї камери. Я був дуже задоволений цим та зробив вигляд, що я теж дуже зацікавлений принесеним крамом та перевів розмови з сусідами на цю тему. Далі все відбувалося за заведеним порядком.

Через тижнів два мене знову викликали на «побачення». Коли привели в будинок, де відбуваються побачення, то зараз же детально обшукали, що навело мене на думку про можливість «персонального побачення». Дійсно, після обшуку мене та інших в'язнів повели за сітку в кімнату побачень, куди незабаром впустили тих, що до нас прийшли на побачення. До мене знову прийшла дружина та ще з сином, який мав тоді лише 10 років. Я був дуже радий, що побачив сина здоровим, бо, коли мене заарештували, то він був хворий на плеврит. Ми мали змогу говорити 15 хвилин. Як вони швидко пролетіли ці 15 хвилин! Я доручив дружині запросити адвоката Богуславського, щоб він взявся вести мою справу в суді. Цього адвоката я знав, бо він літом 1937 року вів мою справу з ДПТ-ом, коли останній хотів стягнути з мене другий раз платню за помешкання. Після цього побачення я більше ніяких побачень не мав, бо, як потім з'ясувалося, дозвіл на ці побачення, що я мав, прокурор дав дружині помилково, бо порахував мене за зовсім іншу особу. На всі прохання про побачення дружина пізніше обержувала завжди негативну відповідь.

Коли я повернувся в камеру, то знову почалися розмови про моє побачення. Провокатори змінили тактику та почали мене розпитувати, як саме відбуваються побачення, щоб цим втягнути мене в розмову взагалі. Я відповів на декілька запитань. Далі Розмови мусіли припинитися, бо прийшов «Петро Іванович» та гукнув: «Лаштуватись до лазні!». Всі заметушилися та стали готувати свої речі, маючи на увазі ті «зручності», які ми маємо у лазні.

Ідучи до лазні мимо «вилки», ми помітили, що там шкять вікна. Це було ознакою, що «вилка» скоро почне функціонувати. Дійсно, один з «битовиків», що носив нашу одягу до дезінфекційної камери, кинув на ходу таку репліку: «Держіться хлопці, бо скоро буде готова «вилка», то, певно, не один з вас туди попаде!»

Між в'язнями почалися тихі розмови відносно того, кого може чекати можливість переводу до «вилки». Під час купання розмови про «вилку» не припинялися. Було помітно, що в'язні почувають якусь небезпеку від цієї будови, відчувалися серед цих розмов якийсь незрозумілий страх. Пізніше виявилось, що почуття в'язнів не обмануло їх, хоч це був страх перед невідомим.

Прийшло ще кілька днів і ми побачили увечері світло в усіх вікнах «вилки». Це зробило своє враження на всіх в'язнів нашої камери. Невідомо чому, але всі без винятку говорили про «вилку» з якимсь невимовним переляком.

В наступні дні ми помітили, що на вікна «вилки» націплюють такі самі козирки, які були на наших вікнах та взагалі на всіх вікнах тюрми, за винятком тих приміщень, у яких були канцелярії. Ці козирки закривали вікно так, що з камери неможливо було бачити, що робиться в дворі тюрми, та не видно було вікон інших камер, що були напроти. Звичайно, ця добування не досягала мети, бо в'язні давно прорізали дірки у козирках та бачили, в разі потреби все, що робилось в дворі тюрми. Ці козирки навіть сприяли розмовам з сусідніми камерами. Бажаючи розмовляти з сусідньою камерою вилазив на вікно і гукав число бажаної йому камери, а як відтіля відгукнувся, він казав, кого йому треба поклікати, і розмова провадилася. Єдина була небезпека, що черговий може через «вовчок» побачити розмовляючого на вікні, але для цього теж були відповідні засоби безпеки. Ставився чоловік біля дверей, який своєю спиною закривав «вовчок». А коли б доглядач захотів відкрити двері, то розмовляючий встигне зіскоčiti з вікна. З двору побачити когось

на вікні було зовсім неможливо. Козирки закривали світло, дякуючи чому в камері було трохи мало світла, особливо в похмурі дні.

В наступні дні ми помітили, що до «вилки» переносять різні меблі: столи, стільці, залізні ліжка, тумбочки, табуретки та інше. Серед меблів ми помітили також канцелярські столи та пристойні стільці та крісла. По цьому ми догадалися, що там улаштовуються, крім звичайних камер, ще якісь службові приміщення.

Пройшло ще декілька днів, і ми почули пізно ввечером з «вилки» страшні крики. Це були крики в'язнів, яких били. Ми цю всю ніч не спали та прислухувалися до цих криків. Перед ранком повернулися в'язні нашої камери, що були звсчора викликані на допити. Виявилось, що деякі з них були на допиті в приміщенні «вилки». Від них ми довідалися, що весь п'ятий поверх «вилки» занятий під кабінети для слідчих які тепер приїждять до тюрми. Решта поверхів була заселена в'язнями, очевидно такими, які, на погляд слідчих, потребували певного режиму та більшої ізоляції. Через те, що вікна нашої камери виходили в бік «вилки», нам було чути все, що кричали слідчі та в'язні. Тихих розмов, звичайно не було чути. Через дві чи три ночі ми довідалися, що на «вилці» одна камера пристосована до того, щоб до неї напихати повно в'язнів для того, щоб вони там подумали, що треба відповісти слідчому про свої гріхи. Туди напихали стільки людей, що ні сісти, хоч і підлогу, або якось повернутися не було ніякої можливості. Люди там задихалися. Одежа на них була цілком мокра від поту та духоти, яка була в камері. Через те, що всі, кому треба було думати не зміщалися в одній камері, решту слідчі ставили просто в коридорі. Ці, що стояли в коридорі, почували себе трохи краще, бо хоч мали чим дихати. Кожної ночі слідчі кричали «говори» з додатком відповідної нецензурної лайки. Далі було чути гуркіт та гупання, а після цього крик та плач.

Ще часто слідчі викрикували «пиши» з відповідними лайками при цьому, а далі чувся плач та крик. Допити на «вилці» провадилися в ті самі години, що і у НКВД, а саме: від 10 години ранку до 4 години пополудні, та від 10 години вечора до 4 години ранку. Часто улаштовували конвєсер, себто

Євген Маланюк

Д О Б А

І безумна пустеля натхненим, як мати,
Смагли груди розкрила свої.

О. Ольжич

І пустиня прийшла. І шукає брат брата,
І гукає з нас кожен в туман, в самоту,
А епоха дзичить, як бризантна граната,
І прострелює млу, і влучає в мету.

Бомбоносних ескадр впокоряючий клекіт,
Невозможа жага пожадливых ескадр.
І ревуть з-поза гір батерії далекі,
І рокованим дійством бушує Театр.

Наша юність — палка, наша юність — грозова,
Гураганна, гарматня, шрапнельна весна, —
Задудни нам походом і вибухми знову,
Динамітом нещадним пекучо-ясна!

Щоб крізь дим і вогонь, мимо скреготу смерти,
Мов по трупах років, перекрочить добу,
Щоб не зрадило серце, щоб віддих упертий
Ще останнім зусиллям вдихнув боротьбу

І прийняв її жар, як належну заплату,
Як заслужений дар від воскреслих століть:
Нашу юність палку, нашу юність крилату
Нам ще раз пережити, обернути в мить.

10. 3. 1940 р.

(Із збірки «Влада»)

безперервний допит. Тоді слідчі мінялися позмінно. Одні спали, а другі провадили допит.

Тепер нам «вилка» не давала спокою ні в день ні вночі. Постійні крики плач та стогін в'язнів так нервували всіх, що кожний чуввав себе ніби він стоїть перед пеклом та чекає своєї черги, коли його чорти потягнуть гаками на пекельні муки.

Так щоденно проходив час в тих жахливих умовах. Кожний день викликали на «вилку», били людей та різними методами примушували їх підписувати на себе різну брехню.

(Далі буде)

Петро Марунчак

У московсько—комуністичному „раю“

А ми малі були
І голі, розлізлися,
Поміж людьми,
Мов мишенята.

Т. Шевченко

Ще в дитячих роках залишився я круглим сиротою, переживши майже всі етапи «щасливого і радісного» життя в «совєтському раю», якого зазнав нарід нашої поневоленої батьківщини, а зокрема, мільйони таких сиріт, як я. Дітей-сиріт, замучених і розстріляних московськими катами батьків.

У мого батька Олександра, селянина, нас, дітей, було восьмеро. Він був щирим українським патріотом і старався виховати нас в українському дусі. Ще за царської Росії в 1905 році був засуджений разом з групою українців на 10 років заслання за проти-московську діяльність. У 1917-21 рр. він знову брав участь у відбудові нашої молоді української держави.

В 1927 р. червоні московські імперіялісти приділили мою родину до категорії «куркулів», і знову почалися нові переслідування й тероризування. Я

тоді щойно почав ходити до школи, проте, і для малої дитини в «совєтському раю» не було спокою. Ми, малі діти українських «куркулів», діти свідомих українських патріотів, вже мусіли на своїй рідній землі терпіти й переносити московське цькування, глум, і знущання.

Приходячи зі школи, я часто заставав на нашому подвір'ї гурт людей, між якими були свої і чужі. Люди ці приходили з сільради, як «виконавці», щоб виконувати накази КНС («Комітет Незаможних Селян»), який тоді мав необмежені права. Цей КНС, справді складався не з незаможних селян, а з різних ледацюг, п'яниць та московських наймитів-запроданців, які за чарку горілки і шмат гнилої ковбаси продавали москалям своїх братів українців — торгували людською кров'ю.

Коли навіть у тих здеморалізованих покидьків, прокидалося почуття людяності, а особливо тоді, коли їх посилали грабити й вивозити своїх родичів, — їхні московські владки картали їх, виносили їм догани та позбавляли своєї милостивої ласки, замінивши її на немилість. Ці комнезами, які через свій

«опортунізм» і малу «большевицьку революційність», викликали гнів і недовіря у свого пана, старалися себе перед ним виправдати. І ще з більшою лютістю й ненавистю накидалися на своїх братів українців та нищили все те, що нагадувало чи прагнуло до українського самостійного життя.

Нове грабування України знову почалося з хліба, подушок, худоби, а перейшло до ограблення нашої культури, історії й фізичного винищення українського народу.

Московські заїди, разом із нашими комнезамами, вже прсєкопали все наше подвір'я і город, перевірили всі куточки по повітках і горищах і, що тільки можна було забрати, все забирали або нищили, а решту брали на облік.

Забирали навіть трухляві лавки з хати, які тут же поламали й викинули. Ці всі речі забиралися не тому, що воли були комусь потрібні, хоч би, принаймні, тим комнезамам, а для того, щоб матеріально й морально зламати й знищити українського хліборобогосподаря.

Нашого батька вже тоді не було дома, бо в 1927 р. він був засуджений і вивезений на п'ять років на заслання. Мати, заробляючи на хліб насущний, цілими ночами сиділа над чужою пражкою й обливала її гіркими сльозами. Два старші мої брати, Юстин і Яків, вже були одружені й жили окремо, але їх не відділяли і тримали під числом одного господарства, щоб таким чином було більше господарство та щоб підлягало під «розкуркулення». А це все «куркульське» господарство, на десять осіб, мало всього п'ятнадцять гектарів землі та маленький млинок, у яким батько душив людям із сім'я олію та шеретував просо на пшоно. Але все це було записане на матір і вона одна мусіла відповідати за нього та оплачувати незчисленні й безконечні податки, які після кожної виплати, знову і знову, на неї накладалися. Одного разу, коли я прийшов зі школи, застав я в нашому дворі осіб із двадцять чужих людей: голову сільради — Верітьонова, його заступника — І. Поліщука, секретаря сільради — Грека, голову НТС — Костецького, заступника голови КНС — Дубчака, секретаря місцевого комсомолу — Волощука, із його жінкою піонервожатою, представника райпаркому та інших активістів, серед яких було й декілька москалів, які ними всіми керували.

Всі ці «визволителі» з великої московської дороги цвенькали й кричали по-московськи й серед білого дня, все, з хати й подвір'я, виносили на шлях. Мати сиділа в хаті, в кутку на землі, а біля неї мій старший брат Іван. З хати викидали за ворота все, що в нас залишилося. Потім відкривали вікна, здіймали двері, розшивали хату... В своєму дикому зачотпленні, грабіжники не мали вже меж, і піонервожата, побачивши на братові чобітки, стягнув з нього, а малого хлопця викинув босого на вулицю.

Коли все було винесено з хати, голова сільради ще мав сумнів, чи робота була зроблена чисто і по-большевицьки, а тому після одного виконавця перевірили, чи не осталося ще чогось у хаті. Зайшовши в хату виконавець побачив на припічку дерев'яні ложки, що ще залишилися, і хотів їх забрати. Але я, з котячою спритністю, скочив перший, вхопив ложки й вискочив у садок. Так я врятував останнє, що нам залишилося з нашого добра — ложки, але істи ними, вже не було що. Ми були «розкуркулени».

Після того погрому, десь скоро, сестра Ольга вийшла заміж і нас, біля мами, залишилось тільки троє. Ми з братом принесли від сусіда старі двері, які він нам дав і причепили до хати, але в хаті однаково було холодно, бо не було чим палити. Спали ми разом на печі й укривалися драними мішками. Вдень мати з сестрою Франкою прали людям пряжу, а ми з братом ходили до людей працювати і так мусіли боротися за своє існування в країні «найбільшої демократії і свободи».

Весною, за три тижні до зелених свят, 1930 року, арештували старших моїх братів, Юстина і Якова,

а за три дні перед святами заповіли висилку нас за межі України. Того ж таки дня сільрада, з виконавців та комсомольців, поставила навколо нашого двору «доблесний караул» і не можна було нікому ні ввійти ні вийти без дозволу й контролю варт. Три дні і три ночі стояла варта навколо нашого двору, три дні і три ночі нас вартували, як найбільших злочинців. Люди з нашого і сусідніх сіл приходили попроситися з нами, але їх не допускали до нас і не дозволили щобудь передати для нас на дорогу.

В неділю рано в двір заїхали підводи і наказали нам збиратися в далеку дорогу. Куди і в яку дорогу — нам не казали. Про це знала тільки Москва та наші гонителі.

В той час, як московські посіпаки виносили й складали на вози наші останні ганчірки, десь зникла моя сестра. Де вона ділася знала тільки одна мати. Вартіві кругом бігали по дворі і по селу, скрізь нищили, заглядали навіть у піч і під лежанку, але сестри ніде не було. Десь за годину привезли з Кам'янця пса-шукача, але й він її не знайшов. Сестра цього разу втікла від катівських рук.

Навколо нашого двору зібрався натовп селян, які прийшли з нами попрощатися й випроводити нас у дорогу. Мама, прощаючись із своїми сусідами й односельчанами, з селом і зі своєю рідною оселею, дуже плакала й, змлівши, непритомно впала на землю. Так її непритомною й викинули на віз. Нас з братом теж схопили, мов цуценят, і повикидали на віз. Біля нас, на возі, сіли чотири, озброєні рушницями комсомольці і суворо заборонили нам до когось говорити. Людей від нас теж відгороджувала посиленна варта. Нарешті, віз, на якому ми сиділи, рушив із двору. На інших возах везли родини моїх старших братів. Люди на вулиці спочатку стояли тихо й понуро, тільки жінки час-від-часу втирали сльози, а коли вози викотилися з двору, підняли такий крик і голосіння, якого я ще ніколи не чув. Нас живих провожали на той світ.

До Кам'янця нас везли дуже швидко і, привізши на станцію, скинули під рампу, де вже були сотні таких, як ми — «класових ворогів — експлуататорів-куркулів».

Десь за годину до нас пригнали ще групу в'язнів з тюрми, між якими ми впізнали й нашого батька та двох старших братів.

Хоч всі ми мали жалюгідний вигляд і були окружені посиленою вартою ГПУ, але з кожного обличчя цих приречених на «ліквідацію, як ворожої класи», віяв спокій, повага, гордість і непокіра. Мені тоді було десять років, але я пам'ятаю, як сьогодні, як один старенький чоловік, щось почав говорити до всіх нас приречених, та «гетупник» вихопив пістоль, і гордий, непокірний дідусь упав трупом. Про якусь боротьбу не було чого й думати. Ми були зацьковані і оточені великою масою обрешеного війська ГПУ.

Потім під рампу підігнали вантажні вагони і почали нас у них вантажити. До вагону з вантажністю 18 тон пакували нас по сорок одній особі разом з усіма нашими речами. А дехто, на нове своє поселення віз зі собою навіть деякий примітивний сільськогосподарський реманент, як лопати, сапи, серпи тощо.

Кожний вагон, щерть переповнений людьми й речами, потім щільно закривався і замикався. Вікна вагону були густо заграбовані.

Наш потяг вирушив уночі. Дальша наша тяжка й невідома подорож відбувалася майже тільки вночі, а вдень потяг стояв на якихсь глухих і невідомих нам коляях. Бандити можуть робити злочини тільки вночі. У переповненому вагоні не було чим дихати і всіх дуже мучила спрага. Діти піднімали крик і з плачем просили води, але матері були безпорадні й просили їх почекати до ранку, а може тоді відкриють вагони і подадуть нам води. Дочекали довгожданого ранку, а води нам не подавали. Мами із сльозами благали й просили води, батьки стукали

кулаками в стіни вагонів, але вагонів не відкривали і води не подавали. Потяг гримів все далі і далі, обминаючи міста, плазуючи гадюкою у безлюдних степах, а з нього високо в небо, підносились: благання, стогін, плач і прокльони.

На наше щастя, на третю ніч упав великий дощ. Мама чи батьки тримали маленьких дітей біля вікон і вони, просунувши маленькі рученята крізь ґрати, збирали до шклянок воду, що стікала струмками з брудного даху. Ця брудна, жовта вода, для нас була цілющою й животворною водою, яка передавалася з рук до рук, і кожний, з великою набожністю, відпивав її, один ковток, як якогось зісланого дару Господнього. Ми, малі діти, були дуже раді, що можемо прислужитися своїм батькам, і дуже сумлінно виконували свої обов'язки, ловлячи кожну краплинку, яка падала з даху.

З кожним днем наша подорож ставала все більш-і-більш нестерпною, тим більше, що всі мусили одправлятися у вагоні, що до решти отруювало повітря. В таких тяжких умовах у нашому вагоні вмерла одна вагітна жінка і, не дивлячись на всі наші прохання, щоб забрали від нас трупа, вона була між нами ще три доби.

В таких умовах наша подорож тривала більше чотирьох тижнів. За цей час нам давали тільки три рази окропу і один раз іржавих оселедців.

Після тих всіх мук наш потяг зупинився в місті Богословську, Надеждинського району, Свердловської області на Уралі. Нас всіх, із сімдесяти п'яти вагонів, під великою охороною, перевезли на возах у двір великого собору, де нам строго заборонили навіть близько підходити до огорожі. Тут і почалося наше нове невільницьке життя на вигнанні. Змучені й голодні всі ми сновигали по соборі й ніяк не могли призвичаїтись до тієї дійсності, в якій ми опинилися.

Під час такого блукання, ми, випадково, між клунками, знайшли ще одну свою односельчанку — вдову Матвійчукку із сином, дочкою й невісткою. Вони всі були опухлі від голоду і не могли вже встати, але ми їм не могли нічим допомогти, бо теж були вже на їхній дорозі.

В ті дні наших земляків загинуло багато, трупи лежали прямо купами під муром, перед собором, бо нам не дозволяли їх хоронити, а самі закопували переселенців тільки до масових могил, а тому вони лежали перед нашими очима по декілька днів. Коли померла стара Матвійчукка з сином, то дочка й невістка попросили мого батька й братів, щоб похоронити їх та не допустити, щоб вони валялися під тином. Батько пішов до вартових і почав їх просити, щоб вони дозволили похоронити стару з сином на цвинтарі, але вони йому відповіли: «Вас хахлов тільки випусті, то тагда й не сабіреш! Ложіте їх там под забором, а кагда саберьотся на целую повозку, тагда самі похаранім! А ти, старий хахол, увалівай, а то подиму тривогу так тебе покажуть похорони!» Батько знав, що таке ця тривога і більше не домагався похоронів. Перед цим, так само, коли люди домагалися у вартових, щоб прибрали й поховали трупи, вони викликали кацапів-зерян, а ті нас усіх так збили, що ми вже не думали про мертвих, бо кожний з нас тільки чекав на своє місце під муром.

У цій соборі нас тримали ціле уральське літо, а восени почали розвозити по різних «посьолках» на працю. Хто ще залишився живий і мав трохи здоров'я, старався якнайскоріше вирватися із цього собору. Нас приділили до Ісаківського «посьолка» ч. 169, який мав сорок два дерев'яних бараки. В одному з таких бараків була приміщена і команда, біля якої стояла лазня, і «каталажка» (тюрма). Нас скинули до бараку ч. 18, де вже мешкав кримський татарин Мустафа Бардакли з родиною. Татарин сразу ж нам розповів, що він ще недавно мав чотири жінки і вісімнадцятеро дітей, а тепер лишились лиш одна жінка і двох дітей, а решта померли від голоду й холоду. Двох синів, що пішли були

роздобути якоїсь їжі до Богословська, командант за те замордував у «каталажці». І ще довго татарин розповідав нам про різні муки й страшні умови життя і праці на цьому засланні, а по його висохлому й зморщеному обличчю, весь час котилися сльози.

У нашій новій оселі — бараку, по обох боках були зроблені нари, а посередині стояла велика бляшана піч, в якій палилось безперестанку. Діри в стінах були позатикані мохом, а на горище насипано землі, яка, при найменшому стукові, сипалася на голову. В нарах і стінах бараку водилися мільйони блощиць, які теж допомагали нашим катам висидати з нас останню кров.

Мої старші брати: Юстин із дружиною, Яків та Іван, тільки два дні жили в цьому бараці, а на третій, вдосвіта, попрощалися з нами й проти зими, глухою й непрохідною тайгою, пішли в Україну шукати щастя. Батько, мати і я, залишилися зимувати в уже згаданому бараці разом із татариним та іншими українськими засланцями.

Ісаківський «посьолок», розміщений біля річки Кавки, в тайзі, на двадцять п'ять кілометрів від міста Богословська. Від міста до нього була єдина, мощена круглими соснами, дорога, що проходила через глибоке болото й трясовину, яка зверху заросла мохом. Літом по цьому мохові ростуть різні ягоди, брусник та клюква. Кругом чорнілі повалені вітром великі сосни та чорні латки вигорілої тайги. Жовта вода Кавки витікає десь із уральських гір і вливається до Ками. Біля нашого «посьолка» вона десь 10-20 метрів шириною і 1-3 метри глибиною.

Всі виселенці, що тут жили, були засуджені на поступове, але певне і явне винищення. Найближчими володарями нашого життя і смерті були десятники, які кожного дня гонили нас до праці. Я з татом ходив різати ліс (мені було тоді десять років, а батькові шістдесят два), а мама, як і інші жінки, ходила палити гілля та заготовляла на зиму для коней, замість сіна, березові мітли. Ми з татом удвох разом заробляли 25-30 карб. на місяць, за які ніяк не можна було прожити. Приділу нам жадного не давали.

Ми ще восени з татом крадькома ходили до міста й віднесли за картоплю й буряки останні свої кожухи й рядна, привезені нами ще з України, що виховались на сусідах під час «розкуркулювання». Віддали ми їх майже задармо, але іншої ради не було. Нам ще й так добре обійшлося. А часто траплялися такі випадки, що людина в одного кацапа щось виміняє, а другий — зараз же й віднімає та, ще й до того до команданта приведе. За це він одержував від команданта 5 карб. нагороди, а нещасну жертву чекали туртури або смерть.

Крім голоду, майже всі люди хворіли цингою, яка їх остаточно домучувала. Хто не мав грошей і чого міняти, лежав опухлий і спокійно чекав своєї смерті.

Тільки в одному нашому бараці померли: Зенко з жінкою й дитиною, родина Остапчуків (чоловік, жінка, дочка й два сини), його брат Прокіп Остапчук з жінкою, родина Яковенка (чоловік, жінка й трое дітей), Круць із жінкою та багато-багато інших наших земляків українців по других бараках. Між іншим, померли також Кирило Дунька та його жінка, залишивши маленького сина. Батько жінки Дунька приїхав аж з України, мав документи і хотів забрати дочку додому, але вже не застав її в живих. Поховавши дочку і зятя узяв він дитину, попрощався з нами і пішов тайгою до Богословська. Ми рахували дні, коли він добереться на Україну. Але пройшов тиждень і до нашого бараку повернувся тесть Дунька і розповів нам наступне:

«Як тільки я вийшов з табору та пройшов з десяти кілометрів, на моїх руках померла дитина. Я не хотів вертатися до оселі і поховав дитину в тайзі під сосною. Помолившись Богу я рушив далі. Пізно ввечері я добився до Богословська. Прий-

шов на станцію та підійшов до каси, щоб купити квиток на потяг аж до Жмеринки. Кас'єр не сказавши ні слова, підвівся і попрямував в одні двері. За хвилину вийшло їх двох, підійшли до мене, і один з них запитав мене куди я хочу їхати. Я відповів, що на Україну, до Жмеринки, та хотів розповісти причину мого приїзду сюди, але не встиг, бо вони зразу ж на мене накинулися з криком: «Вас хахлов привезли сюди, щоб ви тут подохли, а он на Україну захател, га? Хахлацька морда!» Один з них ударив мене кулаком у живіт, другий копнув ногою. Я спочатку думав, що вони помилилися, уважаючи мене за виселенця. Але ні! Забрали в мене гроші та посвідки із сілради, роздягли до білизни й замкнули до комори. Я ще далі сподівався, що, розглянувши мою справу, мене випустять, але не так сталося. Водили мене і до тюрми, і до команданта і, врешті, командант пообіцяв, що напише до центру, і якщо дозволять, щоб я повернувся на Україну — мене випустять. Приїхавши сюди, я не мав зі собою жодних документів, крім посвідок від сілради. Щоб заплатити адвокату і подорож, продав я корову та двох поросят. І що ж з того? Ні дочки, ні зятя в живих не застав, приїхав хіба на те, щоб поховати їх. . . А тепер сам попав і вирватися звідти не можу. . .»

Старий, оповідаючи про своє горе, плакав, як мала дитина. Нам жаль було його, але допомогти йому нічого не могли. Своє призначення ми знали, — нас привезли сюди, щоб ми загинули тут. А він приїхав тут сам, щоб рятувати життя своєї дитини, дочку червоного партизана. Та Москва в ніщо не вірить — ні в щирість, ні в заслуги. Колишній червоний партизан, рятуючи життя своєї дитини, попав сам у ті кайдани, які колись помагав кувати на своїх братів.

Зима тягнулася. У бараці під горіла цілу добу. Я ходив у школу, яку організував один учитель з Голозубинець, Дунайського району (прізвища не пригадую). Учили він і його дружина. В школі варили для нас зупу з якихось крупів і м'яса із здохлих коней, які тут теж гинули, як люди від голоду й тяжкої праці. За цю зупу ми мусіли платити по 20 копійок за пів літри. Я частину цієї зупи з'їдав сам, а решту приносив додому для своєї мами, але чим я її не врятував, і вона так само померла як і сотні інших українців з нашого «посьолка».

Тому, що земля була глибоко замерзла, мерців зимою в «посьолку» не закопували, а складали прямо на купу, і хоронили аж весною, і то не глибоко. Похорони ми справляли самі.

Після Різдва до «посьолку» знову пригнали мого брата Юстина. Він розповів нам таке: «Нас утікало всім чоловік та дві жінки. Через тайгу вів нас спеціальний провідник, якого ми найняли за гроші. В тайзі ми знаходили багато трупів таких самих утікачів, як і ми. Під одним великим кедром ми натрапили на трупи чоловіка й жінки, між якими лежала ще жива, скусана комарями, дитина й шукала маминої пазухи. Ми були дуже перетомлені, але мусіли спшити й спшити далі. Дорогу нам перетинала річка. Ми зробили невеликий пліт і тільки хотіли переправлятися через річку, як по нас посилались стріли і ми мусіли втікати.

Брат Яків, Рогульський, Бральчевський, одна жінка та ще троєх з інших «посьолів» — скочили в річку й поплили, а я, Іван та Надька (жінка Юстина) завернули назад до лісу. Там ми згубили свого провідника, а ввечері нас усіх половили. Пов'язали нам назад руки, закинули татарські аркани на шию й погнали назад. Після кількох годин такого етапу, нас загнали до якогось приміщення й замкнули. У щілині, крізь двері, ми бачили, як один із конвоїрів приніс пляшку й вони почали пити, а ми тим часом оглядали свою нову тюрму. Скоро я знайшов відірвану у підлозі дошку і, почекавши поки добре стемніє надворі, всі ми вилзли й пустилися втікати. Щоб було безпечніше втікати, я ще підбіг і запалив командатуру, в якій співали п'яні

конвоїри. Поки вони тушили вогонь, то ми так далеко втекли, що нас уже не догнали наші людологи.

До Свердловська ми прийшли разом, а там Іван від нас загубився, але щасливо добрався до села. Я з жінкою добився додому, де ми й переховувалися, але п'ять місяців тому, мене знову зловили. Місяців три пересидів я у вінницькій тюрмі, чекаючи на новий етап. Тут треба було пережити тяжкі знущання, а етап збирався дуже поволі: що зловлять двоох-троєх, так за той час стільки ж помре. З Вінниці до Свердловська везли нас у вагоні для арештантів, а далі їхали вже ми пасажирським поїздом тільки під охороною кондуктора. Випускаючи мене на станції в Богословську, він сказав: «А тепер іди на свій посьолок та більше не убегай, а то ми вас, хахлов, із дна морського достанем, єслі ви нам нужни будете». Ідучи пішки до «посьолка», живився я вершками із сосни і таки до вас добився».

Тато вгощав Юстина зупою, яку я приніс зі школи, розповідаючи, з якого вона м'яса та для кого його дають. Вночі, коли я пробудився — в бараці було дуже гаряче, в печі горіло, а на ній кипіло м'ясо. Спочатку я думав, що це вариться м'ясо з людських трупів, але пізніше довідався, що це була найліпша уральська конина. Юстин, як тільки розпачав у тата, де і яким чудом ми дістаємо м'ясо, зразу ж, у першу ніч, разом з Бобровим з сусіднього бараку, роздобули конячку, яку ми до тижня і скінчили.

З того часу ми почали з татом відживати. Тато увесь час говорив, що Бог не залишив нас, та врятував від голодової смерті.

Весною, коли почав танути сніг, всі до одного, старі і малі, мусіли носити дерево на плечах на річку Кавку, яка ціла була вкрита льодом. Це дерево ми кидали на лід. Робота була дуже тяжка, люди як тіні снували двома рядами, один до лісу без навантаження, а другий — з деревом на плечах. Біля нас крутилося багато десятників. Був і сам командант табору Шадрінов — в зеленій сорочці, хромових чоботях, шкіряній куртці, з мавзером через плече. Робота йшла скорим темпом, кожний напружував всі свої сили не тому, щоб стати «ударником», а тому що хотів жити, бо в присутності команданта Шадрінова кожний «недолік» був караний жорстко, навіть смертю. Кожний, хто «відважився» бути байдужим — попадав до рук Шадрінова, який не зразу вбивав, а бив до непритомності, одливав водою і знову бив, щоб, врешті, непритомну людину кинути до «каталажки», в якій людина при такому високому ступені морозу звичайно кінчила життя.

Одного дня командант Шадрінов зловив нашого земляка Боброва з жінкою, що вертали з Богославська. Забравши їх до командатури, жорстко їх побив. Ми бачили це все через вікно нашого бараку. Жінка Боброва була вже мертва від побиттів, а непритомного Боброва викинули з командатури надвір, де він лежав, стікаючи кров'ю.

Тоді батько взяв у руки ціпок і ми вдвох подались шукати нового щастя, залишаючи на «посьолку» брата Юстина. Якраз смеркалось, коли ми дійшли до Богославська, але до міста не повертали, обійшовши його довкола, заночували біля великих печей для випалу дерев'яного вугілля. Раненько були ми вже на ногах і швидко подались в дорогу, тримаючись залізничного шляху. Біля полудня ми прийшли на станцію Коп'ї, між Надежденським і Богословським, і сіли на потяг, що їхав на Свердловськ. До Надежденська ми не заїжджали, а висіли біля семафора, і вже пішки дістались до Верхатурі. Ішли ми майже дві доби, живились запасом м'яса, яке ми мали з «посьолка», та ягодами клюкви і брусниками. У Верхатурі ми знову сіли на потяг і проїхали до Горо-Благодатская, але висіли, бо в передніх вагонах перевіряли документи.

Сама станція Горо-Благодатская була переповнена масою народу. В залі для пасажирів валялися на підлозі покотом люди, старі і малі, де не було навіть місця ступити ногою. Крім цього, був незносний сморід. А біля крану з водою, наче на глум,

висіла табличка з написом: «Соблюдай чистоту, за порушення — штраф 5 рублей».

Не маючи змоги денебудь приміститися, ми вийшли з батьком на платформу. Батько сів під стіну чекальні, де також сиділи сотки пасажирів, а я крутився біля них. Але раптом появились міліціонери і стали зганяти людей. Один з них підійшов до батька і запитав: «Ваші документи, товарищ?» Батько їх не мав, я, заховавшись за плечима людей, дивився на батька. Мені було дуже жаль розлучатися з батьком, але страхіття, які я пережив і які знову чекали на мене та туга за рідним селом змушували мене не показуватися міліції. Батька арештували й забрали на міліцію, і я, ховаючись поміж пасажирями, ще кілька разів бачив, як він виходив з міліціонерами.

Десь біля 12-тої год. ночі надїхав потяг. Мені почастило сісти і я поїхав на Свердловськ, залишивши батька в арешті на станції в Горо-Благодатская. Дібравшись до вагону, я гірко заплакав. Я говорив молитву «Отчечаш», яку навчила мене ще моя мати, і пригадав собі її слова. «Молися сину, а Бог тебе не залишить». І я ввесь час молився і в найскрутніших обставинах Бог допомагав мені.

Приїхавши до Свердловська, почув я, як у рупорі кричать, що такий то товаропасажирський потяг іде з Свердловська до Москви. Щоб не прогавити часу, я кинувся зараз на вказану платформу і, хоч з трудом, але заліз у товарний вагон, у якому заїхав аж до Пермі. За станцією Часовая до вагону прийшов кондуктор перевіряти квитки. Я лежав за багажем, але при його відході якась жінка сказала йому: «А в етого щенка ти почему не проверяеш билет? Гляди, уркаган, какой небудь!». Кондуктор знайшов мене і як тільки потяг доїхав до станції Перм, скинув мене мов песеня на платформу, пхнувши так ногою, що я з тиждень не міг доторкатися цього місця. Це було біля 2-гої години ночі, а десь за годину надїхав вантажний потяг, що віз дрова, і я, дівшись на нього, заховався під дрова і кріпко заснув. Скільки я спав, то і до сьогодні не знаю, а пробудився тоді, коли сонце немилосердно припікало мене в потилицю.

Я став розглядатися, щоб мене хто не побачив, а потім зіскочив на землю і почимчикував до станції. Проїшовши може з кілометр, я зустрів на дорозі якогось чоловіка і запитав його по-московськи: «Как далеко еще до вокзала?» (нужда навчить найогиднішої мови). «Да ти не в ту сторону їдьш, тебе надо іти обратно» — відповів він. Я вернувся назад. Ще здалека я побачив якісь будинки. Станція! — промайнуло в моїй голові, і я з радістю кинувся бігцем до неї.

Станція Буй була побудована майже в степу. Біля неї, крім залізничних, не було жодних інших будинків. Я був дуже голодний і шукав очима, де можна було б щось дістати їсти. На платформі не було ні живої душі, я став розглядатися і прочитав на дошці, що до Свердловська 455, а до Москви 545 кілометрів. Я на півдорозі! Що ж мені робити? Вертати назад на Урал і розшукати там батька, чи їхати до брата Устима, чи на Москву? Я рішився вертати таки на Україну і розвідавши, коли потяг іде до Москви вийшов з чекальні надвір. Якже ж я був здивований, коли побачив, що біля станції стоїть підвода, а на ній сидять чоловік і дві жінки, від яких так і «тягне» горілкою й часником. Просити хліба — впало мені на думку і я швидко підбіг до них.

«Хліба, раді Хріста» — і я простягнув руку. Одна з жінок хотіла дати мені кусник хліба, але чоловік спинив її: «Падажді, сперва разузнать что это за варабей, а потом давать». Я настрашався, в голові затанцовали думки: що ж тепер буде, коли не дадуть хліба, коли мене віддадуть міліції? І я по-московському почав проситися: «Я сирота, мій батько і мати померли з голоду на Уралі, а я тепер вертаю додому, на Україну».

«Так ти, значить, хахол?» —

«Ні, я українець, з України».

«Так у нас для таких варабейов хліба нет! Панятно!»

Я чим скоріше лишив підводу і побіг на платформу. А в голові снузались думки: де роздобути щонебудь їсти? Боже мій, який щасливий той, хто може заспокоїти свій голод.

Я вдивлявся в безмежний простір степу і нараз побачив, як здалека плавно котився до станції потяг. Як тільки потяг зрівнявся з станцією, я стрілою кинувся до першого вагону проситися, щоб мене прийняли до середини, але дарма. Я пробіг цілий ешалон, але жодний кондуктор не хотів прийняти мене до свого вагону (в Советським Союзи в потягах в кожному вагоні є кондуктор). Прибігши до останнього вагону (всіх їх десять було) саме в час, коли потяг рушив, я схопився за поруча дверей. Двері були замкнені, я сів на східку, прив'язав себе до поруччя ремінцем, щоб вітер не скинув, і поїхав до Москву. Потяг, на якому я причепився, був кур'єрський, що їхав з Владивостока до Москви. Спинаясь виключно на великих станціях на кілька хвилин. З радості, що мені вдалося приміститися на ньому, я навіть забув про їду.

Проїхавши декілька десятків кілометрів, у вагоні одчинилися двері і кондукторка покликкала мене до середини. Я боявся іти, але діватися було нікуди, і прийшлося іти до вагону. Кондукторка була дуже добра жінка, вона запитала мене, хто я та куди їду. Я оповів їй, що я сирота, батьки мої померли на Уралі, де були заслані, а я вертаю на Україну, до брата. (Я збрехав, бо в дома брата не мав). Кондукторка дала мені оселедців, нагодувала мене та ще й оголосила у вагоні, що я сирота їду на Україну. Між пасажирями найшлися і такі, що обдарували мене сухарями, яйцями, сиром і іншими харчами. Тих харчів було стільки, що мені їх вистачило аж до самого дому. Один з пасажирів говорив, зі мною по-українськи і я дуже дивувався, що він зважився на це.

Того самого дня я приїхав до Москви і зараз же почав розпитувати, де знаходиться «Брянський вокзал» (коли ми відходили з батьком з Уралу, брат поінформував нас, яка станція в Москві провадить на Україну). Якесь жінка вказала мені напрям і порадила всісти на трамвай ч. 107. Я прийшов до трамвайної зупинки, де товпилося кілька десятків пішоходів. Надїхав трамвай і люди, не чекаючи його зупинки, кинулись до трамваю, хапаючись за поруччя. З великим трудом всів я до вагону і поїхав на станцію.

Підійшла кондукторка з квитками. Я купив квиток за десять копійок, вона подивилася на мене й запитала, куди їду. Я розповів їй, а вона дістала з торби жменю грошей і дала мені. «Вона українка» — промайнуло в моїй голові, бо я ніде не зустрічав тут таких щирих місцевих людей.

У Москві я довго не забарився і увечорі, десь біля десятої години, я сів на товаропасажирський потяг, яким доїхав аж до Києва. На платформу я дістався старою «брехнею», а там заліз у вагон, у яким жиди везли з Москви до Києва муку. Під час перевірки документів і залізничних квитків жиди ховали мене за мішки і казали вилазити тоді, коли у вагоні не було кондуктора. Робили вони це з насмішкою, але я був радий, що їду на рідну Україну. До Києва приїхав я в обідню пору. Будова головного двірця в Києві була ще не закінчена і працювали тільки деякі залі. Дочекавшись свого потягу, я знову почав придумувати, як дістатися на платформу, але тут таких перешкод, як у сподівався, вже не було. Старий чоловік, з вусами, як у запорожця, пускав пасажирів на платформу. У спочатку хотів так проस्कочити, щоб він мене не помітив, але він дивився за мною так, як я за ним. Коли я зблизився, він покликав мене до себе і сказав почекаати біля нього. Пропустивши пасажирів, став розпитувати мене, хто я та куди їду. Чуючи свою рідну мову, я почував себе тут

безпечно, як у себе вдома, та розповів старому все, від початку до кінця. З повагою він вислухав мене, а потім покликав ще одного залізничника і я ще раз повторив їм свою оповідь. Коли я скінчив, один з них провів мене на плятформу до потягу та передав головному провідникові. Прийшли також ще й інші кондуктори та стали випитувати мене про все. Я оповідав їм, як живуть наші люди на Уралі, як над ними знущається місцеве населення, як гинуть там з голоду і виснаження. Я дуже дивувався, що вони про це нічого не знали, не чули про ті страхоття, тим більше, що я чомусь уявляв собі, що ці люди знають про те, що я, і тисячі подібних до мене і моїх батьків — це «вороги народу», призначені на загибель. Вислухавши все, головний кондуктор сказав завести мене до вагону і я тут вперше почув себе пасажиром.

Другого дня я вже був на Поділлі. Боже, яка радість охопила мене, коли я крізь вікно потягу побачив рідні ниви, ліс та гори, які ми називаємо «Товтри». Я ще ніколи в житті не відчував такої радості, бо це ж по кількох місяцях жаклих страхоття, знущань і страшних переживань, — я знову вертаю у рідні сторони. Ще так недавно я бачив смерть матері й сусідів, бачив сотні трупів і жакливі знущання над людьми. Тепер я дивився на ниви мого рідного села, бачив як спокійно паслися на вижатах полях корови і дивувався, що на наший, так назвеш спокійній і щасливій землі, зайди-москалі завели таке пекло й страхоття.

На станції Л. я зліз з потягу і попрямував шляхом до сестри Параски, що жила на краю села, на полі. По дорозі мене пізнавали жінці, що жали жито. В одному гуртку жінок була моя сестра Ольга, яка, пізнавши мене, бігцем кинулась мене вітати. Сестра розпитувала про батька, матір і братів, а довідавшись від мене про смерть матері, всна залялася слезами.

Як тільки ми зі сестрою прийшли до сестри Параски, то зараз же слідом за нами прийшов міліціонер. Він став розпитувати мене на якій станції зліз мій батько. Я сказав йому, що батько залишився на Уралі, але він мені не вірив та погрозами вимагав від мене, щоб я признався де батько. Коли це не допомогло, він пішов, наказавши мені, щоб за годину я прийшов до сільради. Сестра викупала мене, переодягла в чисту одежу, і я пішов у сільраду.

В сільраді той самий міліціонер, що вже був у мене, сидів ще з одним міліціонером за широким столом, накритим червоним полотном. Стіл був наш, забраний під час «розкулачення», і я його зразу пізнав. Вони посадили мене біля себе на стілець і стали допитувати про батька. Спочатку обіцяли повернути мені нашу хату, якщо я скажу на якій станції зліз мій батько, а пізніше — стали погрожувати мені арештом. Я вперто повторяв, що я з Уралу приїхав сам, мати померла, а тато і брат залишилися удвох на «посолку». «Можливо, що пізніше приїде» — додав я наостанку. Вони всміхнулися до себе і мене відпустили. На коридорі чекав на мене Степан — старший син сестри.

Спочатку моє життя проходило безжурно, я жив у сестри і пас корови. Так пройшло кілька місяців, але згодом сестра стала висловлювати бажання, щоб я йшов до другої сестри, бо в неї нема що їсти. Але в дійсності причини були інші. Мій дід, Тарас Яковлів Марунчак, був добрим пасічником і огородником. Він вперше на Україні виростив десятирічні помідори та багато інших рослин. Був національно-свідомий і мав високу освіту. На лежав він також до кляси «куркулів», але через те, що був потрібний большевикам з його освітою та працею, його покищо залишили в спокою. Але кожного вечора на нарадах у колгоспі та в сільраді його обвинувачували, що він робить проступок перед радянською владою, бо переховує в себе «ворогів народу» (себе мене) і помагає розмножуватись «куркулям» і їх прихвостням. Побоявшись

наслідків, дідер часто сварився з моєю сестрою, гризливо чого був я. Моя сестра мала своїх дітей четверо, а крім цього мала на удержанні старих батьків чоловіка і їх двоє, отже родина була обтяжена своїми турботами та страхом, щоб їх діти не залишились такими сиротами, як я. Сестра обіцяла мені допомагати, але жити в неї було неможливо.

У сестри Ольги чоловікова родина була також «розкулачена», а його родичі та сестрині діти (їх батьки були: заслані у Котлас) знаходились у них. І хоч як сестра Ольга хотіла мені допомогти, але не могла мене в себе примістити, бо не було місця. Сестра Франка, яка в день нашого виселення втекла, переходувалась у свого чоловіка і також не могла мені допомогти. Інші родичі та знайомі моїх батьків і братів хоч радо хотіли мені допомогти, але боялись репресій з боку влади. І так я залишився без опіки. Був у нашому селі «патронат» для дітей сиріт і я, як сирота, звернувся туди, надіючись знайти там притулок. Але дарма, дітей було там з двадцять. Все це були діти колишніх «червоних партизан», що говорили виключно московською мовою, не розуміли української. Жили вони і вчилися за рахунок колгоспу, а у вільний час ходили гуртами і робили різні шкоди переляканим колгоспникам. Мене, як сина «куркуля», навіть до себе не допускали.

Находила осінь. Я був голий і босий, нікому не потрібний. Брат мій Іван працював на вапнярці в нашому селі, там він і жив. Писали ми обидва заяву до колгоспу, але Недопитанський нам сказав, щоб ми їхали на Урал, бо в Україні для нас місця немає.

Я притулку не мав, ходив від хати до хати, шукаючи поживи, а наніч йшов під колгоспну шопу і спав на возі. Осінній вітер і дощ гонили мене в соломі, але страх перед Недопитанським (колишнім п'яницею і ледарем) не пускав мене там іти. Я також був позбавлений можливості вчитися. Одного разу, в пізню глуху осінь, йшов я ранком босий по замерзлому груддю і зустрів випадково директора школи Мазного. Він мене розпитав хто я, та чому не ходжу до школи. Був дуже здивований, що раніш не знав про мене. Пообіцяв допомогти мені і сказав, щоб я вже від сьогодні почав ходити в школу. Я так і зробив, став ходити в школу, але директор, як виявилось, жодного впливу на «комнезамів» не мав і допомогти мені не міг.

У нашому селі було ще декілька дітей-сиріт, яких, подібно як мене, до «патронату» не приймали. Для них зорганізували при свинарнику, в хаті колишнього «куркуля» Коцюбинського, «дім сиріт». Маючи все ж таки власні хати, а навіть курей та корів, вони потребували тільки допомоги в харчах і одежі. Цього з колгоспу їм не давали, а забравши в них їхнє майно та господарство, обіцяли їм влаштувати окремих від існуючого, «патронат» (українські діти-сироти не могли користуватися тими «патронатами», де були влаштовані діти московських зайдів і їх виласлужників).

Так пройшло кілька тижнів. Я ходив у школу, але директор школи не міг мене примістити в сільському «патронаті». Моє скитання продовжувалося, я ходив від хати до хати і просив їсти, а вечером йшов спати в конюшню. Була зима. Закрадаючись, щоб не побачив Недопитанський, пізно увечері, я підходив до конюшні, а старий сторож Гончаренко впускав мене до середини. Я залазив під жолоб і спав міцним сном. Вранці, коли чуть почало світати, сторож Гончаренко мене будив і я біг у школу. Там сторож замітав вже коридор, а я сидів у куті і досиджував ранку.

Одного разу вчитель, викладач географії, С. М. Барановський, дав мені адресу і порадив, щоб я йшов до міста до секретаря Райпаркому. Я пішов. Віднайшовши в місті приміщення Райпаркому, я обережно зайшов у будинок. Широка, простора кімната, великий, накритий червоним полотном стіл та багато порозвішуваних на стінах московських божків, а за столом, на м'якому кріслі сидів секре-

тар Райпаркому. Таку кімнату мені довелося бачити вперше в житті і я з відкритим ротом, навшпиньки, підійшов до столу.

— Ти до мене прийшов? — запитав секретар і підвів голову.

— Так, товаришу секретар.

— Чого ж ти хочеш?

— Я з села Л., я сирота... мені колгосп не помагає, — почав я, заїкуючись, говорити.

Секретар одною рукою казав мені сісти, а другою підніс телефонну трубку: Гало! Л., товариша Різунчика, голову сільради! Різунчик?! Тут у мене з вашого села хлопець сирота... Твоє прізвище? — звернувся до мене.

— Марунчак.

— Марунчак... — повторив у телефонну трубку секретар і далі я вже не чув, що йому відповідав голова сільради. За хвилину секретар відклав телефонну трубку і звернувся до мене:

— Іди в своє село і не волочися по місті, маєш свою справу в колгоспі і звертайся туди...

— Але ж, товаришу секретар... — почав проситися я.

— Іди в село і не лазь більше в місті, щоб тобі гірше не було. В справі допомоги я сказав вашому голові сільради. Зрозумів! — і секретар вказав мені рукою на двері.

Я швидко опустив кімнату і почимчикував в село, надіючись, що тепер буду мати вже допомогу і зможу вчитися, як інші діти-сироти.

Вернувши в село, я зразу пішов до сільради, але голови сільради не було, і треба було його шукати на колгоспні господарстві. Зустрів я його в товаристві з Недопитанським, полеводом Щигульським та ще двома, мені невідомими людьми, біля конюшні.

Недопитанський зустрів мене лайкою:

— Ти куркульське зілля, чого тут ласиш? Хочеш ще коней потроїть... га?

— Та ні, я вертаю з Райпаркому і хочу до голови, товариша Різунчука.

— А сільрада де, не знаєш? Іди і чекай там! Не волочися мені тут по господарстві.

Я пустився йти в сільраду, але Різунчук сказав мені, щоб я зачекав на нього біля кузні. Я чекав три години, увесь трясучись від холоду, врешті, не витримав і побачивши, як вони проходили біля канцелярії колгоспу, я бігцем пустився навздогін.

Різунчук сказав мені, щоб я йшов до Вербицького (Вербицький — син священника, працював за бухгалтером у колгоспі, був дуже здібний і тому його ще деякий час використовували). Я побіг до Вербицького надіючись, що він мене примістить у «патронаті» або хоч у «домі сиріт». Але сталося не так. Вербицький подав мені «вимогу» на чотири кілограми разової муки. Я почав проситися, що не маю де спати та не маю де погуляти собі їжі. Набоді стояла жінка, на прізвище Костецька (своячка Костецького, який був головою КНС), що кожного дня приходила до канцелярії за допомогою. Вчувши нашу розмову, звернулася до Вербицького:

— А то як, цьому куркулику ви даєте допомогу, а він ще й не хоче її брати? Давайте мені, я візьму!

Я налякався, що торгуючись, можу залишитися взагалі без допомоги і взяв «вимогу» на чотири кілограми муки. Муку заніс у свинарник на колишнє господарство Коцюбинського. Коцюбинський був небагатий, але свідомий українець. Коли його вигнали з власної хати і він з жінкою і дітьми не мав де дістись, з розпачі скочив у глибоку криницю і забився. З цієї муки сирота Анна Сов'як зварила мені два рази тіста і ми з її сестрою Антоніною та бабою Юрчихою його з'їли.

Після того я знову заходив у сільраду, але нічого не добився. Різунчук відсилав мене до Недопитанського а Недопитанський до Різунчука і допомоги не було ні від одного, ні від другого.

Так пройшла осінь і зима 1931-1932 року. Надходила весна. З-за хмар почало виглядати сонце, але люди були похмурі й неспокійні. Старі жінки го-

ворили, що надходить кінець світа. По селу ходили комсомольські бригади з шкіряними торбами. Одні займалися «викачкою хліба», а другі вимагали в людей, щоб вони розписувалися під заявою, що не хочуть церкви та щоб з неї зробити «сільбуд». Ще інші, ніби таємно, збирали підписи тих, що бажали мати церкву. Ті, хто підписувався, щоб замість церкви бажали мати «сільбуд», були звільнені від усіх податків. Але таких було мало, на 600 дворів у нашому селі було заледви кілька одиниць. Їх радянська влада за це нагороджувала «преміями», давала підшви до чобіт, стінні годинники («ходики») та одеклоно, а навіть, деколи, їхнім жінкам давали хустки на голову і хусточки до носа. За ці «премії» ті активісти з самого ранку до ночі ходили по селу зі списками та заохочували людей розписуватися за ліквідацію церкви, бо церква, мовляв, це опіум для народу. Вечорами зганяли людей на мітинги, агітували проти церкви та співали безбожницькі пісні. В неділю — вибивали під церквою гопака. В школі від учителів і піонервожатих вимагали, щоб вони вчили учнів не слухатись більше своїх батьків, щоб сліdkували за «підкуркульниками» («куркулів» вже майже не було), що ховають хліб і не хочуть позичати колгоспові на посів насіння. Їх називали «шкідниками», «ворогами народу», «куркульськими підлабузниками» і т. д. А був це національно найсвідоміший елемент, що глибоко ненавидів московську «наволю» і її прихвостнів.

Комсомольські бригади, керовані московськими заїдами, робили страшне спустошення, не минаючи нікого. Була в нас 90-літня стара вдова, яку мешканці села називали «баба Пазючка». Одного дня, весною, прийшла до неї комсомольська бригада, бо на неї був донос, що вона переховує хліб. У пошукуванні за «захованим хлібом» зрили дротами цілий город, розвалили піч, комин і щойно накінці в рукави сорочки знайшли десять фунтів жита. Жито забрали, а стару назвали «врагом соціалістического земледіля» і з погрозами залишили її без будь-яких середників до життя.

Церкву таки закрили, хоч майже всі мешканці нашого села виявили бажання мати церкву. Спочатку до церкви насипали збіжжя, а пізніше, замазали вапном на стінах образи святих, зробили у вітарі з бочок і дощок сцену і перетворили її в «сільбуд». На місці образів святих поначіпляли портретів «радянських героїв». В самому центральному місці висів портрет Леніна, а побіч, з правого боку — Сталін, а з лівого — Ворошилов. Жах було дивитись на таке безчечення святого місця. На купулі церкви висіла червона ганчірка, а люди, проходячи біля церкви, не могли звести очей догори, були мовчазні й понури. Учителями і піонервожатим наказали обов'язково відвідувати цей «колбуд». Москва не вдовольнялась фізичним винищуванням українського народу, вона, при допомозі її вислужників, хотіла в першу чергу, зламати його духово.

(Закінчення буде)

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «В.Ш.»

З нагоди святкування Національних Свят в гостелі Ельведен Гол присутні гості жертвували на «В. Ш. 1 ф.

НА ФОНД «УКРАЇНСЬКОГО ОБСЕРВЕРА»

З нагоди виїзду до Америки п. М. Коблянського, з ініціативи П. Г., присутні на прийнятті гості жертвували на «У. Обсервер» 2 ф. 9 ш.

З нагоди вшанування перших роковин народження Дарки, донечки П-ва Ярошів, з ініціативи п. Т. Борща, присутні гості склали на пресовий фонд «У. О.»: пп. І Дидина — 10 ш., А. Скрип — 10 ш., Т. Борщ — 5 ш., І. Борщ — 5 ш., Г. Ярош — 5 ш., Т. Паращак — 5 ш., П. Скасків — 5 ш., І. Івасик — 3 ш., Н. (поляк) — 2 ш.

НА «ФОНД АБН»

З нагоди святкування Національних Свят в гостелі Ельведен Гол присутні жертвували на АБН 1 ф. Всім Шановним Жертводавцям складаємо щире подяку.

Р. Борковський

“Червона калина”

(Порядком обговорення)

Гей у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася.
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славну Україну — гей —
гей, розвеселемо.

Пісня ця, з якої наводимо лише першу стрічку, вийшла з середовища Українських Січових Стрільців, зорганізованих у Галичині в перших днях вибуху I-шої Світової Війни, в серпні 1914 р. Леґіон УСС, завдяки інтригам польських впливових чинників позакулісового характеру, головно ген. Загурського, який тоді працював на відповідальному становищі в т. зв. «Кунштафтштелле» (військова контррозвідка) при штабі в одному з австрійських корпусів, стаціонарних у Галичині, звужено початково до 1000 вояків (під кінець війни дозволено поширити до 2 000 вояків), хоч у збірній станиці в Стрию — зголосилось поверх 5000 чоловік. В рядах цієї української військової формации згуртувався найдейніший елемент з різних сторін і з різних середовищ Галичини, вихований на літературі, що зображувала буйне і кипуче життя Запоріжжя, з його звичаями і козацьким побутом, і це виховання віддзеркалилось у внутрішньому житті стрільців і в його бойових діях. Там плекалось старанно всі традиції запорізького лицарства, їхні звичаї, хоч деякі з них не гармонізували з духом часу, бо були пережитками пізнього середньовіччя. Бойова Управа, в складі якої, крім військовиків, входили представники політичних партій та громадських і спортових установ, не рішилася тоді назвати цю військову формацию — «козацьким загоном», але «стрільцьким січовим леґіоном».

Сталось це не без причин. Бойова Управа — на нашу гадку — узяла під увагу факт, що в складі московських військ були козацькі полки, яких уважалося загально в той час, крім кубанських козаків, за національним складом чисто російськими військовими з'єднаннями, і, ніде правди діти, випробуваною опорою московського царського «самодержавія», що в зародку придушувало й нищило в московському стилі кожний прояв нашої національної еманіпации. В таких умовах Бойова Управа не могла інакше поступити, тому і рішила назвати цю військову формацию, яка, радше, лише символізувала нашу боротьбу за волю і незалежність України, леґіоном Січових Стрільців, замінюючи назву «козак» — назвою — «січовий стрілець». Розуміємо і здаємо собі справу з цього, що «січовик», як популярно називали в Галичині стрільців, не є цілковито синонімом слова «козак», бо січовиками називали козаків, що жили в Січі, але все ж таки дуже до нього зближенням.

Другою причиною, чому Бойова Управа поминула слово «козак» на означення назви українського вояка то, гадаємо, що на це рішення вплинули специфічні умови в Галичині і певні традиції, що виросли впродовж кільканадцяти років та закріпились. Далеко перед I-шою Світовою Війною зістали засновані д-ром Трильовським руханково-пожарничі товариства під назвою «Січ», які дали найбільше вояків для цього ж леґіону. «Січ» існувала майже в кожному галицькому селі і під час здвигу у Львові, який відбувся в серпні, 1914 р., з нагоди 100-ліття уродин Т. Г. Шевченка — взяла участь тисячі січовиків у козацьких шапках з червоними шликами. Правда, побіч «Січей», були ще заступлені на тому здвигу руханково-спортові товариства «Сокил», що існували майже виключно по містах, та малий відділ, зорганізований лише у Львові (якщо не помиляюсь) — Січових Стрільців, уже військового характеру.

Однак, не в назві суть — але в змісті і ділах. Фактом є, якого ніхто не заперечить (хіба Ігнорант), що

серед січового стрільцтва плекались шляхетні козацькі традиції, і воно було пронизане наскрізь уже скристалізованими ідеями побудови своєї власної держави в аспекті соборницьким.

З середовища леґіону УСС, який закріпив бойові традиції в боях з московськими військами на горі Маківці в Карпатах та на горі Лисоні біля Бережан, не згадуючи цілий ряд малих боїв і сутичок, вийшла ініціатива до революційного зриву I-го листопада 1918 р. Він же (леґіон) став зав'язком-ядром Української Галицької Армії.

Ми уважали за вказане пригадати генезу постання УСС та вияснити, чому саме замінено назву «козак» — «січовим стрільцем» з тої причини, що на еміграції стрічається людей, які, обпираючись на «оригінальному» (не хочемо назвати — тенденційному) способі думання і підході, ставляться негативно до традицій, залишених нам леґіоном УСС, а пізніше бригадою УСС та Українською Галицькою Армією, причіпляючись лише до назви «стрілець», бо, мовляв, в московській армії є теж «стрелкі», а в польській «штісельци». Аргументація така може викликати лише здивування. Такі думки є дуже споріднені з твердженням, висловленим свого часу на сторінках «Української Думки», що галицьке стрілецьтво (Українська Галицька Армія) після переходу за Збруч у липні 1919 р., причинилось до провалу української революції. *Difícile est satiram non scribere* — Важко повзддержатись, щоб не написати сатири.

Для висвітлення цілості, необхідно зупинитись над поетично-музичною творчістю січового стрілецьтва. Стрілецькі пісні найкраще віддають настрої і думки, якими жило стрілецьтво, та ідеї, за які боролось, так же само, як у творах народної творчості найстаршого циклу знайдемо «древню нашу славу» княжих часів, або в історичних піснях і думах події козацької доби. Стрілецькі «барди» вложили в ці пісні весь свій талант, душу і вояцьке серце, та віддали на службу тих ідей, які відстоювали зі зброєю в руках. Репертуар стрілецьких пісень надзвичайно багатий, а в порівнянні з такою ж творчістю обох Українських Армій — Української Галицької Армії та Петлюрівської чи пізніших українських військових формаций з часів II-гої Світової Війни, колосальний.

Зокрема пісня «Гей у лузі червона калина», що, мабуть, зродилась у боях над Золотою Липою, стала не лише улюбленою піснею серед леґіонового стрілецьтва, побіч таких пісень, як: «Ой видно село», «Іхав стрілець на війноньку», (увійшли навіть до репертуару большевицьких пісень), «Видиш, брате мій», «Човник хитається серед води», «Ми йдем вперед», «Не сміє бути в нас страху» (пісня лицарів «Залізної Остроги») та багато інших пісень, але перейшла в леґіонний гімн. Стрілецька пісня мала таку експансивну силу, що стала військовим гімном не лише I-шій бригаді УСС, зорганізованій з леґіону УСС, але завоювала Українську Галицьку Армію, як теж і Корпус Січових Стрільців, оснований старшинами УСС, попавши до московського полону. Вона стала загальнонародною, бо співав її весь український народ і в Галичині, і на забзручанському Поділлі, і на степовій Україні, а якщо там і забулась, то наслідком тих жахливих причин, які існують в умовах большевицько-московської окупації.

Червоною калиною прикрашували мазепинки стрільці, ідучи вперед за відступаючою московською армією при кінці 1917 р., червоною калиною декорували шоломи фронтові частини УГА, входячи в Київ у серпні 1919 р., з червоної калини плели дівчата вінки, щоб зложити їх на могилах упавших у боях стрільців і козаків. Не припадково основано теж у Львові В-во під назвою «Червона

Калина», бо основоположники цього ж в-ва були переконані, що червона калина стала невідступним атрибутом традиції українського воєнка, символічним образом боїв, що звели їх продовж 1914–1921 рр. і УСС і обі Українські Армії, де стала пролита воляцька кров.

Виходячи з тих міркувань, червона калина повинна бути вміщувана і на військових чи комбатантських прапорах, які є зовнішнім образним виявом наших військових традицій, бо ягоди її символізують краплини пролитої воляцької крові, якою зрошена не лише Україна, але і чужа земля, на якій боролось наше стрілецьтво і, хоч воно було зодягнене в чужі мундири, та гинуло не за чужі, але українські ідеї.

Поштовхом до написання цієї короткої статті стала дискусія, яка виникла під час засідання Управи ОБВУ при обговорюванні питання, як повинен би виглядати прапор комбатантів, який Управа задумала справити. Автор цих рядків подав думку, що на цьому ж прапорі, крім комбатантсь-

кого хреста з тризубом, повинна бути вміщена червона калина, як частина декорації прапору. Це була лише ідея — розміщення, однак, належало вже до митця. Більшість членів Управи висказалися за листками дуба, якими були б обведені краї прапору, замість листків червоної калини, бо, мовляв, дуб символізує силу і незламність. Ми гадаємо, що наша сила і незламність не в дубі, але в традиціях, яких не можна негувати.

Було б побажанням, щоб шляхом дискусії, в якій узяли б участь передусім перебуваючі на еміграції бувші воєнки легіону УСС, корпусу СС та Української Галицької Армії — остаточно устійнити, яке значення має червона калина в українському військовому житті, та чи вона (листки чи ягоди) повинна знайти місце на військових чи комбатантських прапорах, як частина декорації їх. Ці військові традиції молодому поколінню, вихованому в умовах большевицької, а пізніше німецької окупації, може передати лише старша генерація, яка брала участь у Визвольних Змаганнях, і це може статись тільки на еміграції.

ЗАМІСТЬ РЕЦЕНЗІЇ

П. Слобожанський

Героїчна поезія Марка Боєслава

Видана на еміграції збірка поезій Марка Боєслава «Непокірні Слова» — ще в 1951 році, що є передруком підпільних крайових видань, знайшла на превеликий жаль, дуже малий відгук в українській еміграційній літературній критиці та публіцистиці. Ніхто з так званих «маститих» критиків та літературознавців не наважився розглянути цю збірку та подати її оцінку перед ширшим загалом читачьких мас на чужині, а преса, переважною своєю більшістю, за винятком націоналістичної, «посоромилася», мабуть, подати бодай передруки окремих віршів з книжки.

Тим часом поезії Марка Боєслава мають надзвичайно цінну вартість і вони, поза всякою волею будь-кого, ввійдуть до духової скарбниці українського народу, як великий дорогоцінний вклад.

Насамперед тому, що висловлені в них почуття, думки і погляди, є виявом почуттів, думок і поглядів не самого автора, а всього українського пригнобленого народу, який такими чи іншими методами й способами бореться проти окупанта своєї землі. Марко Боєслав, як поет, виступає не лише сам від себе, а від свого народу. У цьому розумінні він перевищує всяку поетичну трамтадрамщину Павла Тичини, Миколи Важана, а далі різного роду Шереметів, Гончаренків, Підсух і інших. Власне, Марко Боєслав є єдиним у Краю поетом, який своєю щирою та правдивою поезією протиставиться фальшивій, «підшиваній» під народ, поезії советського гатунку. А коли говорити про літературно-поетичну вартість Боєславових і сьогочасних Тичининих чи інших «легальних» поезій, то так само можемо давати аргументи на користь Марка Боєслава. Тичина і інші в своїх поезіях славлять Москву, Кремль, большевицько-московську кліку, закликають до дальшого поневолення України, Марко Боєслав — славить непокорений протибольшевицький і протимосковський Київ, свій героїчний народ і його легендарних борців за волю, закликає до боротьби за визволення України з-під найважчого московсько-комуністичного гніту. Саме тому слова Боєслава звучать куди сильніше, соковитіше, виразніше, емоційніше, що надає його віршам справді великої поетичної сили. Хіба ж не сильно звучать його слова, звернені до слабодухів, у тому числі, можливо, й до українських «легальних» віршописців типу Підсухи, чи кого там:

«Якби вам туги, туги влити
В серця розтерзані судьбою,
Щоб не дали вам ні на мить
Заснути в рабському спокою.

Тієї туги, що пече
Рабів сумління у кайданах,
Що рве до бою гаряче
І лицарям гука: — Осанна!»

(«Слабодухам»).

Або:

«О, якби вам у серце перелляти
Мою снагу, мою любов, мої терпіння,
Я вірю — марево кайдан прокляте
На динаміт стопило б вам сумління!
О, якби душу вашу запалити
Моїм огнем, моїм благословенним гнівом,
Не називали б ви мене бандитом,
Не кричали б катом покірним співом!»

(«Вислужникам Кремля»).

Ці падхненні слова Марка Боєслава могли б стосуватися й до тих усіх противників українського революційно-визвольного руху, які стоять на позиціях не революції а «еволуції» советсько-комуністичного ладу, тобто, що комуно-московський большевизм «сам по собі» «зникне», «завмре» або, в усякому випадку, його можна повалити без найменших жертв українського народу за рахунок якогось нового «визволителя» тепер уже справді таки «гуманного» і «доброзичливого».

«Колись судити будуть нас, ми знаєм,
Одні за нами, інші — проти нас.
Хтось може скаже за старим звичасм —
На боротьбу був непригожий час.
Це правда — час грізний, жорстокий
Під ноги киди тисячі колод.
Та знайте — нам не жаль кривавих соків,
Бо ними вічно житиме народ!»

(«Щоб знали ви»).

Таким чином, Марко Боєслав у своїх поезіях виступає виразником волі мільйонів українського народу мільйонів — які стоять за безкомпромісову, нехай і жорстоку, криваву боротьбу, але яка б (боротьба) призвела до остаточного визволення України з-під московської неволи. Ніхто з найбільших українських поетів ні в Краю, ні на чужині не виступив з такими виразистими, повними і сміливими поезіями, як Марко Боєслав — босць УПА, член ОУН, революціонер і поет. Саме в цьому його величезна заслуга перед своїм народом.

Але зводити заслугу Боєслава лише до цього моменту — було б неправильно, бо це обмежувало б його велич, як поета взагалі.

Вартість Боєславових поезій полягає далі в тому,

що вони є глибоко чуттєві, емоціональні. Вони не роблені, не майстровані, не підшукувані і не вибрані з якогось «космічного» арсеналу, а взяті з джерела своєї власної і народної душі, з свого власного і народного життя, писані серцем і душею, а це ж, либонь, найперша і найголовніша підстава творення всякого поетичного слова. Коли ми читаємо поезію Босслава, ми виразно перед собою бачимо авторів образ і образ його друзів революціонерів-підпільників, образ усіх тих наших героїчних борців, які стоять на сторожі української ідеї свободи й незалежності. Цей образ яскраво малюється ось таким, сказати б, заповітним віршем:

„Уб'єте плоть мою злиденну,
Та я в ідеї розцвіту
І вічно житиму спасенний
І вічно землю золоту
Чар-соками буду кормити.
Мій дух в ідеї розгориться
І запалить мільйонів гнів.
Вбивайте тіло! Дух мій — криця.
Піде крізь бурі і вогні
До бою рвати!«

(„Розбійникам“).

Для поета його власне тіло — «плоть злиденна», яка не має вартості. Зате його дух житиме вічно, як його Батьківщина. Через те його особисте життя для нього має малу вартість, бо весь він присвячений і відданий своєму народові, його визволенню. Цей погляд Марко Бослав з виразною силою передає у вірші «Своє у мене»:

„Своє у мене люте горе кляте,
Душа, розтерзана в гнівних боях,
Кляне той день, коли родила мати.
Чому в колысці не вдушився я?
Чому?... Чому?... І Ти розп'ята —
Ще більше розтерзана, ніж я,
Стаєш в очах... Ох, любя Мати,
Морями кров тече Твоя.
А я? А я нікчемний мав би бути,
Над горем плакати лише своїм,
Коли у тебе біль Полтави, Крутів
Й сьогодні незакінчених боїв?
О, ні! Я горе, біль, себе забуду,
В мені ж болить, болить, пече Твій біль.
Замало сліз, замало горя й труду —
Я душу й кров на вік даю Тобі!«

Ця лицарська посвята самого себе своїй Батьківщині — чи ж не висловлена в наведеному вірші з такою глибокою поетичною силою, і чи не сильніше звучать ці рядки Бославової поезії за найбільш «мистецько витворені» поезії не лише декотрих з потойбічних «видатних» поетів, а й поцейбічних, мотивом яких є спів про запах кленових листків і стовбурів?

Зрештою, Марко Бослав так само оспівує природу, любить її до безмежності. Але його сприйняття природи своєрідне. Для нього кожне явище природи не є лише самим голим, сказати б, явищем, а має свої впливи на людські почуття і на людське сприймання речей. Ось як малює поет Бослав захід сонця:

„Останній келих райського вина
В уста мої схилило сонце лобом.
Я серцем радісно його обняв
І, мов дитя, голубив і голубив...
О, ви, мої розспівані гаї,
О, ти, моє пахуче, щедre поле!
За вас скував я болем дні свої,
За вас на гострі вістря кинув долю.«
(„Захід сонця“).

Так поет живе разом з природою, до неї промовляє, за неї уболіває. Тут, сказати б, поет персоналізує природу, бачить її таку саму недолю, як і недолю людей під московським ярмом. За пахуче поле і за розспівані гаї автор кинув на гостре лезо свою долю, бо має на увазі і поле, і гаї своєї землі, яка є топтана ворожими ногами, тому й для гаїв та полів українських немає такого простору, такої волі.

Вся поезія Марка Босслава просякнена глибокою українською суттю, яка полягає в тому, що не має в поета ані пісні, ані слова, що були б не зв'язані з піснею і словом цілої України та її народу. Ця органічна нерозривність поета з своїм народом і Батьківщиною підносить його поезії на височини української духовності взагалі, бо такої органічності бракує багатьом нашим поетам не лише під советами, а й за кордоном.

Можна було б наводити дуже багато чудових зразків із Бославової поезії, як доказ їхньої високої вартості з багатьох поглядів. Але залишимо це для осуду наших поколінь, які напевно берегти-муть колись збірку Босслава «Непокірні слова», як справді великий духовий скарб їхніх предків. І не лише бережитимуть, а плекатимуть той скарб, бо він освітлює шлях до вічності, безсмертності української нездоланної нації.

Тим більше значення має збірка поезій Босслава для нас, його сучасників, його співучасників у загальному спільному поході за волю України. Коли б кожний з нас вчився, вслухався пильніше в слова поезій Марка Босслава, ми напевно там знайшли б багато для себе заповітів і гасел, за якими ми маємо йти, з яких маємо черпати силу і насагу духа й волі. Зокрема ж, кажучи мовою конкретних фактів, багато чому треба б повчитися в Марка Босслава, як співця українського визвольного руху в Краю, який усі тут на еміграції начебто, визнають, — тим нашим «еволюціонерам», «слабодухам» і іншим, які шукають добра для України на американських, російських, чи яких там, смітниках. З цього приводу дуже вартісні слова Босслава з його більшої розміром поезії «Зрадникам в альбом». Ось, що він пише їм:

„Що чините, раби нікчемні?
Де честь, сумління, сором ваш?
О, не врятують вас божки туземні,
Як Україна дасть наказ
На суд покликать їх і вас!«

Які ж бо, воістину, сильні, правдиві слова! Вони звучать великою пересторогою для всіх сучасних і майбутніх душителів української землі, при чому це ж пересторога не самого Марка Босслава, а всього національно-українського визвольного руху, всього українського народу.

Наприкінці нашої статті хочемо конче вказати на той факт, що поезії Марка Босслава треба буде українській еміграції більше поширювати серед себе, зокрема серед нашої молоді, бо вони мають справді глибоке значення для виховання молоді в революційному дусі, в дусі боротьби за визволення України. Більше треба робити передруків віршів Марка Босслава в пресі, зокрема молодечій, більше деклямувати їх на різних всьорах-концертах, більше цитувати і т. д. Це ж бо справді єдині протиставні поезії, щодо свого характеру, форми і духу, проти рабськопідданих поезій українських поетів під советами. Немає, здається, в Марка Босслава жодного вірша, який би не звучав великою силою заклику йти вперед, вперед до осяяної мети визволення України з-під московсько-большевицької неволі. Нехай же його поезії справді кличуть, рвуть до бою за наше щастя і свободу! Закінчимо надхненними словами поетового вірша «Клекоче гнівно час»:

Клекоче гнівно час боями,
Палають революції вогні. —
Ходіть в похід святій із нами.
Хай загремить мільйонів гнів
У всіх хатах, на всіх просторах,
Хай заговорять ріки й гори
Устами рідного закону!
Не жалуйте рідні і дому,
Коли Вітчизна кличе вас
Світити Духові гнівному
Всі вівтарі в блаженний час
І вимести сміття із Храму
Уже розкритими руками!
Вставайте — йдемо вже! —
Зове момент блажен!

СОВЕТСЬКІ ЖУРНАЛИ

Другою особливістю більшості советських журналів, крім того, що вони докладно насичені утертою, до обридження надокучливою, московською пропагандою, є те, що вони ще й набагато спізнюються. Так, наприклад, журнал «Советська торгівля» за жовтень минулого року появився в середині січня ц. р. Журнал «Машинно-тракторна станція» за листопад мин. року також вийшов у січні ц. р. Матеріяли про весняну сівбу читачі советських журналів читають в кінці травня або в червні, а про жнива — в кінці вересня, коли ці роботи вже давно закінчені.

Журнал «Культурно-освітня праця» ч. 1 за цей рік, у якому були вміщені матеріяли до «ленінських днів» та «виборів у місцеві совети» дійшов в Архангельську область тільки 26 лютого, коли вже давно минули і «ленінські дні» і «вибори».

Січневе число журналу «Фізкультура і спорт» в Харкові отримали 26 лютого. В цім числі описуються події, що відбувались у листопаді і жовтні минулого року.

Ще гірше стоїть справа з випуском журналів «Сельхозхіз»-у. Журнали «Соціалістичне сільське господарство», «Агробіологія», «Птахівництво», «Бавовництво», «Бджільництво», «Механізація і електрифікація соціалістичного сільського господарства» виходять з великим запізненням і часто дають працівникам сільського господарства запізнені і тому практично вже непотрібні поради.

Останнє число журналу «Планове господарство»

за минулий рік появилось щойно в середині березня ц. р., а перше число за цей рік ще й до цього часу не побачило світу. . . нічого собі советське «плянунання»!

Кому потрібні спізнені журнали? І друге питання, що виринає вслід за цим — чому спізнюються советські журнали, як треба розуміти це явище?

Але ряд советських журналів виходять у СССР своєчасно, це журнали, що виходять у системі відділу пропаганди ЦК КПСС, тобто під безпосереднім наглядом центрального поліційно-партійного апарату совцентру.

І тільки після появи видань ЦК КПСС, редакції багатьох советських журналів мають, нарешті, наочні інструкції, як треба освітлювати те чи інше питання у зв'язку з найповішим викрутасом «центральної лінії» Кремля. Тоді починається гарячкова перебудова редакційних матеріялів, або і виготовлення цілком нових матеріялів, що навіть не були передбачені попереднім пляном. Але так, як справа вже йде про минулий відрізок часу, то це вже сян-так латається.

Багато редакторів советських журналів гадають, що випускаючи свої журнали заднім числом, вони найпевніше можуть відвести від себе ті жорстокі кари, які сиплються в СССР на голови тих, що не потрапляють в крок із «генеральною лінією». Але і в цьому випадку ще ніхто стовідсотково не гарантований, що дамоклів меч не спаде на його голову.

(ож)

По ж е р т в и

НА «ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД»

На христинах донечки Стефи в П-ва Янцюків в м. Бадфорд, з ініціативи М. Ю., на «В. Ф.» гості склали: І Москаль 1 ф., П-во Янцюки — 10 ш., П-во Парнети — 10 ш., П-во Ткачі — 10 ш., М. Ю. — 10 ш., Ю. Демидюк — 10 ш., П-во Дубішаки 4 ш. 6 п., П-во Ковки — 4 ш., М. Маньдзюк — 14 ш., М. Леськів — 5 ш., В. Куляк — 2 ш. 6 п. Разом — 5 ф.

П. Осип Кузьо жертвував на «В. Ф.» — 12 ш., п. В. Наконечний — 1 ф. 5 ш. 6 п.

З нагоди вінчання П-ва Кіндрат в м. Стамбрідж, присутні гості склали на «В. Ф.»

На христинах у П-ва Хомів в м. Ольдгам, з ініціативи п. М. Райтера, присутні гості склали на «В. Ф.» — 1 ф. 10 ш. 6 п.

З нагоди вінчання П-ва Кравецьких в м. Рочдейл, з ініціативи п. О. Савки, на «В. Ф.» зібрано — 2 ф. 13 ш.

З нагоди вінчання П-ва Ільницьких, яке відбулося 14. 3. 1953 р. в м. Рочдейл, з ініціативи п. Пелюшак присутні гості склали на «В. Ф.» — 2 ф. 10 ш.

о. С. Колянківський жертвував на «В. Ф.» 10 ш.

З нагоди вінчання П-ва Грицаків, з ініціативи п. В. Яцюка, присутні гості склали на «В. Ф.» — 9 ф. 1 ш. 6 п. Жертвували: І. Лутовський — 1 ф., по 10 ш. — І. Ц., Б. Кашуба, С. Щур, Д. Павлишин, М. Калим, І. Глодан, Д. Пукалець, Т. Чіх, І. Починайко; по 5 ш. — М. Прихидний, В. Яцюк, В. Яцина, І. Яворський, Т. Павлюк, М. Фран, А. Пасічник, М. Слободян, І. Грицак; по 4 ш. — В. Петришин; по 2 ш. 6 п. — Р. Кулинич, В. Мельник, З. Семенків, Д. Кунлик, А. Плювак.

З нагоди вінчання П-ва Найдів, в м. Гаддерсфілд, з ініціативи п. В. Кіндрата, гості склали на «В. Ф.» — 4 ф. 9 ш. 6 п.

На спільному Свяченому в П-ва Мінковських, в м. Бадфорд, з ініціативи п. І. Бекерського, присутні гості склали на «В. Ф.» — 3 ф. 3 ш. 6 п.

В день Воскресення Христового, на прийнятті в п. В. Смівки, в м. Бадфорд, з ініціативи п. В. Смівки, гості склали на «В. Ф.» — 2 ф. 3 ш. 6 п.

З нагоди хрищення Ярослава, сина П-ва Рутков-

ських, в м. Манчестер, з ініціативи п. Леського, присутні гості склали на «В. Ф.» — 1 ф. 13 ш.

З нагоди хрищення Йосифа, сина П-ва Марії і Дмитра Лицяк, в м. Гейвуд, з ініціативи п. М. Гальківа, присутні гості жертвували на «В. Ф.» — 3 ф. 10 ш. Рівночасно гості склали 7 ф. для сина, які батько жертвував на «В. Ф.».

З нагоди вінчання П-ва Ірунгард і Степана Михайлецьких, присутні гості склали на «В. Ф.»: пп. Т. С. — 8 ш., Дідак — 1 ф., Ковальчик — 10 ш., А. Сірко — 5 ш., С. Гнатюк — 5 ш., В. Білас — 2 ф., Й. Маркович — 2 ф., І. Романів — 2 ш. 6 п., С. Суховерський — 7 ш., М. Нанівський — 10 ш., М. Савка — 5 ш. Михайлецький — 10 ш., І. Михайлецька — 10 ш., М. Батіг — 10 ш., О. Батіг — 10 ш., А. Седковскі (поляк) — 2 ш., С. Новак (поляк) — 7 ш. 6 п., Л. Селлоте (італійка) — 7 ш. 6 п., Й. Юрчишин — 10 ш.

З нагоди вінчання П-ва Ковальчуків у м. Лейтон Баззард, з ініціативи п. М. Гордійчука, на «В. Ф.» склали: по 1 ф. — І. Ковальчук, В. Матвіїв; по 10 ш. — Т. Коцоба, П. Головецький, О. К., З. Т.; по 5 ш. — М. Дем'ячук, М. Гордійчук, М. Чайківський, О. Голяк; по 2 ш. 6 п. — Анастасія Солтис; по 2 ш. — С. Гладіш. Разом 5 ф. 4 ш. 6п.

На прийнятті з нагоди виїзду до Америки п. Цмайла, з ініціативи пп. Соболевського і Гладуна на «В. Ф.» жертвували: по 1 ф. — Федек; по 10 ш. — Соболевський, Лапановий, Могилевич, Павлусь, Волошиняк, Федор, С. В., Стельмах, Рось; по 7 ш. 6 п. — Цмайло; по 5 ш. — Гладун, Могилевич, Матвіїв, Зашкович; по 4 ш. — Савчук; по 3 ш. — Озерків, Сторож; по 2 ш. 6 п. — Малиш, Англієць, Б. У., Г. У., К. К. Разом 8 ф.

Під час спільного Свяченого дня 5 квітня, 1953 р., в Брукляндс гостелю, блок «Г» в Ковентрі, з ініціативи п. Р. Соболевського слідуючі гості жертвували на «В. Ф.»: по 2 ф. — Л. Демчук; по 1 ф. 10 ш. — В. Федек; по 1 ф. — Р. Соболевський, О. Нагорний, В. Гаджула, С. Скалецький, І. Гуцуляк; по 10 ш. — С. Потюк, В. Матвіївський, В. Цапак. Разом 10 ф.

Всім Шановним Жертводавцям складаємо щире подяку.